

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ**

Л.М. Грень, С.А. Вавренюк, П.І. Алієва

**СУЧАСНА ОСВІТА УКРАЇНИ:
ДЕРЖАВНОУПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ**

Монографія

УДК 351.851:378.1

С 91

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою Радою Національного університету цивільного захисту України.

Протокол № 6 від 25 лютого 2021 року.

Рецензенти:

Парубчак І.О. – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. З.С. Гжицького, доктор наук державного управління, професор.

Дегтяр О.А. – доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, доктор наук державного управління, доцент.

Грень Л. М.

С 91 Сучасна освіта України: державно управлінський аспект: монографія / Л.М. Грень, С.А. Вавренюк, П.І. Алієва. – Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2021. – 238 с.

ISBN 978-617-7879-61-8.

У монографії розкрито теоретичне забезпечення державного управління освітою України та роль державних органів управління у її функціонуванні та розвитку на сучасному етапі. Аналіз державного управління вищою освітою України, професійно-технічною зокрема, подано через призму перспективного розвитку співпраці України та Євросоюзу в освітній галузі. Удосконалення державного управління реформуванням сучасної освіти України розглянуто з позицій активізації міжнародної мобільності тих, хто навчається, вдосконалення державної системи оцінки якості на основі європейського досвіду, програмно-цільового та індикативного планування розвитку освітньої галузі. З'ясовані особливості інноваційних підходів до державного управління реформуванням сучасної освіти. Окреслено сучасні вектори саморозвитку системи професійно-технічної освіти та напрями державно-управлінського впливу на її елементи. Доведено, що удосконалення системи стимулювання праці науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти у нашій державі сприятиме їх професійному розвитку, самореалізації, самовдосконаленню, підвищенню престижу закладу в якості роботодавця, оптимізації мотиваційної системи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що основні положення й висновки монографії можуть бути використані фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; а також у роботі органів державної влади та у процесі державного управління вищою освітою в Україні.

УДК 351.851:378.1

ISBN 978-617-7879-61-8

©Грень Л. М., 2021.

©Вавренюк С. А., 2021.

©П.І. Алієва П. І., 2021.

©НУЦЗУ, 2021.

Навчальне видання

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна
ВАВРЕНЮК Сергій Анатолійович
АЛІЄВА Поліна Ільхамівна

**СУЧАСНА ОСВІТА УКРАЇНИ:
ДЕРЖАВНОУПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ**

Монографія

Авторська редакція

Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Друк цифровий
Ум.друк. арк. 13,8. Тираж 100 прим. Зам.04-02.

Видавництво та друк
ФОП Іванченко І.С.

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135
тел.: +38 (050/093) 40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників
та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4388 від 15.08.2012 р.
www.monograf.com.ua

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ОСВІТОЮ УКРАЇНИ.....	9
1.1. Якісна освіта як один із чинників безпеки держави.....	9
1.2. Реалізація державного управління формуванням політики у сфері вищої освіти.....	19
1.3. Система професійно-технічної освіти України як складова частина загальної системи освіти України	34
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ СФЕРОЮ УКРАЇНИ.....	51
2.1. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України.....	51
2.2. Перспективи розвитку співпраці України та Євросоюзу в освітній галузі.....	59
2.3. Місце та роль органів державного управління в системі забезпечення функціонування та розвитку професійно-технічної освіти України.....	76
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	99
3.1. Міжнародна академічна мобільність як фактор активізації освітніх міграційних процесів.....	99
3.2. Програмно-цільове та індикативне планування розвитку професійно-технічної освіти	113
3.3. Вдосконалення державної системи оцінки якості на основі європейського досвіду.....	131

РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	143
4.1. Підвищення ефективності державного управління системою вищої освіти	143
4.2. Удосконалення системи стимулювання праці викладачів закладів вищої освіти України	153
4.3. Сучасні вектори саморозвитку системи професійно-технічної освіти та напрями державно-управлінського впливу на її елементи.....	170
ВИСНОВКИ.....	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	188

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АУ – автономна установа;

ВО – вища освіта;

ГСВО – Галузевий стандарт вищої освіти;

ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій;

ДОУО – державні органи управління освітою;

ЄС – Європейський Союз;

ЗВО – заклади вищої освіти ;

ЗМІ – засоби масової інформації;

ЗНО – зовнішнє незалежне оцінювання;

ЗУ – Закон України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

МОН України – Міністерство освіти і науки України;

МСКО – Міжнародна стандартна класифікація освіти;

НАЗЯВО – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;

ОВВ – Органи виконавчої влади;

ОДА – обласна державна адміністрація;

ОКХ – освітньо-кваліфікаційна характеристика;

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ПТО – професійно-технічна освіта;

ПО – професійна освіта;

США – Сполучені Штати Америки.

ВСТУП

Система сучасного суспільства містить у собі базові підсистеми, однією з яких є освіта. У Національній доктрині розвитку освіти поняття «освіта» визначається як стратегічний ресурс покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року уточнює провідні шляхи реалізації концептуальних ідей і поглядів на розвиток освіти, що містяться в Національній доктрині розвитку освіти, й на підставі аналізу актуального стану розвитку освіти визначає мету, провідні стратегічні напрями та головні завдання, на виконання яких слід спрямовувати реалізацію державної політики у сфері освіти.

Статус освіти як ресурсу людського та соціального капіталу, маючи в своєму розпорядженні суспільство та особистість, отримуючи нові можливості розвитку, задоволення інтересів та потреб, передбачає все зростаючі вимоги до розвитку системи освіти. Сучасна держава потребує освічених, творчих людей, ініціативних, комунікабельних, конкурентоспроможних, які вміють орієнтуватися у постійно мінливих умовах життя. Освіта виступає центральним компонентом, котрий поєднує всі важливі інтереси держави та одночасно є одним із важливих національних інтересів. Освіта виступає одночасно як об'єкт, ресурс та засіб безпеки держави і створює, зміцнює фундамент майбутнього благополуччя нації.

Система освіти повинна забезпечувати поточні та перспективні кадрові потреби держави, гарантуючи її інтелектуальну незалежність у всіх сферах суспільного виробництва та суспільного життя. На розвиток освіти великий вплив мають процеси глобалізації та інформатизації. Відбувається еволюція

освіти в основне джерело прибутку в інформаційному суспільстві, оскільки економічний розвиток визначають сучасні технології та інновації.

Розвиток держави супроводжується процесом реформування системи освіти, держава зацікавлена в тому, щоб якісна освіта було доступною для всіх соціальних верств населення. Питання реалізації державної політики у сфері вищої освіти виступає одним із найбільш пріоритетних напрямів внутрішньої політики держави.

Забезпечення якісної вищої освіти є серйозною проблемою. Головним завданням якості вищої освіти є досягнення успішної соціалізації людини. Сьогодні спостерігається така тенденція, що на перший план виходить ідея безперервної освіти, яка містить у собі напрямок системи освіти на розвиток освітньої здатності особистості протягом усього її життя. Тим самим, сучасна освіта в нашій державі передбачає, що нове покоління буде здатне досягати соціальної, економічної та екологічної гармонії в суспільстві, виступаючи при цьому, як охоронець та розповсюджувач загальнолюдських цінностей.

Вивченням проблеми становлення та розвитку системи освіти в нашій країні присвячено безліч досліджень, які розкривають суть державного управління сучасною вищою освітою, досліджують процеси трансформації системи освіти в контексті євроінтеграції та модернізації вищої освіти. Серед дослідників цих питань можна назвати В. Андрущенка, С. Вавренюка, Л. Гаєвську, Л. Грень, С. Домбровську, В.Кременя, В. Мороза, Н. Наливайко, Є. Суліму, І. Удовиченко та ін. Проблематика змісту та практики використання механізмів державного управління освітою знайшла своє відображення у дослідженнях таких вітчизняних учених, як Н. Абашкіної, А. Власюка, Г. Дмитренка, С. Домбровської, О. Локшиної, В. Лугового, С. Майбороди, Б. Мельниченко, В. Мороза, В. Олійника, А. Парінова, Н. Протасової, Л. Пуховської, А. Сбруєва, І. Тараненко та ін. У теоретико-методологічному аспекті проблематику професійної підготовки досліджували такі науковці, як Д. Айстраханов, В. Аніщенко, Н. Кулалаєва,

Г. Лук'яненко, А. Михайличенко, В. Скульська, В. Радкевич, В. Бех і М. Михайличенко та ін. Наявність ефективних механізмів державного управління вищою освітою є найважливішою умовою економічного зростання держави і сталого розвитку суспільства, а також запорукою забезпечення самореалізації особистості протягом життя, зокрема її безперервного професійного розвитку.

Проте, не зважаючи на досить широкий спектр досліджень з окресленої проблематики, відсутніми є дослідження, в яких би комплексно розглядався сучасний стан розвитку й функціонування вищої та професійно-технічної освіти з точки зору державно-управлінського впливу[10]. Адже увага дослідників була зосереджена на окремих питаннях її розвитку та функціонування.

У системі сучасної вищої освіти України, професійної зокрема, існують проблеми, що стоять на перешкоді підвищенню мобільності студентів, викладачів і кваліфікованих кадрів. Це, зокрема, нестача матеріально-фінансового забезпечення, відсутність спеціальних методів і механізмів академічного обміну, інфраструктури, яка забезпечує ефективний обмін, відмінність змісту навчальних програм з курсів, а також слабка підготовка з іноземних мов у середній та вищій школі, візовий режим та ін.

В основі системи оцінки якості освіти у нашій державі повинен бути покладений не нормативний підхід, а принцип системи якості, який виражається у комплексній оцінці якості навчання, якості наукової діяльності, якості сервісу й іміджевих показників[12]. Адже якість освіти як інтегральна властивість освітнього процесу визначає ефективність управління освітою, що містить у собі ефективність обраної стратегії розвитку, навчання, наукової діяльності. Упровадження раціональної кадрової політики у закладі вищої освіти позитивно вплине на стимулювання щодо підвищення ефективності професійної діяльності кадрів, підвищення ефективності використання фонду оплати праці, підвищення престижу

закладу в якості роботодавця, оптимізації мотиваційної системи, на ефективність розвитку освіти України на сучасному етапі в цілому[61].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ОСВІТОЮ УКРАЇНИ

1.1. Якісна освіта як один із чинників безпеки держави

Поведінка держави завжди спрямована на дві основні фіксовані цілі, зокрема безпеку та розвиток. Можливість вибору того або іншого варіанту визначається місцем, яке держава займає в міжнародній структурі. Однак не менш важливим пріоритетом держави є соціокультурний вплив на різні процеси завдяки розповсюдженню власної системи культурних цінностей[75].

Для забезпечення безпеки держави необхідною умовою є збереження та розвиток кадрового потенціалу. Якісна освіта направлена на забезпечення безпеки на всіх рівнях: особистості, суспільства, держави. Крім цього, освіта є середовищем й механізмом збереження та відновлення національно-державної ідентичності й історичних та культурних цінностей суспільства. Втрата власних національних цінностей не дозволить державі ціле спрямовано та ефективно зміцнювати свої позиції у конкурентній боротьбі на міжнародній арені й веде до розпаду держави та суспільства. Таким чином, освіта виступає центральним компонентом, котрий поєднує всі важливі інтереси держави та одночасно є одним із важливих національних інтересів. При впливі різних механізмів, освіта, у кінцевому результаті, забезпечує нормальне існування й розвиток держави та суспільства[407].

Освіта виступає одночасно як об'єкт, ресурс та засіб безпеки держави і створює, зміцнює фундамент майбутнього благополуччя нації[141].

Сучасний стан досліджень в області національної безпеки обмежується військово-стратегічними або економічними аспектами, або вузько прикладними соціологічними та психологічними розробками[162]. Якщо ж у контексті національної безпеки науковці і розглядали освіту, то, як правило, проблеми висвітлювалися виключно у сфері військової освіти. У сучасній вітчизняній науці системні фундаментальні дослідження, пов'язані із соціокультурною складовою національної безпеки, практично відсутні.

Однак сьогодні вкрай важливе значення для держави мають саме соціокультурні основи забезпечення її безпеки взагалі та проблема освітньої безпеки, зокрема. Необхідно визначитися з розумінням місця освітньої безпеки в загальній системі соціокультурних основ забезпечення національної безпеки України[408].

Питаннями національної безпеки займалися такі вчені: Н. Нижник, А. Бутейко, А. Гуцал, О. Костенко та інші. Проте в їх дослідженнях не досконало вивчався вплив освіти на безпеку держави в цілому, як одного із чинників забезпечення національної безпеки.

Досить багато вчених розглядали питання впливу військової освіти на забезпечення національної безпеки держави, визначали місце та роль освіти в розумінні безпекової та оборонної політики держави[144].

Система сучасного суспільства містить у собі базові підсистеми, однією з яких є освіта. Рефлексія будь-яких соціокультурних процесів призводить до переосмислення ролі та місця освіти в суспільному житті. Це пов'язано з тим, що зростає вплив системи освіти на інші сфери суспільного життя, починаючи із соціалізації окремої особистості, процесів прогресу, визначальних історію нації і держави, і закінчуючи безпекою суспільства, у тому числі, і національною[153].

У науковій літературі термін «освіта» має неоднозначне значення[152]. Кожен дослідник розглядає його в рамках своєї наукової проблеми, акцентуючи увагу на тому чи іншому аспекті цього поняття:

- як соціальне явище, незмінний супутник людства на всьому шляху його історичного розвитку;
- як значущу цінність (соціальну та індивідуальну);
- як функцію суспільства та держави по відношенню до своїх громадян і одночасно функцію громадян по відношенню до свого власного розвитку;
- як складну ієрархічну систему, що містить у собі різні рівні освіти;
- як область життєдіяльності суспільства, що містить не тільки сферу освіти, а й інші близькі області – культуру, дозвілля та інші;
- як діяльність, в основі якої знаходиться взаємодія педагога та суб'єкта освітнього впливу;
- як процес засвоєння знань та результат освітньої діяльності.

Також під освітою розуміється «цілеспрямована діяльність, що передбачає певну форму комунікації, націленої на навчання», змістом якої є[50]:

- комунікація: взаємодія двох та більше осіб або неживого посередника і людей, включених у процес передачі інформації (повідомлень, ідей, знань, принципів). Комунікація може бути вербальною, невербальною, безпосередньою, опосередкованою та може здійснюватися за допомогою залучення різноманітних засобів і каналів спілкування;

- навчання: індивідуальне отримання знань або модифікація інформації, знань, розуміння, світовідчуття, ціннісних установок, навичок, компетенцій або поведінки на основі досвіду, практики, навчання або викладання;

- організована діяльність: структурно або в певній послідовності спланована для досягнення явно або неявно виражених цілей. Передбачається наявність установи-постачальника, яка створює умови для навчання та застосування методів навчання, в рамках яких здійснюється комунікація;

- цілеспрямований: навчальний процес характеризується тривалістю та безперервністю[62].

Система освіти повинна забезпечувати поточні та перспективні кадрові потреби держави, гарантуючи її інтелектуальну незалежність у всіх сферах суспільного виробництва та суспільного життя. Зокрема, за даними відомого соціолога Г. Шафранова-Куцева, масштаби вищої освіти в Україні не відповідають визначеним темпами соціально-економічного розвитку держави до 2020 року[64]. Світовий досвід свідчить: для повноцінного функціонування інноваційної економіки необхідно, щоб, принаймні, половина зайнятого населення держави мала вищу освіту. У даний час тільки 30 відсотків українського населення мають таку освіту при щорічному прирості не більше 0,3 відсотки. Причому основний приріст йде значною мірою за рахунок заочної форми підготовки, другої вищої освіти, дистанційного навчання. Тому пропозиції про скорочення чисельності студентів у вітчизняних закладах вищої освіти є необґрунтованими, тому що не забезпечать реалізацію довгострокової програми соціально-економічного розвитку України на період до 2030 року[178].

Проголошені у Законі України «Про освіту» пріоритетність галузі освіти (освіта як цілеспрямований процес виховання та навчання в інтересах людини, суспільства, держави; право на освіту як одне з основних та невід'ємних конституційних прав громадян України) можуть бути реальними, змістовними, дієвими лише в умовах безпеки[189]. Порушення безпеки через природні катаклізми, економічну стагнацію, соціальні потрясіння або зовнішній тиск ускладнює, у граничному випадку – унеможлиблює їх реалізацію.

Зрозуміло, система освіти існує та продовжує функціонувати і у критичній ситуації. Однак під тиском обставин вона стикається з багатьма проблемами, які здійснюють на неї деструктивний вплив. Так, сьогодні падає попит на людей з дипломами про вищу освіту. Згідно з прогнозами, до 50% випускників закладів вищої освіти у 2021 році не знайдуть собі застосування на ринку праці[223].

Зворотній зв'язок між освітою та національною безпекою обумовлений тим, що безпека України забезпечується людьми. Вона вирішальною мірою визначається людським фактором. Але ж саме вища школа виступає середовищем становлення особистості, її світогляду і, отже, формує інтелектуальний, моральний, трудовий потенціал суспільства, його здатність забезпечити власний розвиток та безпеку. Погоджуємося з С. Камишевим, який стверджує, що безпека держави у стратегічному плані визначається станом системи освіти [225]. Система освіти – середовище та сфера, найважливіший механізм всебічного розвитку, мобілізації та актуалізації інтелектуального потенціалу, а також інноваційного розвитку. В індустріально розвинених країнах світу за її рахунок отримують до 40% приросту валового національного продукту. І забезпечення національної безпеки України прямо залежить від того, з якою освітньою підготовкою буде молодь держави у XXI століття, які будуть її моральні та політичні ідеали, соціальні цінності, рівень загальної культури та професійної підготовки.

Освіта спрямована на забезпечення безпеки на всіх рівнях: особистості, суспільства, держави[48]. Вона відіграє істотну роль у зміцненні всіх її видів. Так, без кваліфікованих кадрів неможливі економічна та військова безпека держави; технологічна безпека немислима без наукових розробок. У сучасних умовах єдиним можливим шляхом зростання могутності України є збереження, розвиток та мобілізація інтелектуального потенціалу держави. Її майбутнє пов'язано з переходом на інноваційний шлях розвитку, в реалізації якого важко переоцінити роль освіти.

Система освіти в інтересах безпеки вирішує три вектори завдань[106]. По-перше, вона озброює кожну людину знаннями, вміннями та навичками, які необхідні для забезпечення особистої безпеки, формує культуру безпеки (наприклад, навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» у закладі вищої освіти). Не менш важливо, що у процесі навчання людина навчається та

привчається до виконання своїх функціональних обов'язків діяти відповідально та грамотно з урахуванням інтересів громадської безпеки. Це досягається у результаті правової, екологічної, політичної освіти та виховання.

По-друге, у системі освіти готуються фахівці, професійно зайняті забезпеченням конкретних видів та напрямів безпеки[107]. Зрозуміло ж, що виявлення та відстеження тих чи інших видів небезпек, розробка та проведення заходів щодо їх попередження, нейтралізації, усунення вимагає різних інструментів і засобів, різних знань та досвіду, різних структур та осіб. Наприклад, оцінювати та впливати на сейсмічну, санітарно-епідеміологічну, військово-політичну, криміногенну обстановку не можуть одні й ті ж люди, одна й та ж структура[310]. Працівники правоохоронних, природоохоронних, військових, аварійно-рятувальних служб готуються за зовсім різними програмами, методиками, алгоритмами. Ось чому система освіти в Україні містить у собі відомчі заклади вищої освіти та організації або можна сказати навпаки: різні відомства мають власні освітні установи, в яких готують кадри для себе та інших структур, що потребують фахівців відповідного профілю[239]. Мережа таких закладів відіграє важливу роль у зв'язку з необхідністю перенавчання та перекваліфікації дорослих.

По-третє, надзвичайно актуальними є підготовка та перепідготовка кадрів в області організації системи безпеки. Йдеться про фахівців, посадових осіб, завданням яких є організація та забезпечення безпечного функціонування того чи іншого об'єкта безпеки – будь то підприємство (установа), група (спільнота), територія або держава в цілому. Це можуть бути, наприклад, заступник директора з безпеки, начальник служби безпеки, член державного або громадського комітету, департаменту, комісії та інші. Сьогодні в державі склалася досить розгалужена мережа навчальних центрів, в яких ведеться підготовка так званих «менеджерів безпеки», що маж комплексний, фундаментальний, а також прикладний характер[221].

Статус освіти як ресурсу людського та соціального капіталу, маючи в своєму розпорядженні суспільство та особистість, отримуючи нові можливості розвитку, задоволення інтересів та потреб, передбачає все зростаючі вимоги до розвитку системи освіти. Сучасна держава потребує освічених, творчих людей, ініціативних, комунікабельних, конкурентоспроможних, які вміють орієнтуватися у постійно мінливих умовах життя[222].

Зміст освіти визначається суспільними потребами, тому в сучасних умовах швидко змінюється зміст знань, зростають його обсяги, змінюються потреби в конкретних видах знань[2]. На розвиток освіти великий вплив мають процеси глобалізації та інформатизації. Відбувається еволюція освіти в основне джерело прибутку в інформаційному суспільстві, оскільки економічний розвиток визначають сучасні технології та інновації. У постіндустріальній економіці найбільш затребувані фахівці, які не просто володіють сучасними знаннями, вміннями та навичками, а прагнуть постійно підвищувати свою кваліфікацію, проходити перенавчання, впроваджувати інноваційні технології.

Розвиток держави супроводжується процесом реформування системи освіти, яка зацікавлена в тому, щоб якісна освіта було доступною для всіх соціальних верств населення[4]. У більшості сучасних демократичних країн освіта є обов'язковою та безкоштовною. Держава зацікавлена в тому, щоб у процесі освіти ті, хто навчається, засвоювали систему цінностей, характерну для даного суспільства.

Основним призначенням освіти є процес соціалізації особистості. Соціалізація передбачає засвоєння широкого спектру культурних цінностей, на основі яких складається повсякденне життя людей та забезпечується їх розвиток. Освіту можна визначити як формальний процес передачі цінностей, знань, умінь та навичок молодому поколінню[42]. Виховання

дітей у дусі визнання культурних цінностей та ідеалів, які склалися в суспільстві, допомагає підтримувати існуючий соціальний порядок.

Завдяки утворенню культурні цінності зберігаються та передаються від покоління до покоління. Так, сучасна школа фактично є «генетичною матрицею культури»[46], за допомогою якої навчаються та виховуються покоління людей. При цьому перехід до нового типу культури, як це відбувається у сучасному суспільстві, передбачає принципову перебудову, реформування системи освіти. Заклади вищої освіти, здійснюючи соціалізацію особистості, не тільки пропонують засвоєння культурних цінностей, а й упроваджують у свідомість молодого покоління систему соціальних норм, правил поведінки, навичок спілкування[173].

Розгляд освіти як ресурсу соціального капіталу полягає в тому, що сучасна освіта сприяє розвитку демократії. Вона орієнтована на вирішення національних, расових, релігійних, соціальних питань. Сучасна система освіти покликана залучати молоде покоління громадян до цінностей демократії, вчить їх бути толерантними, вміти самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність, жити в умовах вибору, не потрапляти під вплив демагогів та популістів[160].

Для демократичної держави велике значення має виконання освітою функції «соціального ліфта», на основі якого можлива вертикальна соціальна мобільність у суспільстві. Доступність освіти дозволяє представникам нижчих соціальних верств підвищити свій соціальний статус за рахунок отримання вищої освіти, просування по службі, заняття виборних посад. При цьому освіта має одночасно практичне та символічне значення.

Люди використовують отримані у процесі освіти знання, вміння та навички для досягнення практичних цілей, одночасно володіння атестатами, дипломами, сертифікатами про освіту та професійну підготовку є показниками престижу, символом більш високого соціального статусу[214].

Але так чи інакше, у сучасних умовах освіта є найбільш динамічним фактором впливу на економічні та соціальні процеси: спосіб життя людей, якість життя, культурний обмін, соціальну та політичну взаємодію, сталий економічний розвиток. Саме у цій сфері закладаються основи стратегічного розвитку держави, суспільства та особистості[3].

Роль та значення освіти в системі національної безпеки визначається також середовищем та механізмом збереження, відтворення національної (громадянської та етнічної) ідентичності соціуму, який складається з його індивідів та груп. У Концепції національної безпеки зазначено, що національні інтереси України в духовній сфері полягають у збереженні та зміцненні моральних цінностей суспільства, традицій гуманізму і патріотизму[5]. Загрози суспільству в цій сфері представляють девальвація духовних цінностей та зниження духовно-морального потенціалу суспільства. У Доктрині інформаційної безпеки в числі загроз названа також «дезорганізація та руйнування системи накопичення і збереження культурних цінностей»[15].

У збереженні та відтворенні культури нашої держави система освіти та виховання відіграє стратегічно важливу роль. Вона не тільки передає молодим людям певний обсяг ціннісно-нейтральної інформації, витриманої етосом науково-технологічного детермінізму, але формує у них повагу до своєї держави, до її минулого, до старших поколінь. Дане завдання тим більш є важливим тому, що в умовах глобалізації загострюється геополітичне суперництво і набуває форми жорсткого інформаційно-психологічного протистояння, в якому робляться масовані атаки на нашу історію, культуру, спосіб життя. Система освіти своєю позитивною роботою з формування соціальної активної та відповідальної особистості, яка має високорозвинене почуття власної гідності, реалізується у патріотичному служінні Батьківщині, виступає потужним механізмом нейтралізації цих загроз та зміцненню національної безпеки України[19].

Ще один напрям взаємозв'язку розглянутих феноменів визначається тим, що сама система освіти є об'єктом безпеки. Розглядаючи це положення, визначимо три позиції:

- перша фіксує увагу на фізичній безпеці освітнього закладу та задіяних у ньому осіб. Безпека освітнього закладу визначається як «умова збереження життя та здоров'я студентів, вихованців та працівників, а також матеріальних цінностей освітнього закладу від можливих нещасних випадків, пожеж, аварій та інших надзвичайних ситуацій» [33];

- друга стосується процесу та режиму навчання, перш за все, доступності та простоти навчального матеріалу для всіх студентів. Проте доводиться констатувати, що процес навчання справляє негативний вплив на здоров'я студентів, так як навчальні навантаження, випробовувані ними, часто непорівнянні з їх віковими та функціональними можливостями. В останні роки в освіті йде процес зміни освітньої парадигми. У новій парадигмі надається особлива значимість та актуальність охороні та зміцненню здоров'я студентів, що розглядається як один із базових принципів освіти. У порядку реалізації таких установок пропонуються різні шляхи та засоби оптимізації навчального процесу[51];

- третя позиція стосується організації та функціонування системи освіти як соціального інституту. Загрози для неї мають різні природу, джерела, форми. Відзначимо їх простим перерахуванням: криза у сфері духовності; падіння авторитету освіти, перш за все, фундаментальної; спроби радикального зламу старої системи освіти та переробки її за зразком розвинених країн Заходу; недостатність фінансування; комерціалізація освіти. Все це пояснює необхідність глибокого реформування всієї системи освіти. Потрібна нова освітня стратегія, формування державної політики у сфері духовного та морального виховання населення[70].

Таким чином, у системі національної безпеки освіта відіграє величезну та зростаючу роль. Вона виступає одночасно як її об'єкт, ресурс та засіб і

створює, зміцнює фундамент майбутнього благополуччя нації, а також безпеки держави. Саме тому розвиток освітньої сфери має бути одним із важливих пріоритетів політики національної безпеки.

Говорячи про сучасну Україну можна відзначити, що вона є суспільством соціальної поляризації, яке обумовлює різні можливості для молоді в досягненні нею певного рівня освіти, що внаслідок впливає на її рівень та якість життя. Освіта завжди була та залишається найважливішим фактором соціальної мобільності, отже, освітній статус молоді є не тільки значущим критерієм її соціального розвитку, а й одним із способів протистояння небезпекам та ризикам суспільства, а значить, освіта зможе забезпечити безпечний розвиток молодого покоління[138].

1.2. Реалізація державного управління формуванням політики у сфері вищої освіти

Становлення ринкових відносин та формування громадянського суспільства поставили сферу освіти у нові умови функціонування. Спочатку ці умови розвивалися як послідовне посилення ролі громадської складової в управлінні освітою, що виразилося, насамперед, у поглибленні автономії освітніх установ[7].

Передбачалося, що роль держави в управлінні системою освіти повинна знижуватися, а її функції передаватися суспільним інститутам та самім освітнім установам. Однак, традиції та інерція централізованого державного управління призвели до того, що рішення проблем сфери освіти взяли на себе органи управління. Централізація постійно посилювалася, поступово скорочуючи межі самостійності освітніх установ в організаційно-фінансових та майнових відносинах. При цьому посилення централізації супроводжувалося послідовним винятком із законодавства положень про

державні гарантії пріоритетності освіти та зниженням відповідальності держави за цю сферу діяльності.

Декларована мета модернізації освіти у середньостроковій перспективі представлена як забезпечення конкурентоспроможності України на світовому рівні шляхом підвищення орієнтації системи освіти на ринок праці, переходу на нормативне фінансування, створення та розвиток нових форм освітніх організацій та різних форм їх взаємодії[35]. Для досягнення поставленої мети у сфері управління освітою передбачається:

- впровадження моделей інтегрованих освітніх установ, що реалізують освітні програми різних рівнів освіти;
- впровадження механізмів взаємодії установ вищої освіти та роботодавців;
- виділення в системі вищої освіти загальнонаціональних університетів та системоутворюючих закладів вищої освіти;
- впровадження моделей державно-громадського управління освітніми установами;
- підвищення ефективності інституціонального управління при зміні організаційно-правових форм діяльності закладів вищої освіти;
- організація мережевої взаємодії освітніх установ;
- удосконалення системи управління освітою на основі ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій в рамках єдиного освітнього простору [58].

Питання реалізації державної політики у сфері вищої освіти виступає одним із найбільш пріоритетних напрямів внутрішньої політики держави. При цьому, на сьогоднішній день вища освіта займає лідируючу позицію серед інших чинників розвитку людства в цілому.

Забезпечення якісної вищої освіти є серйозною проблемою[63]. На жаль, якості освіти не приділялося високого пріоритету. Недостатня увага до якості та навчання сприяла тому, що зараз називають глобальною кризою

навчання. Спільними проблемами для сектора вищої освіти в багатьох країнах, що розвиваються можуть бути: нестача кваліфікованих науково-педагогічних працівників, відсутність навчальних матеріалів та неякісних навчальних програм, навчання на іншій мові, ніж рідна мова студентів.

Вкладаючи кошти в якісну освіту, кожна молода людина може отримати можливість навчатися та розвиватися. Одна з основ економічного розвитку та боротьби з бідністю полягає в тому, що всі студенти мають можливість відвідувати заклади вищої освіти. Дослідження також показують, що забезпечення високоякісної освіти є одним із найбільш ефективних інструментів забезпечення демократії та високого управління в державі[137].

Крім того, сьогодні людство стоїть на новому витку науково-технічного прогресу, що спирається на різні досягнення в сфері високих технологій. Такий процес неминуче супроводжується характерними значними кількісними та якісними змінами у виробництві і науці, що в свою чергу впливає на підвищення вимог до інтелектуального рівня людей. У таких умовах сфера вищої освіти виступає як постачальник кадрів, тому стає пріоритетним напрямом у державній економічній та соціальній політиці держави.

Проблема формування та реалізації ефективної державної політики у сфері вищої освіти піднімається у дослідженнях багатьох вітчизняних вчених. Так, роботи М. Аграновіч, К. Кореневої, Е. Рудакова присвячені питанням існуючих проблем, що пов'язані з процесом реформування державної політики у сфері вищої освіти. Особливості розвитку системи вищої освіти та забезпечення високої якості освіти розкриваються у роботах таких дослідників, як: Б. Вульфсон, З. Ефремової, І. Русиної, Е. Слесаревої та багатьох інших[184].

Проте процес вивчення напрямів державної політики та її вдосконалення у сфері освітніх послуг, а також розробки стратегії із забезпечення збільшення конкурентоспроможної вітчизняної системи вищої

освіти вимагає подальшого поглиблення, оскільки Україна рухається у бік європейського освітнього простору та намагається конкурувати на світовому ринку освітніх послуг[288].

У даний час вже створена нова форма освітньої організації – автономна установа, визначаються проблеми мережевої взаємодії освітніх установ у вигляді розподіленого навчання у ЗВО, визначено статус новітнього університету[377].

У цих умовах вирішення проблем вдосконалення управління освітою та оцінка системних наслідків змін є досить необхідною. З огляду на масштаби сфери освіти та ризик можливих негативних наслідків реалізації, зміни в управлінні та їх вплив на стан системи освіти необхідно оцінювати на ранніх стадіях їх розробки та реалізації, що можливо зробити на основі моделювання[383].

У даний час в Україні здійснюється масштабна модернізація системи вищої освіти (ВО). Як для будь-якої керованої системи, необхідною умовою успішної реалізації запланованих реформ (зміни об'єкта управління) є адекватна перебудова системи управління даною сферою (суб'єкта управління). Саме тому в документах, котрі регламентують проведені реформи, вдосконалення системи державного управління визнається одним із ключових напрямів модернізації системи вищої освіти.

Звісно ж, що перебудова системи державного управління вищою освітою повинна переслідувати дві основні цілі:

- власне адаптацію до проведених у даній області реформ;
- створення сприятливих умов для подальшого розвитку сфери вищої освіти відповідно до постійно мінливих потреб особистості, бізнесу та суспільства [387].

Відповідно до поставлених цілей необхідно провести зміни у сфері вищої освіти, які приведуть до формування нової системи об'єктів управління (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1. Формування системи об'єктів державного управління системою вищої освіти

У результаті реструктуризації мережі закладів вищої освіти та їх переходу у форму автономної установи (АУ) з'являться нові інституціональні об'єкти управління[11].

Так, раціоналізація мережі установ вищої освіти призведе до формування груп ЗВО, котрі розрізняються за рівнями та ступенями інноваційності реалізованих освітніх програм, масштабами освітньої та наукової діяльності, якісними показниками (кваліфікації професорського та викладацького складу, стану матеріально-технічної бази, затребуваності випускників)[135].

Специфіка діяльності ЗВО різних категорій викличе необхідність відокремлення регулювання «статусних» закладів вищої освіти та освітніх закладів, які не мають особливого статусу (класичних ЗВО) всередині існуючих структурних органів управління освіти, відповідальних за взаємодію з установами вищої освіти за різними аспектами їх діяльності: формування державного замовлення, фінансування, обліку та звітності, контролю якості освіти, нагляду за дотриманням ліцензійних вимог, за фінансово-економічним станом[142].

Організаційно-економічний статус автономних установ має на увазі їх велику економічну самостійність, у тому числі, більш широкі повноваження в частині розпорядження майном. Дана особливість потребує посилення економічної компоненти регулювання ЗВО, які перейдуть у форму автономної установи, зокрема, посилення нагляду держави за їх поточним фінансово-економічним станом та організацією постійного моніторингу його зміни. Те ж саме стосується також регулювання ЗВО, які володіють особливим статусом (з огляду на вагомість даних освітніх установ для системи освіти внаслідок їх приналежності до ключових «точок росту» у вітчизняній освіті, концентрації державою фінансових, освітніх, наукових та інших ресурсів на їх розвиток)[8].

У зв'язку з переходом на дворівневу систему вищої освіти з'явиться новий об'єкт управління – освітня програма. Виділення різних типів програм (програм бакалавріату та магістерських програм) зажадає зміни системи державних освітніх стандартів (розробки окремих стандартів для кожного рівня вищої освіти), застосування до кожного з цих рівнів своїх інструментів контролю якості освіти, а також вимог до акредитації та ліцензування ЗВО, які реалізують дані програми. Поділ управління програмами бакалаврату та магістратури викликає необхідність виділення відповідних відділів в рамках[9]:

- відділу (стане управлінням) стандартів та програм вищої освіти Міністерства освіти і науки України;

- відділів контролю якості вищої та післядипломної освіти, акредитації та міжнародної діяльності, ліцензування освітньої діяльності [171].

Зазначені організаційні перетворення у структурі органів державного управління освітою приведуть до впровадження принципу реалізації управлінських функцій у системі вищої освіти по відношенню не тільки до освітніх установ, але й до освітніх програм, що відповідають передовій світовій практиці у цій галузі.

Також необхідним є розширення проектного регулювання сфери вищої освіти, та, відповідно, реорганізація системи управління вищої освіти в напрямі повноцінного вбудовування в неї даного типу регулювання та його здійснення поряд з інституційним та функціональним управлінням (у даний час система управління вищою освітою адаптована до реалізації тільки одного проекту – державної національної програми «Освіта»)[260], згідно якої стратегічними завданнями реформування освіти в Українській державі є:

- відродження та розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян української держави;

- формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я;

- забезпечення пріоритетності розвитку людини;

- відтворення й трансляція культури та духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;

- виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад;

- подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів;

- глибокої демократизації традиційних навчально-виховних закладів;

- формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти [384].

Однак при формуванні управлінь програмами та проектами у сфері освіти, забезпечення належного фінансування цільових програм та інфраструктурних проектів, а також облік та звітність таких програм та проектів надасть можливість розширити систему реформування вищої освіти та підвищити якість освітніх послуг[13].

Ще одним напрямом реформування системи вищої освіти є створення системи управління об'єктами інфраструктури освіти, перелік яких зазначений на рис. 1. Однак для цього необхідною умовою є зміна в організаційних та функціональних структурах органів управління освітою та підвідомчим їм організаціям.

Здійснення перерахованих вище ключових реформ у сфері вищої освіти зажадає найбільш значних змін у системі державного управління вищою освітою. Разом із тим дана система підлягає адаптації до інших реформ, які здійснюються у даний час у цій області. Зокрема, тренд на розвиток міжнародного співробітництва та міжнародної діяльності в галузі вищої освіти спричиняє необхідність розширення даного функціонального напрямку в діяльності органів державного управління освітою, в тому числі, активізацію зусиль держави на сприяння експорту освітніх послуг, гармонізації з європейськими системами вищої освіти та реалізації положень євроінтеграції, забезпеченні входження України до Європейської асоціації гарантії якості в галузі вищої освіти[20].

Головним завданням якості вищої освіти є досягнення успішної соціалізації людини. Сьогодні спостерігається така тенденція, що на перший план виходить ідея безперервної освіти, яка містить у собі напрямок системи освіти на розвиток освітньої здатності особистості протягом усього її життя. Тим самим сучасна освіта в нашій державі передбачає, що нове покоління буде здатне досягати соціальної, економічної та екологічної гармонії в

суспільстві, виступаючи при цьому, як охоронець та розповсюджувач загальнолюдських цінностей[17].

Слід зауважити, що в системі вищої освіти передбачається досягнення такого рівня, коли людина буде мати можливість постійно поповнювати та уточнювати свої знання, отримувати нову інформацію, а також осмислювати її, виробляти різні вміння та навички, котрі відповідають сучасним стандартам та викликам суспільного життя[139].

Історично складена радянська система освіти вважалася однією з кращих тривалий час. Однак через брак фінансування за останнє десятиліття минулого століття вітчизняна система, побудована на радянських принципах, перестала розвиватися.

При цьому, розвиток нової економічної політики України знизив витрати держави на вищу освіту. Це призвело до того, що на початку XXI століття в нашій державі відбулися значні зміни у сфері освіти, яка піддалася процесу реформування. Зауважимо, що у всіх економіках розвинених країн Європи сфера освіти та реформи в ній входять до центрального напрямку для поновлення[126].

В Україні, з урахуванням формування інноваційних шляхів розвитку економіки, виникла необхідність модернізувати систему вищої освіти, яка виступає однією із складових економічного зростання держави, будучи при цьому основою для соціального розвитку суспільства та благополуччя його громадян.

Разом із цим система вищої освіти вступає на конкурентний майданчик, котрий вимагає постійного оновлення технологічної бази, вибору інноваційних методик навчання, а також адекватної реакції на вимоги постійно мінливого світу та глобальної конкуренції[151].

Вища освіта займає важливе місце у політиці. Тому для органів державної влади у сфері освіти є ряд повноважень, які дають їм можливість:

- розробляти єдину державну політику в галузі вищої освіти;

- здійснювати державні програми, котрі сприяють сталому розвитку освітньої системи;
- затверджувати стандарти та особливості роботи з державними та приватними підприємствами[164];
- регулювати діяльність системи вищої освіти та контролювати виконання обов'язків.

У першу чергу, вища освіта є духовною потребою людини, реалізація якої полягає в пізнанні навколишнього світу та себе самої. Що ж стосується вищої освіти як соціального інституту, то вона являє собою систему, яка охоплює всі вікові групи. Так, у міру свого дорослішання людина переходить з одного освітнього етапу в інший. Сучасна вітчизняна вища освіта складає освітню структуру держави, яка спрямована на виконання різних соціальних завдань[246].

Використання в освітньому контексті поняття якості виступає як властивість громадських зв'язків, які дозволяють сприяти освітній організації в її іміджі, демонструючи значення підвищення якості як прагнення до найвищих стандартів. Крім того, під якістю в освітньому процесі розуміється якийсь атрибут послуги, тобто якістю виступає та послуга, яка відповідає вимогам наявних стандартів або сертифікацій[292].

Відзначається, що якість сама по собі не виступає як кінцевий результат, а є засобом, за допомогою якого визначається відповідність кінцевого продукту стандарту. При цьому, якісна послуга необов'язково буде характеризуватися високою вартістю, недоступністю або незвичайністю. У першу чергу, вона повинна відповідати тому, для чого призначена та відповідати існуючим вимогам споживачів, тим самим виконувати свою мету[297].

Якість вищої освіти є комплексом характеристик освітнього процесу, які визначають послідовне та практичне ефективне формування

компетентностей та професійної свідомості[47]. Виділяється при цьому три групи характеристик:

- якість потенціалу досягнення мети вищої освіти;
- якість процесу формування навичок та компетенцій;
- якість результату освіти.

Зазначимо, що якість потенціалу виражається в наявності ряду характеристик, серед яких можна назвати якість мети освіти, освітніх стандартів, освітніх програм, матеріально-технічної бази освітнього процесу, науково-педагогічного складу, тих, хто навчається, інформаційно-методичної бази.

Тим самим якість вищої освіти виступає як комплексний показник, що відображає в собі такі характеристики[56]:

- співвідношення мети та результату навчання;
- забезпечення рівня задоволення очікувань учасників освітнього процесу від одержуваних освітніх послуг;
- певний рівень знань, умінь, навичок та компетенцій, а також розвиток розумових, фізичних та моральних якостей особистості.

Таким чином, якісна освіта – це така освіта, що надає всім студентам можливість, яка їм необхідна для того, щоб стати економічно продуктивними, розвивати стійкі засоби до існування, сприяти мирному та демократичному суспільству, а також підвищувати індивідуальний добробут. Необхідні результати навчання варіюються в залежності від контексту, але на кінець циклу базової освіти повинні містити у собі порогові рівні грамотності та рахунки, базові наукові знання та життєві навички, включаючи обізнаність та профілактику захворювань. Розвиток потенціалу для підвищення якості викладацького складу та інших зацікавлених сторін освіти має вирішальне значення протягом всього цього процесу[131].

На сьогоднішній день в Україні вироблені основи політики контролю та оцінки освітньої діяльності в рамках процесу реформування системи

вищої освіти в цілому. Крім того, розробляються та визначаються норми програм навчання, які виступають одним із важливих етапів національної політики в освітній сфері та контролі її якості як складової частини. Наявні на сьогодні стандарти є важливою основою для визначення основних цілей вищої освіти, що дозволяють створювати єдиний у державі освітній простір та тим самим забезпечувати єдиний рівень вищої освіти[140].

Для оцінки якості освіти необхідно застосовувати такі положення:

- оцінку якості необхідно проводити не лише тестуванням знань студентів, хоча це є одним із головних показників якості освіти;
- оцінка якості освіти проводиться комплексно в рамках усієї діяльності закладу вищої освіти[208].

Для забезпечення гарантії якості та управління нею, необхідно проводити моніторинг якості, тобто поетапне спостереження за процесом одержання кінцевого продукту, для того, щоб упевнитися в оптимальності виконання кожного етапу. Тим самим, ми теоретично можемо попереджати вихід неякісної продукції[210].

Отже, такий підхід дозволяє говорити про елементи, котрі є частиною системи моніторингу якості вищої освіти, а саме:

- встановлення та визначення стандартів;
- стандартизація в індикаторах, тобто можливість вимірювань;
- досягнення стандартів завдяки встановленню критеріїв;
- збір даних та оцінка результатів;
- згідно розроблених стандартів, проведення відповідних дій, котрі відповідають цим стандартам[215].

Застосування моніторингу якості вищої освіти можливо проводити безпосередньо в закладі вищої освіти у вигляді самоатестації або ж внутрішнього моніторингу, а також через зовнішню службу, котра затверджена державними органами. Це відноситься до зовнішнього моніторингу.

Для формування освітніх стандартів бажано розуміти зміст та мету стандартів, бачити як проблемні питання, так і кінцевий результат, якого буде досягати студент. Для забезпечення успішного виконання стандартів створюються умови у вигляді нормативів, які формують процес освіти. Такі нормативи забезпечуються необхідною кількістю числа підручників та кваліфікованих науково-педагогічних працівників, а також відповідного матеріально-технічного обладнання для забезпечення навчально-виховного процесу[268].

Виходячи з такого підходу, вищу освіту можна оцінювати як результат, так і як процес діяльності окремого закладу вищої освіти зі сторони контролю вмінь та знань студентів, так і зі сторони контролю та оцінки діяльності науково-педагогічних працівників[280].

Основні цілі якісної освіти будуть досягатися при виконанні таких напрямів:

1. Процес може початися із забезпечення відвідування в закладах вищої освіти.

2. Значний прогрес можливий, коли країни надають пріоритетного значення концепції «навчання для всіх». Цей прогрес – лише початок глобального руху, в якому кожен студент у кожній країні дізнається про основні життєві навички та підходи до сталого розвитку, від добре підготовлених науково-педагогічних працівників, оснащених ресурсами та добре розробленими навчальними програмами та планами.

3. Щоб допомогти вирішити важкі кризи в галузі освіти у країнах, що розвиваються, державні органи повинні рекомендувати конкретну та сувору політику. Всі зацікавлені сторони в галузі освіти повинні працювати над реалізацією цієї політики[277].

4. Ефективність такої політики повинна своєчасно оцінюватися та контролюватися.

5. Необхідно ввести освітню основу для дій та переглянути функції для стимулювання та моніторингу прогресу.

6. Існує необхідність в освітніх реформах та їх оновленні.

7. Із добре розробленим набором зобов'язань та цілей у поєднанні з ефективними освітніми програмами є можливість досягнення справедливої, високоякісної освіти для всіх.

Принципи, які лежать в основі визначення якості освіти, відображають її суть та полягають у такому:[313]

- перший принцип відноситься до недискримінації та справедливості. Справедливість в освіті означає, що особисті та соціальні обставини, такі, як стать, етнічне походження або сімейне походження, не є перешкодами для досягнення освітнього потенціалу і, що всі люди досягають базового мінімального рівня навичок;

- принцип контекстуалізації та актуальності. При якому якісна освіта не може бути заснована на проекті, який можна застосувати в усіх ситуаціях. Рішення та адаптація системи вищої освіти повинні ґрунтуватися на реальних потребах держави та суспільства;

- викладання та навчання молодих людей. Якісна вища освіта ставить майбутнього фахівця як основу та допомагає йому повністю розкрити свій потенціал. Якісна освіта вимагає активної участі тих, хто навчається;

- стійкість. Процеси змін в освіті часто вимагають часу для реалізації.

Розширюючи можливості місцевих органів управління освітою, необхідно прагнути інституціоналізувати ці процеси:

- збалансований підхід. Якісна вища освіта спрямована на розвиток збалансованого набору здібностей студентів, які їм необхідні для того, щоб стати економічно продуктивними, розвивати стійкі засоби до існування, сприяти мирному та демократичному суспільству, а також підвищувати добробут людей[343];

- результати навчання. Після проходження певного рівня освіти студенти повинні розвинути мінімальний стандарт навичок. Якісна освіта вимагає підходу, орієнтованого на результати[409].

Таким чином, саме вища освіта виступає як сильна рушійна сила економічного зростання, яка сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності економіки держави в цілому. Саме тому головною метою державної політики у сфері вищої освіти є досягнення доступної та якісної освіти, яка відповідає нинішньому розвитку економіки та сучасним потребам суспільства[332].

У зв'язку з цим важливо визначити основні поняття у галузі державного управління системою вищої освіти. Одним із центральних понять, на наш погляд, є освітня політика, яка представлена великою кількістю трактувань, що мають різну форму, але схожий зміст.

Узагальнивши вище викладене, ми можемо констатувати, що освітня політика являє собою окремий випадок політики, обмежений специфічною сферою, тобто освітою. Така політика має сукупність теоретичних ідей, цілей та завдань, а також містить у собі практичні заходи, спрямовані на розвиток вищої освіти взагалі у державі[410].

Підсумовуючи, слід зазначити, що основним трендом змін системи державного управління вищою освітою в умовах модернізації освіти є ускладнення організаційних структур органів управління освітою (у зв'язку зі збільшенням кількості об'єктів управління в результаті проведених реформ), посилення проектного та стратегічного управління сферою вищої освіти, підвищення ролі держави в реалізації інфраструктурних проектів, впровадження механізмів державно-громадського управління вищою освітою[16].

1.3. Система професійно-технічної освіти України як складова частина загальної системи освіти України

У Національній доктрині розвитку освіти поняття «освіта» визначається як стратегічний ресурс покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені[21]. Крім того, у цьому документі підкреслюється необхідність розвитку професійно-технічної освіти (далі – ПТО) і акцентується на тому, що рівний доступ до здобуття її у ПТО може забезпечуватися такими шляхами[100]:

- можливістю отримати безоплатну первинну професійну підготовку у державних і комунальних професійно-технічних навчальних закладах (далі – ПТНЗ);

- подальшої розбудови мережі різноманітних ПТНЗ (різних типів, спеціалізацій і форм власності), що має враховувати як регіональну специфіку та потреби ринку праці, так і демографічні прогнози;

- сполучення професійно-технічної й повної загальної середньої освіти, створення варіативних і гнучких освітньо-професійних програм відповідно до змін на ринку праці, включно з появою нових професій;

- розширення системи надання ПТНЗ освітніх та інших послуг для населення, серед іншого створення можливості здобуття робітничої кваліфікації або її підвищення та перепідготовки незайнятого населення;

- поглиблення співпраці з державною службою зайнятості й іншими замовниками підготовки кадрів – підприємствами, установами та організаціями;

- залучення роботодавців до участі у забезпеченні функціонування та розвитку ПТО[101];

- оновлення та покращення матеріально-технічної бази ПТНЗ, впровадження інформаційних технологій [278].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року уточнює провідні шляхи реалізації концептуальних ідей і поглядів на розвиток освіти, що містяться в Національній доктрині розвитку освіти [102], й на підставі аналізу актуального стану розвитку освіти визначає мету, провідні стратегічні напрями та головні завдання, на виконання яких слід спрямовувати реалізацію державної політики у сфері освіти. Серед іншого, цей нормативно-правовий акт визнає розвиток ПТО одним із найпріоритетніших напрямів освітянської галузі [241].

Професійна освіта визначається як «підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури; невід’ємна складова частина єдиної системи народної освіти» [87]

Від поняття «ПТО» ПО відрізняється тим, що професійно-технічна освіта покликана допомогти здобути робітничу професію або підвищити наявну професійну кваліфікацію, а ПО – це в цілому весь процес, продукт і результат засвоєння відповідних систематизованих знань, умінь і навичок, потрібних для кваліфікованої діяльності в межах тієї або іншої професії, а також узвичаєних у певному професійному середовищі правил і норм поведінки [1]. Згідно з Українським педагогічним словником, термін «професійна освіта» означає «сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником» [97]. На думку А. Кузьмінського й В. Омеляненка, ПО – це освіта, спрямована на оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для виконання завдань із професійної діяльності [204]. За твердженням С. Батишева, ПО – це процес і результат професійного становлення та розвитку особистості, що супроводжується оволодінням відповідними знаннями з конкретних професій і спеціальностей, навичками та вміннями, тобто опанування певним видом професійної діяльності [29].

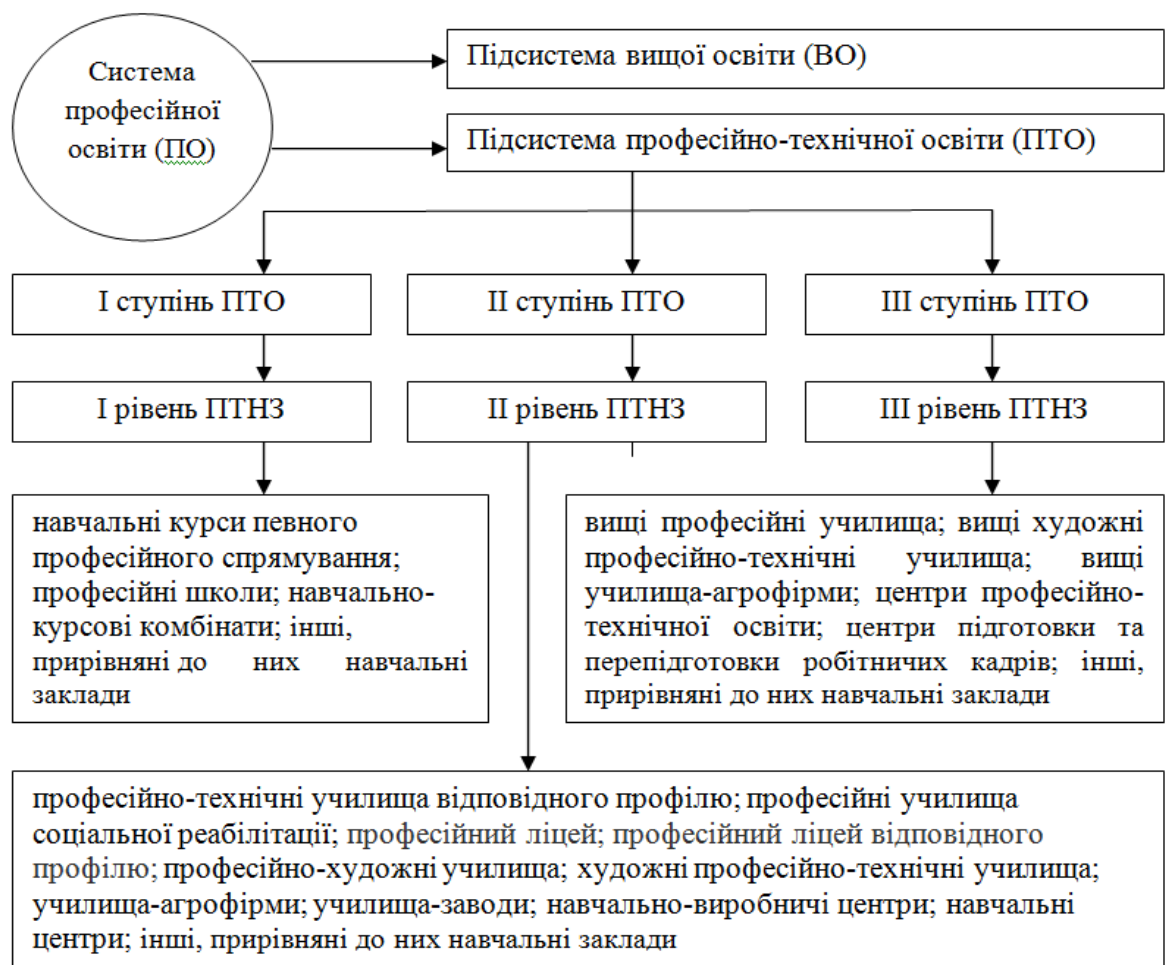
Структура ПО охоплює: ПТО; вищу освіту; післядипломну освіту; самоосвіту.

Система ПО – це сукупність закладів професійно-технічної й вищої освіти, навчально-виробничих об'єднань і наукових, науково-методичних та методичних організацій, включно з органами управління ними. Загалом система ПО України складається з двох головних підсистем – системи власне ПТО та системи вищої освіти[108]. Перша підсистема має в Україні три ступені (кожен ступінь навчання є теоретично та практично завершеним етапом, що завершується наданням випускникам навчального закладу відповідної кваліфікації), наявність яких зумовлює існування трьох атестаційних рівнів ПТНЗ. Система ПТО складається з ПТНЗ різних форм власності й підпорядкування.

Схематично систему ПО зображено на рис. 1.2. Кожен з елементів її підсистеми має свої особливості і на інституційному рівні, і на рівні його складного та багатогранного змісту. Так, навчання на відповідних курсах (I рівень ПТНЗ) певного професійного спрямування не вимагає від тих, хто навчається, базової чи повної загальної середньої освіти і при цьому забезпечує досягнення відповідного рівня кваліфікації з технологічно нескладних (простих за своїми виробничими діями й операціями) професій. Навчання у професійно-технічних училищах (II рівень ПТНЗ) уже зазвичай вимагає від учнів чи слухачів наявності базової загальної середньої освіти й передбачає, що робітник може самостійно виконувати типові дії, виробничі операції й роботи по пам'яті або з допомогою інструкцій, технологічних карт, креслень чи іншої документації з установленими нормами часу, забезпечуючи належну якість таких робіт чи операцій[113]. Для навчання у вищих професійних училищах (III рівень ПТНЗ) потрібна вже повна загальна середня освіта, натомість воно забезпечує формування високого рівня кваліфікації у різних галузях та опанування технологічно складними, наукоємними професіями і спеціальностями, завдяки чому робітник чи

службовець, спираючись на отримані знання та раніше вивчені типові дії, набуває здатності самостійно виконувати складні виробничі операції, здійснювати продуктивні дії, а також самостійно створювати алгоритми комплексів дій у нетипових ситуаціях[110].

Підсистема професійно-технічної освіти є складовою, невід’ємною частиною системи професійної освіти (далі по тексту – ПТО)[167], яка створює передумови для її розгляду через призму системності, комплексності всієї системи освіти, а, отже, механізми державного управління, які традиційно використовуються для впливу на підсистему вищої освіти, у межах професійної освіти, не лише можуть, а й повинні використовуватися для управління та функціонування розвитком професійно-технічної освіти[122].

Рис. 1.2. Система ПО

Джерело: авторська розробка

Наявний рівень розвитку інституційного середовища освіти України наразі залишає відкритими більшість питань, що стосуються ефективності розвитку державного управління освітою, формування нових і вдосконалення традиційних механізмів оцінювання реального стану ПТО, що є необхідним для подальшої розробки та провадження політики її розвитку. Насамперед, до проблем належить відсутність якісних зрушень у державному управлінні освітою, зокрема, ПТО як складової системи освіти[169], яка виконує у суспільстві важливе соціальне завдання – готує висококваліфікованих працівників виробничої сфери[123].

Сучасний стан суспільно-економічних відносин вимагає термінового вирішення ситуації, наявної у державному управлінні ПТО. Законопроект Міністерства освіти і науки України «Про реформування професійно-технічної освіти» [172] (підтриманий Урядом України) був покликаний вирішити головні виклики щодо ПТО. Цей документ урахував потреби регіонів стосовно вдосконалення ПО та збалансованості пропозиції освітніх послуг, що надаються ПТНЗ, із реальними потребами відповідних ринків праці, а також передбачав для ПТНЗ освітню субвенцію на здобуття загальної середньої освіти на місцях. Показником результативності державного управління освітою вважається стан її розвитку, тому сьогодні є дуже актуальним питання створення механізмів оцінювання реального стану ПТО, необхідного для подальшого формування політики розвитку цієї сфери[252].

Концептуальні положення щодо конкретного змісту ПТО майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ було відображено у законах України «Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти», «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України:

проблеми та шляхи вирішення»[170], «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки», «Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні», у законопроекті Міністерства освіти і науки України «Про реформування професійно-технічної освіти», проєкті «Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років», Положенні про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах, Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)[207], Положенні про професійно-технічний навчальний заклад і Положенні про ступеневу професійно-технічну освіту[259].

Аналіз змісту згаданих вище нормативно-правових актів дозволяє визначити такі особливості державного управління ПТО в Україні[209]. По-перше, це дуальність механізму управління навчальними закладами: з одного боку, воно є насамперед державним, оскільки здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (ним в Україні є Міністерством освіти і науки України), що виступає засновником і забезпечує фінансування, а з іншого боку, через підпорядковані місцевим держадміністраціям органи управління освітою водночас із цим реалізується і регіональне управління (до того ж ці місцеві органи, у свою чергу, входять до складу регіональних органів виконавчої влади, що підпорядковуються Кабінету Міністрів України), тобто на рівні МОН України визначається та реалізується загальна державна політику у сфері ПТО[211], а завданням регіональних і місцевих органів влади є насамперед визначення потреб у робітничих кадрах і лише частково – фінансування діяльності ПТНЗ[247].

Те, що фінансування ПТО було перекладено на місцеві бюджети, досить суттєво й неоднозначно вплинуло на перспективи функціонування системи ПТО[217]. Переважній більшості адміністративно-територіальних одиниць через брак обсягу фінансових ресурсів, необхідного для утримання ПТНЗ, довелось відмовитись від їх фінансування. Частина міських і обласних

рад у 2015 р. спромоглася виділити лише від 10 до 50 % потрібних обсягів фінансування. Беручи до уваги обмеженість місцевих бюджетів, більшість місцевих рад, які вирішили зберегти ПТНЗ, мали істотно скоротити кількість напрямів підготовки фахівців, насамперед за рахунок представників тих спеціальностей, попит на які у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці знизився[227]. Безумовно, скорочення переліку доступних напрямів професійної підготовки мимоволі обмежило конституційне право осіб, зацікавлених в отриманні ПТО, на доступність і безоплатність такої освіти[274]. Пропозиція змінити «підпорядкування системи ПТО, передання закладів ПТНЗ з центрального рівня на обласний, що дозволить наблизити ПТО до місцевих ринків праці» [291, с. 119] викликала затримки у фінансуванні ПТНЗ, що, в свою чергу, загрожує спричинити зниження і без цього низького рівня матеріально-технічного забезпечення ПТНЗ, що врешті-решт неминуче негативно відіб'ється на ефективності розвитку багатьох промислових галузей, серед іншого й у сфері оборонно-промислового комплексу.

Отже, проблематика формування та розвитку системи ПТО розглядається переважно у межах державно-управлінської науки, оскільки її галузеву спрямованість зосереджено на закономірностях функціонування системи державного управління. При цьому у практичному функціонуванні галузі освіти використовуються державно-управлінські знання з реалізації функцій держави, зокрема і ті, що стосуються розвитку системи ПТО. Водночас і власне проблематику формування та розвитку цієї системи доречно розглядати крізь призму діяльності органів державного управління, перш за все тих із них, які мають прямий стосунок до розробки та реалізації державної політики у цій (тобто освітянській) сфері[276].

Однією з головних проблем розвитку ПТО України залишається відсутність якісно опрацьованих прогнозів щодо потреб різних галузей у фахівцях відповідних професій, а також недостатньо належне використання

механізмів державного управління у цілому системою ПТО на різних рівнях (державному та регіональному). Розроблення нових та оновлення чинних державних стандартів, що стосуються змісту навчання новим робітничим професіям, і налагодження взаємодії держави та суб'єктів підприємницької діяльності допомагають створити сучасну систему підготовки кадрів потрібної кваліфікації, спроможних постійно вдосконалювати фахову майстерність і в разі потреби змінювати свою спеціалізацію[282]. Сприятливі подальшому розвитку системи ПТО й підвищенню її престижності мають виконання положень Конституції України, законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про оплату праці», «Про охорону праці» та «Про Національну програму інформатизації», указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді та спорту України, запровадження Державного стандарту професійно-технічної освіти, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06 2019 р. № 419-р «Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, а також консолідація зусиль усіх зацікавлених в її розвитку суб'єктів – органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, роботодавців, науковців, навчальних закладів і громадських об'єднань[283].

Отже, мало не найактуальнішим із завдань, пов'язаних з реалізацією стратегії державної кадрової політики, можна визнати реформування системи освіти, насамперед професійно-технічної, що дозволить у підсумку суттєво покращити якість освіти та підвищити престиж робітничих професій. Із цією метою органи державної влади спільно із громадськими інституціями мають як суб'єкти управління створити своїми спільними діями ефективний державно-громадський механізм, що зможе вирішити виявлені проблеми ПТО в Україні й від ефективної дії якого залежатиме як подальший розвиток

самої ПТО в країні та забезпечення галузей виробництва висококваліфікованими кадрами, так і підвищення престижу професій робітничого спрямування, насамперед щодо кваліфікованих робітників, завдяки різнобічному підвищенню якості їх підготовки, що, в свою чергу, дозволить підвищити їх конкурентоспроможність і на вітчизняному ринку праці, й поза межами України[330].

У рамках здійснення заходів, спрямованих на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення до співробітництва в галузі ПТО та навчання продовжується плідна співпраця з Європейським фондом освіти (ЄФО) з питань удосконалення національної системи ПТО відповідно до європейських стандартів. Формат співпраці – інтерактивний процес аналізу політики у галузі ПТО і навчання на основі фактичних даних під назвою «Туринський процес».

Професійно-технічна освіта здобувається у професійно-технічних закладах освіти[338].

Проте, з 2013 року спостерігається негативна динаміка щодо скорочення кількості закладів ПТО в Україні. На рис. 1.3 відображено зміну їх кількості з 2013-2019 років (без урахування тимчасово окупованих територій) кількість закладів ПТО скоротилась на 232. На рис. 1.4 відображено динаміку зміни кількості закладів ПТО в Україні протягом 2013–2019 років (з урахуванням тимчасово окупованих територій) – кількість закладів ПТО скоротилась на 269.

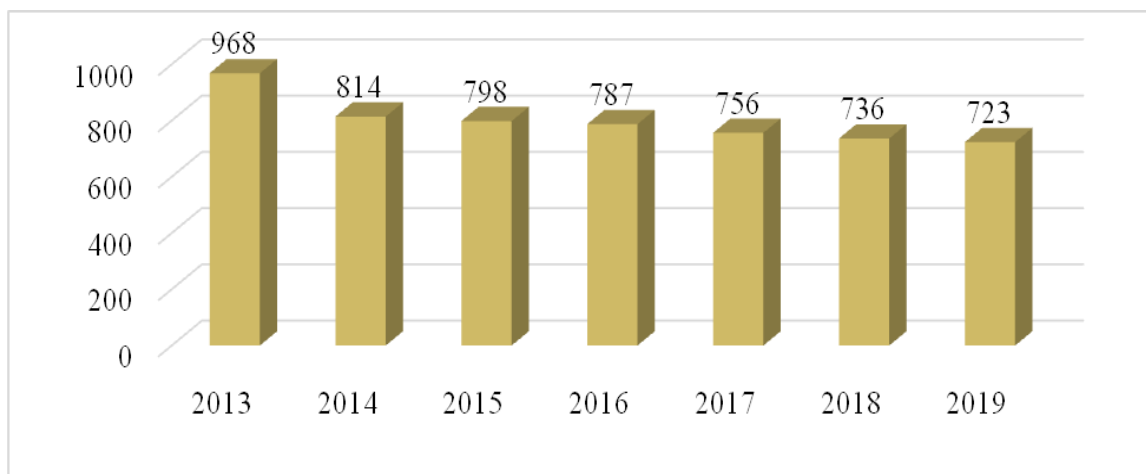

Рис. 1.3. Динаміка зміни кількості закладів ПТО в Україні протягом 2013 –2019 років (без урахування тимчасово окупованих територій)

Джерело: авторська розробка

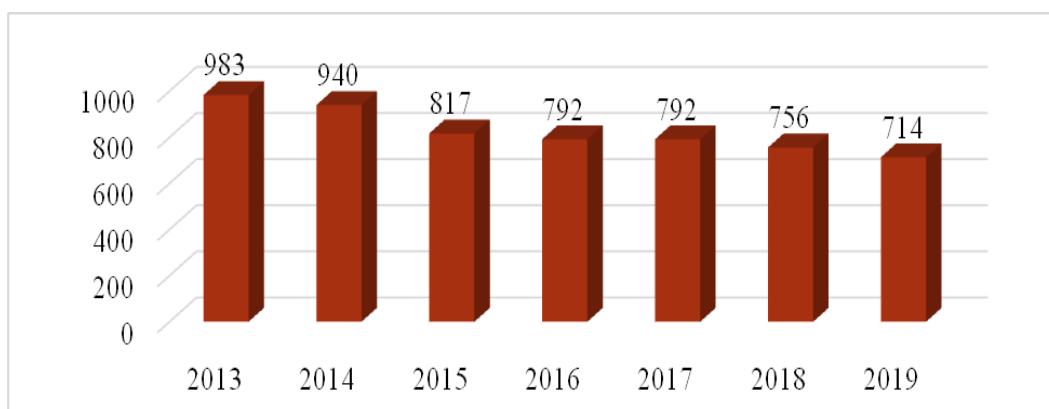

Рис. 1.4. Динаміка зміни кількості закладів ПТО в Україні протягом 2013–2019 років (з урахуванням тимчасово окупованих територій)

Джерело: авторська розробка

В Україні майже 80% випускників шкіл прагнуть отримати вищу освіту і лише близько 20% випускників шкіл обирають навчання у профтехучилищах. У порівнянні з країнами Європи, цей показник удвічі є меншим. А у таких країнах, як Австрія, Фінляндія, Хорватія, Чехія цей показник у три з половиною рази є більшим і складає 70% і більше випускників, що обирають

навчання у профтехучилищах. Дані щодо кількості випускників шкіл, які обирають навчання у профтехучилищах, відображено на рис. 1.5.[385]

Рис. 1.5. Дані щодо кількості випускників шкіл, які обирають навчання у профтехучилищах

Ситуація на ринку праці на початку 2020 року характеризувалася позитивною динамікою щодо зростання зайнятості та скорочення безробіття.

Станом на 1 лютого 2020 року кількість зареєстрованих безробітних становила 373 тисячі осіб. Серед 38% шукачів роботи – громадяни з професійно-технічною освітою.

В січні 2020 року роботодавцями подано до бази служби зайнятості 68 тисяч вакансій. За видами економічної діяльності найбільша кількість пропозицій роботи належала: переробній промисловості (18,5%), торгівлі та ремонту транспортних засобів (15,7%), транспорту (11,3%).

Серед роботодавців незмінним залишається високий попит на кваліфікованих робітників. За професійними групами найбільший попит мали робітники з інструментом (22,4%), робітники з обслуговування,

експлуатації устаткування та машин (16,3%), працівники сфери торгівлі та послуг (15,7%).

Середня заробітна плата у вакансіях станом на 1 лютого становила 6724 грн. Водночас є пропозиції роботи із заробітною платою понад 20 тисяч гривень. Розмір заробітної плати окремих професій складає від 22 669 до 29 500 грн. Так, заробітна плата зварника складає 22 669 грн., а техніка-оператора електронного устаткування – 29 500 грн.

Таблиця 1.1

Статистичні дані щодо попиту кваліфікованої робочої сили на ринку праці України (I квартал 2020 року)

Кількість зареєстрованих безробітних	Шукачі роботи			
	громадяни з вищою освітою	громадяни з професійно-технічною	громадяни із загальною середньою.	
373 000 осіб	43 %	38%	19 %	
За видами економічної діяльності найбільша кількість пропозицій роботи (68 000 вакансій)				
переробна промисловість (18,5%)	торгівля та ремонт транспортних засобів (15,7%)	транспорт (11,3%)	державне управління (8,0%)	освіта (7,8%)
Попит серед роботодавців на кваліфікованих робітників				
робітники інструментом (22,4%)	з робітниками з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (16,3%)	працівники сфери торгівлі та послуг (15,7%)		
Професії, за якими розмір заробітної плати є найбільшим				
технік-оператор електронного устаткування – 29 500 грн.	помічник керівника виробничого підрозділу – 25 000 грн.	забійник на відбійних молотках – 24 723 грн.	інженер з управління повітряним рухом – 23 480 грн.	зварник – 22 669.

Джерело: складено на підставі даних Державної служби статистики України [294]

Проте, професійно-технічна освіта потребує необхідності в модернізації, що зумовлено це не тільки вітчизняними, а й загальноєвропейськими і світовими тенденціями: це забезпечення якості

освіти, децентралізація управління та фінансування закладів, розвиток державно-приватного партнерства, забезпечення відповідності підготовки кваліфікованих кадрів за тією чи іншою професією з огляду на наявні потреби окремо взятих громадян, а також національної економіки та суспільства[389].

Тому ефективні механізми державного управління у сфері професійно-технічної освіти є ключовою складовою економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства, а також запорукою самореалізації особистості та її безперервного професійного розвитку протягом життя.

Станом на 1 лютого 2020 року кількість зареєстрованих безробітних становила 373 тисячі осіб. Серед 38% шукачів роботи – громадяни з професійно-технічною освітою. Серед роботодавців незмінним залишається високий попит на кваліфікованих робітників. Середня заробітна плата у вакансіях станом на 1 лютого становила 6724 грн. Водночас є пропозиції роботи із заробітною платою понад 20 тисяч гривень. Розмір заробітної плати окремих професій складає від 22 669 до 29 500 грн. Надані дані без врахування впливу COVID-19 [116].

Професійно-технічна освіта потребує необхідності в модернізації, що зумовлено не тільки вітчизняними, а й загальноєвропейськими і світовими тенденціями. Відтак, ефективні механізми державної політики у сфері формування та реалізації соціального потенціалу є ключовою складовою економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства, запорукою самореалізації особистості, її безперервного професійного розвитку протягом життя [116].

Державним інструментом реалізації конституційного права громадян України на освіту слугує система освіти, а ПО (ПТО) є її невід’ємною складовою. Тому основою розуміння сутності об’єкту професійної і професійно-технічної освіти у контексті державно-управлінського впливу є питання державного управління освітою. За визначенням В. Бакуменка,

державним управлінням є діяльність держави (а саме органів державної влади), мета якої – створення умов для якомога повнішої реалізації функцій держави й основних прав та свобод її громадян, а також узгодження у суспільстві та між державою і суспільством груп різноманітних інтересів та забезпечення відповідними ресурсами суспільного розвитку [27].

У статті 6 Закону України «Про професійно-технічну освіту» перелічено органи управління ПТО. До них належать, по-перше, центральний орган виконавчої влади, призначенням якого є забезпечення формування державної політики у сфері освіти; по-друге, центральний орган виконавчої влади, покликаний втілювати державну політику щодо освіти в життя; по-третє, центральні органи виконавчої влади (саме цим органам ПТНЗ підпорядковуються безпосередньо), і, нарешті, по-четверте, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації та створені ними структурні підрозділи з питань ПТО, тобто місцеві органи управління цією освітою [168].

На рівні центральних органів суб'єктами державного управління ПТО виступають органи виконавчої влади, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері ПТО. До таких інституцій належать Кабінет Міністрів України, МОН України, Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють управління закладами освіти, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна інспекція навчальних закладів України, органи управління освітою при обласних державних адміністраціях та аналогічні структури органів місцевого самоврядування і дев'ять відповідних департаментів. При цьому згадані міністерства – це спеціалізована ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти, а інші центральні органи виконавчої влади виступають допоміжною ланкою забезпечення їх діяльності[112].

Систему державного управління досліджуваною освітою показано на рис. 1.6.

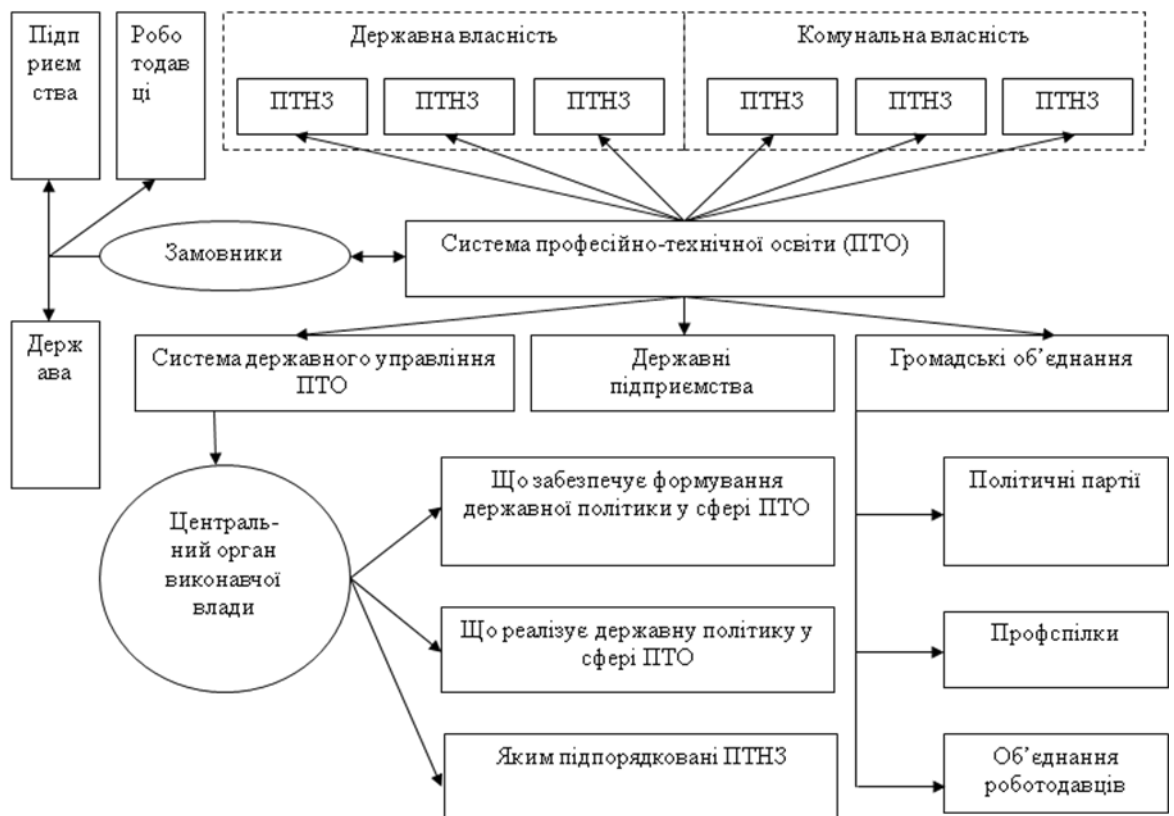

Рис. 1.6. Система державного управління ПТО

Джерело: авторська розробка

Крім того, на особливість і тенденції розвитку ПТО можуть опосередковано впливати різні громадські об'єднання, профспілки, політичні партії та об'єднання роботодавців. Наприклад, за їх участю був розроблений проєкт «Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту» (Київ, 2016), покликаний вирішити проблеми відсутності видатків з державного бюджету на будівництво й ремонт приміщень і застарілості матеріальної бази, зокрема шляхом придбання навчальної техніки, комп'ютерів та іншого обладнання й видання підручників та інших навчальних і навчально-методичних матеріалів [271].

Щоб реально задовольнити потреби регіональних ринків праці, потрібна більш гнучка структура управління ПТО, де саме регіональний рівень має відповідати за якість підготовки робітничих кадрів та її обсяги. Для цього слід перерозподілити обов'язки між органами управління освітою та їх партнерами, якими можуть виступати галузеві управління

облдержадміністрацій та інші державні органи, діяльність яких стосується праці та соціальної політики; державна служба зайнятості, профспілки, об'єднання роботодавців тощо [125]. Останні мають особливе значення, оскільки саме від роботодавців залежить створення нових робочих місць.

Найбільш впливовим об'єднанням українського бізнесу є Федерація роботодавців України (ФРУ), яка представляє та обстоює інтереси бізнесу як в Україні, так і на міжнародному рівні. Зараз вона виступає представником інтересів близько 8500 підприємств, які дають роботу понад 5 млн. людей та у сукупності генерують 70 % ВВП України [230].

Взаємодія органів виконавчої влади, профспілок та об'єднань роботодавців завдяки співпраці за принципами партнерства сприяє вирішенню багатьох складних соціально-економічних проблем. За визначенням, соціальне партнерство є системою відносин між працівниками (або їх представниками), роботодавцями (або їх представниками), органами державної влади й органами місцевого самоврядування, покликаною забезпечити узгодженість інтересів згаданих сторін щодо регулювання трудових та безпосередньо пов'язаних із ними інших відносин[114].

Таким чином, особливості розвитку ПО та ПТО в Україні зумовлюються уже згаданою вище дуальністю механізму управління навчальними закладами, коли управління, з одного боку, є державним і здійснюється МОН України (як спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади), що виступає засновником таких закладів і забезпечує левову частку їх фінансування, а з іншого боку, через підпорядковані місцевим державним адміністраціям органи управління освітою водночас реалізується і регіональне управління[115].

Тенденції розвитку ПО (ПТО) в Україні є результатом взаємодії у вигляді співпраці за принципами партнерства органів виконавчої влади, профспілок та об'єднань роботодавців, а також інших громадських об'єднань. Про наявність зацікавленості органів державної влади у

покращенні стану ПТО свідчить створення при установах освіти в областях таких рад, як громадська рада при голові обласної ради (до її складу зазвичай входять і представники сфери освіти, зокрема, директори кращих ПТНЗ, методичних центрів ПТО та центру зайнятості), міська рада освіти при відділі освіти адміністрації міста (складається із представників різних типів установ освіти міста – дошкільної, загальної, професійної, додаткової та фахової освіти), а також уже згадана вище як найбільш впливове об'єднання українського бізнесу, здатне успішно обстоювати інтереси не лише в Україні, а і поза її межами, Федерація роботодавців України. Їх поява позитивно вплинула на розвиток цієї освіти. Не дарма в Оперативному плані Міністерства освіти і науки створення умов для ефективної співпраці закладів ПТО, місцевої влади та роботодавців названо стратегічною метою № 5[132].

Отже, для управління розвитком та функціонування ПТО повинні використовуватися механізми державного управління.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ СФЕРОЮ УКРАЇНИ

2.1. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України

Для розкриття суті взаємодії держави та суспільства у процесі регулювання сфери освітніх послуг необхідно проаналізувати основні управлінські базові моделі й провести порівняння моделей управління з метою визначення найбільш оптимальної моделі для української системи вищої освіти[23].

Сучасний етап розвитку новітньої системи освіти в Україні сьогодні знаходиться на стадії реформування та модернізації. Все більше науковців та дослідників приділяють увагу проблемам функціонування галузі освітніх послуг у плані вивчення її регулювання під час реформаційних змін та у результаті чого важливим є досягнення зростання ролі освіти у суспільному житті населення, соціально-економічному, інтелектуальному розвитку та розвитку нашої держави взагалі[24].

Сьогодні освіта відіграє важливу роль у формуванні людських ресурсів під час становлення суспільства та його розвитку. А це, у свою чергу, дає можливість забезпечувати постійну увагу з боку держави та її роль у вирішенні даних питань. Однак також є очевидним, що жодна розвинена країна самостійно та повноцінно взяти на себе усі функції у процесі становлення освітнього простору не спроможна. Тому ключовим вирішенням може стати комплексний підхід, котрий дасть можливість усім учасникам реформування та регулювання сфери освітніх послуг впливати на всі етапи розвитку[59].

Вивченням проблеми становлення та розвитку системи освіти в нашій країні присвячено безліч досліджень, які розкривають суть державного управління сучасною вищою освітою, досліджують процеси трансформації системи освіти в контексті євроінтеграції та модернізації вищої освіти. Серед дослідників цих питань можна назвати С. Вавренюка, Л. Гаєвську, Л. Грень, С. Домбровську, Н. Наливайко, Є. Суліму, І. Удовиченко та ін.[80].

Аналізуючи останні наукові досягнення з вивчення стану освіти і науки України, ми дійшли висновку, що на даному етапі відсутні системні дослідження в оцінці освітнього та наукового потенціалу як цілісного явища. Основний пласт досліджень присвячується окремому аналізу різних напрямків модернізації та становлення системи вищої освіти України, що, у свою чергу, не дозволяє здійснювати комплексний аналіз основних моделей державного управління освіти та виявити найбільш загальні проблемні місця для визначення необхідних засобів й методів щодо реформування системи вищої освіти[84].

Освітня система існує у кожній країні, котра являє собою керовану систему з керуючими складовими, тобто, говорячи більш зрозуміло, можливо зазначити, що у такому випадку управлінський процес відбувається на різних рівнях, а саме центральному, регіональному та місцевому, а також на рівні установ та їхніх підрозділів. Об'єднуючим фактором для усіх рівнів у такому випадку стає мета діяльності окремо взятих елементів освітньої системи. А так як характерною рисою мети може бути велика кількість цілей, тоді з'являється необхідність в її підпорядкованості[95]. Саме тому для органів державної влади у сфері освітніх послуг визначені завдання удосконалювати даний об'єкт управління, які спрямовані на:

- створення інфраструктури освітнього комплексу як однієї з галузей соціальної сфери економіки, котра спроможна в повному сенсі задовольнити освітні потреби усіх учасників освітнього простору;

- розроблення заходів у напрямку соціальної політики, котрі будуть сприяти підтримці новітнього розвитку сучасної вітчизняної освіти;
- регулювання відносин між стейкхолдерами сфери освіти.

Сьогодні досить багато науковців вивчають зв'язок між взаємодією держави та суспільством у плані регулювання сфери освітніх послуг. Слід відзначити ряд базових управлінських моделей, котрі застосовуються для управління галуззю освіти та розкривають характер взаємодії між державою та суспільством. До таких моделей можна віднести такі.

Першу «патерналістську» модель, для якої характерною є передача усіх функцій від центрального державного апарату з управління освітньою сферою та її повний контроль. Така модель може ускладнювати зростання ринкових механізмів у плані регулювання сфери освітніх послуг та не допускає участь у процесі управління зі сторони різного роду груп громадськості, а також самих споживачів продукту освітніх послуг. До переваг такої управлінської моделі можна віднести те, що при застосуванні даної моделі взаємодії суспільства та держави під час процесу регулювання освітньої сфери можливе забезпечення досить високого рівня вищої освіти з можливістю розробки єдиних освітніх стандартів у нашій державі[161].

Друга модель носить назву «індивідуалістичної моделі», котра полягає у збільшенні рівня індивідуалізації сфери освітніх послуг за рахунок їх надання на платній основі, при цьому з'являється можливість розробляти додаткові освітні послуги, структура та зміст яких зможе задовольняти запити окремої категорії населення. Зазначимо, що при такому варіанті управлінської моделі можливий розрив між єдиним освітнім простором за рахунок нерівномірного зростання різноманітних форм та методів ведення освітнього процесу[174].

Для третьої моделі взаємодії між державою та суспільством у напрямку регулювання сфери освітніх послуг, що носить назву «інноваційна», характерним є залежність від кардинально нових технологій узгодження

державних та громадських інтересів та інноваційних підходів у розвитку вищої освіти взагалі. При застосуванні такої моделі можливою є орієнтація на підвищення якості освітніх послуг та задоволення попиту з боку споживачів на ці послуги[267]. Дана модель пропонує розглядати такі напрямки розвитку сфери освітніх послуг:

- розробка та апробація новітніх механізмів управління освітньою сферою, а також механізмів державно-громадського управління;
- розробка та апробація інноваційних форм та засобів для створення державної та громадської підтримки програм розвитку освітніх послуг;
- апробація сучасних технологій розробки та наукового супроводу освітніх послуг вищої школи.

Якщо порівнювати дані три моделі та обирати найбільш ефективну для нашого суспільства, більш привабливою, на нашу думку, виглядає, без сумніву, третя управлінська модель взаємодії між державою та суспільством у процесі регулювання освітньої сфери надання послуг, однак в ній також виявляється ряд недоліків, котрі викликають труднощі в її застосуванні.

Сьогодні Україна переходить на інноваційний шлях розвитку вищої освіти, при цьому основною методологічною проблемою переходу є відсутність єдиного розуміння поняття «інновація». Досить багато суперечок виникає між науковцями та спеціалістами в плані застосування базового терміну «інновація» або ж «інноваційна діяльність». На нашу думку, таке спірне питання варто вирішувати з позиції держави, тобто, що необхідно заохочувати при цьому – діяльність або ж результат [351].

Ще однією із проблем при використанні «інноваційної» моделі є невизначеність такої величини як ступінь інноваційності. У такому випадку не є можливим давати оцінку динаміці росту та визначати рівень новизни.

Як ми бачимо, кожна модель взаємодії держави та суспільства характеризується рядом недоліків, тому жодна з них окремо не може бути життєздатною. Саме тому під час розробки стратегії розвитку сфери освітніх

послуг слід використовувати їхні консолідовані характеристики, котрі будуть орієнтуватися на зменшення розриву від існуючої освітньої практики та процесу розвитку освітньої сфери послуг у нашій державі[355].

А сьогодні ми бачимо, що в існуючій системі державного управління освітою, а саме між її компонентами, виникають серйозні протиріччя та неузгодженість, які свідчать про таке:

- наявність кризи усієї державної системи управління освітою, яка призводить до різного плану неузгодженості;

- з'являється можливість системного протиріччя під час спроб підвищення якості освітніх послуг вищої школи[31].

Такі неузгодженості наштовхують на висновок, що новітні тенденції та перспективи суспільного розвитку заставляють шукати нових підходів та ставити нові вимоги до управління сферою освіти. У такому контексті питання державного регулювання освітньої сфери повинно бути спрямовано на розробку стратегії розвитку освіти, котра є загальною підставою для її реалізації[37].

Під час розробки такої стратегії особливе місце слід відводити прогнозуванню перспектив розвитку освітньої сфери, а також освітніх потреб та інтересів споживачів продукції закладів вищої освіти. Проте і в цьому моменті виникають труднощі, складність яких полягає у розробці освітнього прогнозу, тому що він не може бути розроблений тільки в межах одного закладу вищої освіти або одного регіону.

Реалії життя такі, що сьогодні необхідно враховувати загальні принципи управління при державному регулюванні сфери освітніх послуг у сучасних умовах. До таких принципів належать демократизація, поєднання державних та громадських засад, принцип системності та оптимальне поєднання централізації та децентралізації[39].

Окрім цього, важливим моментом є здійснення правильного відбору інструментарію державного впливу на освітню сферу для того, щоб у

подальшому при відмові від жорсткої централізації не зіштовхнутися з безсистемністю в освітньому середовищі. При такому підході слід спиратися на принцип входження сфери освітніх послуг до єдиної соціально-економічної системи держави. При такому принципі також відбувається консолідованість цільових установок створення всесторонньо розвиненої особистості, котра володіє відповідним набором компетенцій з можливістю досягнути стратегічних цілей у суспільному розвитку[43].

Під час регулювання та дотримання основного принципу в державному регулюванні освітньої сфери важливим є вектор орієнтації на споживача, тобто надані освітні послуги повинні відповідати потребам споживачів, іншими словами, соціальному замовленню. Своєрідний трикутник із трьох складових, а саме того, хто навчається і намагається себе реалізувати в суспільстві, роботодавця, котрий зацікавлений у спеціалісті з комплексом якостей та умінь, і суспільства, яке буде розвиватися при наявності ідеалу громадянина даного суспільства[417].

Отже, необхідно зазначити, що державне регулювання освітньої сфери являє собою визначальний момент, який веде до гармонізації соціальної взаємодії в освітньому просторі сучасної школи, при якому система освіти виступає як об'єкт спрямовуючого впливу держави та коли якість освіти спроможна забезпечити освітні потреби населення в цілому[406].

Для якісної консолідації соціального партнерства у вітчизняному освітньому просторі важливими є необхідність винайдення механізмів для утворення консолідованого освітнього замовлення, а також реформування сфери державного регулювання в галузі освіти. Однак сьогодні вплив держави на регулювання освітньої сфери досі не визначений та не досить ефективний в управлінні даної галузі, що веде до неузгодженості соціальних механізмів між інтересами держави та громадськості в галузі освіти[298].

Вихід із цієї ситуації вбачається в оптимізації соціальних механізмів, котрі застосовуються як метод вирішення соціальних проблем, які будуть

спрямовані на формування умов життя та розвитку соціальної взаємодії для задоволення освітніх потреб соціальних об'єктів, а також дадуть можливість активізувати відносини між партнерами освітнього простору, об'єднуючи в собі державні органи управління, заклади вищої освіти та споживачів освітніх послуг[303].

Такий підхід дає підстави для реалізації освітніх потреб населення за таких умов:

- необхідно здійснити перехід від поняття освіти як сфера споживання, тобто передачі та отримання знань, до освіти як сфери конструктивної взаємодії в межах соціального партнерства між суб'єктами освітньої політики;

- здійснити зміни в розумінні ставлення до освіти, що є витратною для галузі економіки у бік того, що освіта може бути стратегічним ресурсом розвитку[89].

Виходячи із результатів проведеного аналізу, можливо стверджувати, що наведені положення, котрі розглядають особливості державного регулювання освітньої сфери в нашій державі, дають можливість визначити такі характерні риси, а саме:

- демократизацію та децентралізацію державного впливу на освітню сферу;

- поєднання державних та громадських структур та їх вплив на суб'єкти освітнього простору.

Таким чином, для освітніх послуг характерним є складна природа. Це пояснюється тим, що освіта являє собою важливий важіль для суспільства, а також впливає на нарощення кумулятивного ефекту від виробництва, поширення та практичного застосування знань. Така роль, яка відводиться освіті, вимагає від держави особливої уваги, що виявляється у вигляді фінансування та регулятивного впливу[92].

Для досягнення таких цілей з боку державного управління, якщо не брати до уваги функцію організаційно-правового регулювання, необхідним є забезпечення відповідними ресурсами, а саме: фінансовими, кадровими, матеріально-технічними, інформаційними. У нашій державі до складу комплексного механізму державного управління вищою освітою входить бюджетне фінансування, яке являє собою ключовий важіль у плані впливу держави на всю систему вищої освіти, а також на окремі освітні структури. При наданні освітніх послуг освітніми установами виникає ряд істотних проблем у плані організації фінансування, тоді як від раціонального вирішення даних проблем з'являється можливість підвищення ефективності усієї системи вищої освіти та можливість безперервного її розвитку[163].

Необхідно зазначити, що при правильному застосуванні механізмів державного регулювання можна говорити про значний вплив на ефективність ринку та якість освітніх послуг, котрий являє собою область виробництва та реалізацію соціально важливих суспільних благ[179].

Сьогодні важливе місце в сучасній економічній системі займає роль освіти. Саме тому необхідно постійно переглядати запобіжний вплив держави на функціонування ринку освітніх послуг, так як сама система освітніх послуг представляє собою складну економічну систему, що приводить до вивчення усіх елементів та чинників впливу на способи функціонування таких послуг. Характерною рисою освітніх послуг є подвійна природа, що вимагає застосовувати специфічний набір регуляторних механізмів, котрі повинні складатися з інструментів ринкового регулювання та державного управління. Ефективність функціонування в даному процесі можливо забезпечити лише при правильному поєднанні таких інструментів та зменшенні усіх виникаючих ефектів. Забезпечити розвиток системи освіти в Україні можливо за умови ефективної побудови системи взаємозв'язків між ринковими та державними механізмами. А саме

тому пошук найбільш ефективних механізмів є одним із перспективних напрямів для подальших досліджень[265].

2.2. Перспективи розвитку співпраці України та Євросоюзу в освітній галузі

Перш, ніж вести мову про перспективи розвитку співпраці України та Євросоюзу в освітній галузі, зупинимося на європейському досвіді державного регулювання соціальної сфери в умовах фінансової кризи[30].

Інтернаціоналізація та розвиток економічних зв'язків, під впливом процесів глобалізації, поглиблення всесвітньої економічної інтеграції в різних формах ведуть до змін ролі державного управління соціальною сферою в зарубіжних державах. Це обумовлює актуальність вивчення в науковому та практичному плані світового досвіду державного регулювання розвитку соціальної сферою, особливо, економічно розвинутих країн ЄС.[32]

Публічне управління проходить сьогодні черговий етап трансформації [36], при якому виділяються як внутрішні характеристики так і зовнішні, котрі впливають на формування трансформаційних факторів у системі державного управління. В умовах нових суспільних відносин механізми та інструменти публічного управління змінюються, а відповідно, і змінюються завдання такого управління. На даний процес можуть впливати посилені соціальні ризики, нестабільні соціальні зв'язки, зростання соціальної мобільності, процес глобалізації, необхідність у новаціях. Саме тому в сучасних реаліях стоїть питання відмови від стійких форм управлінської діяльності та винайдення нових моделей управління нового типу.

В Україні сьогодні необхідно звернути увагу на загальні та спеціальні принципи адміністрування, які є характерними для Європейського

адміністративного простору. Так, серед загальних принципів необхідно звернути увагу на принцип конкретності, при якому слід вивчати конкретні процеси управління та проводити порівняльний аналіз їх із діючими законодавчими документами та закономірностями розвитку суспільства[38]. У результаті порівняння робити правильні висновки для практики. У рамках реформування українського суспільства важливого значення набуває формування, удосконалення та раціоналізація чіткого механізму правового регулювання державно-управлінських відносин[45].

Саме тому система публічного управління може визначити якісно новий напрям досліджень науки управління, тобто дослідження політично-адміністративних аспектів державного управління в інтеграційних процесах.

У зв'язку з реаліями трансформаційних процесів у нашій державі та розробкою нових механізмів реалізації положень Конституції України, а також проведення адміністративної реформи, необхідно змінювати зміст державно-управлінської діяльності, удосконалювати форми та методи управлінської діяльності [49]. Саме тому публічне управління передбачає функціонування універсального організаційно-правового механізму виявлення, погодження та реалізації суспільних потреб та інтересів завдяки створенню комплексу суб'єктивних прав та обов'язків усіх учасників суспільних процесів та їх переведення у відповідні правовідносини.

У результаті чого, публічне управління взаємовідносинами суб'єктів та об'єктів управління може забезпечити погодженість та направленість їхньої діяльності, котра зможе задовольнити потреби суспільства.

В умовах політичного реформування системи влади в нашій державі виникає необхідність у системному підході до гармонізації європейського та національного правового забезпечення діяльності самостійних державних структур. Згідно європейського досвіду слід визначити загальну систему принципів управління, яка притаманна всім рівням управління. До таких принципів можна віднести[53]:

- народовладдя;
- верховенство закону;
- розподіл влади;
- розподіл повноважень органів центрального та регіонального рівнів;
- гласності та відкритості;
- принцип плановості;
- розмежування повноважень та функцій у системі влади.

Необхідно зазначити, що проблема адміністративного реформування в нашій державі, а також і в Європейському просторі досліджується не у вузькому ракурсі, а з урахуванням публічного управління, яке поєднує діяльність органів державного управління, державної влади, органів місцевого самоуправління, різних суспільних організацій та структур, котрі беруть участь у формуванні державного апарату та його взаємовідносин із суспільством, що дасть змогу більш ширше розглядати дану проблематику [54].

Якщо визначати напрями реформування державного управління в Україні згідно європейських принципів публічного адміністрування, то необхідно виділити такі [65]:

- визначення перспектив впровадження зарубіжного досвіду в практику державного управління та комплексу критеріїв довготривалої співпраці з державами Європейського Союзу;

- визначення особливостей становлення та організаційно-правових основ управлінської діяльності у складних адміністративних системах, упровадження адміністративно-правових засобів для забезпечення прав та свобод громадян у системі інтеграційних процесів;

- формування напрямів державних механізмів управління інтеграційними процесами.

Що стосується підвищення ефективності публічного управління в Україні, то необхідно його покращувати завдяки [57]:

- децентралізації функцій державних структур на регіональний рівень;
- покращенню організації управління публічними структурами для забезпечення їх ефективності в роботі;
- створенню на державному рівні структур, які будуть проводити сертифікацію публічних організацій;
- проведенню тісного обміну досвідом у сфері публічного адміністрування з країнами Європейського Союзу[52];
- підготовці державних службовців нового покоління з високою кваліфікацією;
- покращенню мотиваційної складової для державних службовців на всіх рівнях.

Слід зазначити, що сьогодні розвиток публічного управління в нашій державі дає можливість виявляти причини та наслідки неефективного державного управління на усіх рівнях. А також є можливість визначити стратегічні та перспективні напрями реформування публічного управління у відповідності до кращих європейських та світових стандартів. Публічне управління необхідно розглядати як базовий інститут сучасного українського суспільства. Внаслідок проведення реформації державної системи управління від державного до публічного можливо досягти гармонізації державних та суспільних інтересів максимально та ефективно[69].

Сьогодні в системі вищої освіти нашої держави відбувається період трансформації та становлення, при якій метою є її адаптація до світових освітніх процесів, а також формування механізму, котрий дозволить на кінцевому етапі випускникам закладів вищої освіти України бути затребуваними та конкурентоспроможними в країнах Європи та світу, при цьому будуючи базу для соціального підвищення. Саме зростання якості вищої освіти в нашій державі дозволить забезпечити конкурентоспроможність України та благополуччя для її регіонів.

Для Європейського Союзу основними пріоритетами є напрямки, котрі направлені у сферу освіти, і як результат, це впливає на всі інші галузі суспільного життя та визначається вектор європейської інтеграції[77].

Завдяки цьому для України важливим є формування спільного простору з Європейським Союзом в сфері вищої освіти. Особливо варто будувати відкритий та інтегрований ринок освіти між нашою державою та ЄС. Окрім цього, варто зазначити, що ефективне співробітництво між Україною та ЄС позитивно вплине на славний соціально-економічний розвиток та зміцнення позицій у світовій економіці та політиці. Також такий союз зможе дати ЄС ефективну участь України у формуванні загального простору вищої освіти в Європі, проте на це потрібен час та системні зусилля для створення сприятливих умов [108].

Для того, щоб вітчизняна система вищої освіти нашої держави могла конкурувати, варто використовувати широкий спектр інструментів співпраці на основі уважного аналізу досвіду Європейського Союзу, а також обліку національної, культурної та соціально-економічної своєрідності України.

Реформування української освіти відбувається у взаємодії з Євросоюзом. На це звертають увагу багато дослідників питань інтеграції вищої освіти України в єдиний міжнародний простір. Серед них ми можемо виділити В. Андрущенко, М. Степка, Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, С. ДОМБРОВСЬКУ та ін.[148].

Однак існує необхідність подальшого вивчення особливостей розвитку вітчизняної вищої школи та визначення шляхів вирішення проблем, пов'язаних із тенденціями євроінтеграції в сучасному освітньому розвитку системи вищої освіти України[143].

Сучасна вища освіта повинна сприяти розвитку культури та формуванню професійної компетентності фахівців різних сфер знань, які необхідні для здійснення продуктивної діяльності в сформованих ринкових відносинах в європейській спільноті.

Тим самим перед закладами вищої освіти та педагогічною наукою, стоїть завдання модернізувати освітню систему, яка дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності вищої освіти, тим самим надаючи на ринок праці якісно підготовлених фахівців з інтелектуальним та культурним потенціалом[149].

Процес євроінтеграції також передбачає, що стратегія освітньої політики буде спрямована на інформаційне забезпечення суспільства, задоволення соціальних і культурних запитів молодого покоління, його інтелектуальних і духовних потреб [186].

У зв'язку з цим для позитивного процесу європейської інтеграції України, слід проводити необхідні зміни в різних областях суспільства, а саме у сфері освіти, при цьому перетворення варто проводити в декількох напрямках, а саме:

- необхідно поступово впроваджувати європейські норми та стандарти для підвищення конкурентоспроможності українських висококваліфікованих кадрів на українському та європейському ринках праці;

- працювати в напрямку підвищення якості національної системи освіти із збереженням кращих традицій;

- проводити вивчення професій, котрі необхідні для всебічного розвитку не лише окремо взятої країни, але й усього людства взагалі.

Досить велика кількість різноманітних факторів може впливати на процес перетворення та реформування сучасної системи вищої освіти. До таких можна віднести такі фактори, як наявність матеріально-технічних ресурсів, знання, що накопичені в суспільстві, а також географічні, культурні та історичні особливості[191].

Однією із складових частин інтеграції є можливість отримання вищої освіти у європейських країнах[200]. Вже сьогодні зростає кількість студентів, котрі здобувають вищу освіти в країнах, що входять до Європейського

Союзу, де значну роль відіграє ініціатива Європейського Співтовариства (European Community), котра надає можливість мобільності молоді в Європі.

У національній доктрині розвитку освіти окреслені такі завдання[216]:

- виведення вітчизняної освіти на світовий ринок освітніх послуг;
- розширення зв'язків при міжнародному співробітництві;
- розширення участі в співробітництві закладів вищої освіти, педагогічних працівників та студентів у проектах міжнародних організацій та співтовариств.

Починаючи з 2014 року ряд європейських програм, які пов'язані зі сферою освіти, науки і спорту, були об'єднані в нову програму під назвою Erasmus+. Така програма розрахована на 7 років, до 2020 року, а її бюджет становив приблизно 14,7 млрд. євро.

Структура Erasmus+ складається з декількох частин, серед яких такі:

- перший ключовий напрямок діяльності полягає в досягненні мобільності з метою навчання фізичних осіб;
- другий ключовий напрямок передбачає створення співпраці для інновацій та обміну кращим досвідом;
- третій ключовий напрямок передбачає підтримку системних реформ;
- розвиток в закладах вищої освіти досліджень з Європейської інтеграції в рамках напрямку Жан Моне;
- спортивна частина.

Необхідно відзначити, що в договорі про асоціацію між Європейським Союзом та Україною стосовно освіти є окремий розділ. Його основні положення припускають реформування системи освіти з метою розширення можливостей закладів вищої освіти та активізації мобільності студентів. При цьому важливим моментом виступають рекомендації Європарламенту про співпрацю у сфері освіти та створення єдиної кваліфікаційної системи Євросоюзу, яка дозволяє дотримуватися норм, розроблених у рамках євроінтеграційного процесу[240].

Передбачається, що в Erasmus+ можуть брати участь державні та приватні заклади вищої освіти, активні в існуючій системі вищої освіти, а також підприємства, дослідні та громадські організації, органи влади або асоціації закладів вищої освіти.

На сьогоднішній день для України створено окреме вікно фінансування конкурсів, що проводяться за програмою Erasmus+ у 2019-2021 роках. Додаткове фінансування виділяється за такими напрямками:

- Key Action (КА) 1 «Міжнародна кредитна мобільність» у розмірі 2,5 млн. євро;
- Key Action (КА) 2 «Розвиток потенціалу вищої освіти» у розмірі 2 млн. євро;
- Жан Моне у розмірі півмільйона євро.

Тим самим передбачається, що з'явиться можливість фінансувати саме національні проекти у системі вищої освіти, а конкуренція буде відбуватися між закладами вищої освіти України, а не всієї Європи. Такий стан дозволяє досягти більш високої якості вітчизняної системи освіти та вийти на новий рівень надання освітніх послуг, здатних до конкуренції вже на європейських освітніх ринках[249].

Але, слід зазначити, що для того, щоб здійснити перехід на більш якісний рівень взаємовідносин нашої держави з країнами Європейського Союзу, потрібно проводити в Україні цілий ряд внутрішніх реформ.

Чим більше існує відкритості до зовнішнього світу у сфері європейської реформи вищої освіти, тим більш можна використовувати спрощений алгоритм, котрий дозволяє приєднатися до даної системи та не вимагає досить чітких критеріїв в економічному, соціальному та політичному планах [258].

Наша держава на шляху становлення повноцінного учасника процесу євроінтеграції повинна намагатися робити кроки в плані коригування державної політики та реформування системи й галузі освіти, при цьому

враховувати вимоги та цілі сьогодення. Серед завдань, котрі є першочерговими слід відокремити такі:

- формувати суспільство, котре буде навчатися протягом усього життя, при цьому створювати позитивні умови для мотивації індивідуального розвитку кожної особистості;

- одночасно з розвитком системи освіти формувати систему контролю над її якістю;

- у системі розвитку суспільства формувати національні та загальнолюдські цінності, підвищуючи при цьому роль освіти та самореалізації у професійній діяльності;

- завдяки оновленню змісту та форми організації навчально-виховного процесу проводити постійне покращення якості освіти;

- направляти роботу в руслі покращення економічних та соціальних гарантів педагогічних працівників з метою підвищення їхнього соціального статусу;

- надавати достатнє фінансування з боку держави для підтримки технічних закладів освіти, а також забезпечення реалізації освітніх проектів [333].

Слід зазначити, що розвиток міжнародного співробітництва для України є досить важливою темою якраз у контексті євроінтеграції, зокрема у сфері освіти, котра є одним із головних чинників для відновлення інтелектуальних та продуктивних сил нашого суспільства.

Завдяки дружній співпраці нашої держави та Європейського Союзу у векторі вищої освіти, можливо буде запозичувати передові досягнення європейської системи освіти та адаптувати її до наших соціально-економічних та культурних умов на сучасному етапі, а також дасть змогу відкрити сприятливі перспективи з підвищення конкурентоспроможності та практичної значимості вищої освіти України.

Саме завдяки побудові сучасної та збалансованої за всіма критеріями системи вищої освіти буде можливість забезпечити зростання висококваліфікованих кадрів нашої держави і розвивати духовну культуру суспільства.

Інтернаціоналізація та розвиток економічних зв'язків, під впливом процесів глобалізації, поглиблення всесвітньої економічної інтеграції в різних формах ведуть до змін ролі державного управління соціальною сферою в зарубіжних державах. Це обумовлює актуальність вивчення в науковому та практичному плані світового досвіду державного регулювання розвитку соціальної сферою, особливо, економічно розвинутих країн ЄС[411].

Європейська інтеграція накопичила унікальний досвід державного регулювання розвитку соціальної сфери у країнах[350], що належать різним культурам, які у минулому були розділені кордонами і нерідко вступали у збройні конфлікти одна з одною. Останні роки вони склали новий етап історії Європи: час народження багатонаціональної, полікультурної та багатомовної спільноти, що розвивається в єдиному політичному, економічному та соціальному просторі[352].

За цей час соціальна складова європейської інтеграції також пройшла складний шлях. Економічна інтеграція, здійснена у 50-80 рр. ХХ ст., політичний союз, створений на початку 90-х рр. ХХ ст., призвели до появи ряду проблем, у тому числі, соціального характеру. Країни та інститути проголошеного Маастрихтським договором 1992 р. Європейського Союзу виявилися не зовсім готові до узгодженого здійснення загальної політики при організації процесів соціального управління, і знадобилося чимало часу, щоб подолати виниклі розбіжності провідних політичних сил країн ЄС з приводу того, як це краще здійснити[353].

На думку К. Зонтхаймера, державне регулювання європейською соціальною сферою завтрашнього дня означає прийняття заходів, що

перешкоджають розпаду суспільства [412]. Перед органами державного регулювання соціальною сферою ЄС стоять, насамперед, такі завдання: сприйняти демографічні зміни і діяти відповідно до них; створювати, гарантувати і зберігати робочі місця; розуміти здоров'я як ресурс; підкреслювати важливість сімейної форми життя; інтегрувати мігрантів[354]; боротися з бідністю; зміцнювати і заохочувати добровільні об'єднання громадян [40].

Тема бідності у країнах Європейського союзу, зокрема в Німеччині, не випадково є основною при здійсненні державного регулювання соціальною сферою. Постійно з'являються інформаційні дані про триваючий соціальний розкол у Німеччині: багаті стають все багатшими, а бідні – все біднішими. При цьому бідність зачіпає групи населення, що традиційно належали до середнього класу. Соціальні служби при визначенні бідності керуються дефініцією Європейського союзу від 1984 р. Відповідно до неї бідними вважаються особи, сім'ї та групи, які мають настільки незначні (матеріальні, культурні і соціальні) засоби, що не можуть дозволити собі спосіб життя, який вважається мінімально прийнятним у тій країні, де вони живуть [56].

Відповідно до цієї дефініції, бідним вважається той, хто має у своєму розпорядженні менше половини від середніх доходів у даному суспільстві.

Федеральний закон Німеччини про соціальну допомогу гарантує надання соціальної допомоги (коштів для забезпечення життєдіяльності) тим людям, доходи або майно яких не дозволяють забезпечити прожитковий мінімум, і які не набули право на отримання коштів із систем соціального страхування або забезпечення. На допомогу щодо забезпечення життєдіяльності відповідно федеральним законом про соціальну допомогу в 2011 р. було виділено 31,7 млрд. євро.

Основними цілями, на досягнення яких спрямоване державне регулювання соціальною сферою у рамках ЄС в умовах фінансової кризи, є вирішення проблем із зайнятістю, що забезпечує доходи населення, та

бідністю, яка генерується недоліком цих доходів. Дані стратегічні цілі цілком очевидні – всі інші сектори соціальної сфери походять від перших двох, оскільки повноцінна зайнятість надає людині можливість забезпечити не тільки власні потреби та потреби своєї сім'ї, але й – через податки – соціальні потреби всього суспільства. Бідність як основний «соціальний тягар» у разі виходу з-під контролю, здатна завдати серйозного удару по соціально-економічній і політичній стабільності суспільства[359]. Тому завдання росту добробуту і поліпшення якості життя європейців прямо пов'язані не тільки зі скороченням частки слабких і соціально малозабезпечених груп населення, але й з одночасною підтримкою найбільш активних, кваліфікованих, ініціативних членів спільноти і створенням для них сприятливих умов і можливостей.

Державне регулювання соціальною сферою в Німеччині можна віднести, за визначенням Т. Вахилпала, до категорії «нових вимираючих управлінських систем», ознаками якої є зрілість, відсутність гнучкості при виправленні помилок, а також своєчасної реакції на виклики часу з точки зору забезпечення необхідної інституційної та організаційно-правової модернізації соціальних галузей і сфер. Так, сучасна сфера праці ФРН характеризуються слабкою динамікою росту продуктивності: скорочення відпрацьованих годин на тиждень (41,6 години на тиждень) на тлі збільшення погодинної оплати (27 євро на годину) і додаткових трудових витрат (близько 80% заробітної плати), що надає їй статус країни з найвищими витратами на працю у світі [44].

Німеччина, будучи країною-засновницею європейської інтеграції, як ніяка інша держава, залежить від загальногосподарської кон'юнктури ЄС. У першу чергу, це пов'язано з прийнятим регламентом формування загальноєвропейських фондів і бюджету ЄС, який реально перерозподіляє грошові ресурси країни на користь інших держав. Тому перманентні розширення ЄС за рахунок нових членів для Німеччини чреваті загостренням

її внутрішніх соціальних проблем, у тому числі, і зростанням конкуренції на ринку робочої сили.

Об'єднання двох Німеччин продемонструвало на практиці, наскільки дорого обходиться державі та її громадянам реалізація спільних соціальних інтересів. На сьогоднішній день східні землі споживають близько 90 млрд. євро бюджетних коштів ФРН на рік. Перевищення обсягів кінцевого споживання над національним виробництвом товарів і послуг немає аналогів у світовій економічній історії, оскільки процес конвергенції економік двох Німеччин, з точки зору вирівнювання конкурентоспроможності східних і західних земель, не завершений. На даному етапі можна говорити про дивергенції в їх соціальному та економічному розвитку [81].

Для усунення кризових явищ державного регулювання розвитку соціальної сфери в сучасній Німеччині спрямоване на вирішення таких основних завдань:

1) створення єдиної антикризової стратегії щодо досягнення відповідного рівня доходів населення, пенсійного забезпечення, безробіття і зайнятості, розвитку систем страхування і соціальної допомоги;

2) перехід до варіативного, особистісно орієнтованого соціального забезпечення;

3) створення соціального пакету стабільності (ставиться питання про створення європейського пакту протидії зниженню заробітної плати з тим, щоб у всіх країнах ЄС існувала заробітна плата, що гарантує мінімальне існування);

4) розгляд якійної праці, як керівного принципу в ЄС (це передбачає розширення прав найманих працівників в європейських масштабах;

5) досягнення солідарності поколінь (створення сприятливих соціальних відносин між віковими групами, індивідуумами з приводу їх становища, місця і ролі в суспільстві, способу й укладу життя);

6) створення ефективною системи інформаційної та інфраструктурної

підтримки інвестицій у розвиток соціальної сфери [88].

Трансформація соціальної політики в сучасній Німеччині відбувається відповідно до змін у світовій економічній системі. Суть процесів державного регулювання даною сферою полягає в тому, що вона містить у собі яскраво виражений антикризовий характер, адекватний реальним потребам суспільства, базується на сучасних прогресивних технологіях, ефективно функціонує в умовах глобальних негативних змін, спирається на вбудовані соціальні регулятори[364]. Державне регулювання соціальною сферою в Німеччині базується на основі такої сукупності принципів:

- вища пріоритетність соціальних цілей у діяльності владних структур;
- обов'язкове (засноване на демократичному обговоренні і законодавчому затвердженні) порівняння конкретних сценаріїв макроекономічного розвитку і вибір найкращого з них, що забезпечує максимальну реалізацію поставлених соціальних цілей;
- законодавча регламентація методів (технологій) макроекономічне регулювання як засіб реалізації обраного за соціальними критеріями сценарію народногосподарського розвитку;
- об'єктивна оцінка підсумків народногосподарського розвитку за соціальними критеріями;
- відповідальність владних структур за реалізацію прийнятих соціальних цілей народногосподарського розвитку [158].

Результати аналізу свідчать, що стрижневою ідеєю соціально-економічної моделі, застосовуваної у країнах Північної Європи, є кейнсіанська ідея стимулювання попиту, яку вони реалізують у своїй економічній політиці. Північноєвропейська модель дозволяє розкривати творчий потенціал осіб найманої праці, а також направляє активність підприємців у таке русло, яке не лише приносить їм дивіденди на вкладений капітал, але й відповідає інтересам суспільства у цілому. Великі вкладення у розвиток людського потенціалу, що дозволяють перетворити його на

«людський капітал», не тільки допомагають витримувати конкуренцію на зовнішніх ринках, але й забезпечують ефективну роботу «соціального ліфту» і високу якість управлінської еліти в Скандинавських країнах.

У даний час північноєвропейська модель державного регулювання соціальною сферою, на наш погляд, є однією з кращих у світовій економіці. Всі країни цього регіону протягом останніх 15 років є найбільш прогресивними за показниками, що характеризують основні напрямки соціального розвитку таким, як: умови життя і ведення господарської діяльності, розвиток людського потенціалу, конкурентоспроможності, здатність до засвоєння інновацій, протидія таким негативним явищам, як корупція і безробіття.

У скандинавських країнах, незважаючи на світову фінансову кризу, зберігається один із найвищих рівнів компенсації доходів, втрачених у результаті безробіття, хвороби або у зв'язку з народженням дитини.

Метою державного регулювання соціальної сфери у Швеції – не допустити глибокої кризи в суспільстві, запобігти зменшенню чисельності корінного населення, погіршенню показників, що характеризують середовище її проживання. Досягнення зазначених цілей забезпечується за рахунок проведення грамотної економічної політики, пріоритет якої – ефективне державне регулювання найважливіших галузей народного господарства. Так, шведська держава володіє 55 великими компаніями, які відіграють ключову роль в економіці, наданні соціальних та інфраструктурних послуг. У тому числі 42 компанії знаходяться у повній державній власності, а 28 компаній входять до числа найбільших компаній країни. Зараз за рахунок доходів від державної власності забезпечується тільки близько 8% доходів держави.

Шведська держава продовжує залишатися найбільшим власником цінних паперів, що торгуються на стокгольмській фондовій біржі, доходи від яких спрямовуються на реалізацію інноваційних соціальних проектів та

програм. Держава залишається найбільшим наймачем робочої сили у Швеції, на неї припадає від 1/3 до 2/5 всієї робочої сили.

Тривалий час існування ефективного соціального управління у Швеції підтримувала державна монополія на торгівлю такими значущими товарами, як торгівля ліками й алкогольними напоями.

На основі результатів аналізу європейського досвіду державного регулювання соціальної сфери в умовах фінансової кризи можливо запропонувати ряд напрямів використання його в Україні:

По-перше, необхідно поєднати соціальні та інноваційні орієнтації. Стрижневою ідеєю сучасної економічної стратегії є забезпечення ринків збуту. Потужними засобами реалізації цієї мети є соціальна та інноваційна орієнтація економіки, які реалізуються на взаємозалежній основі. Це дозволяє займати вигідне положення в системі міжнародного поділу праці, з іншого боку, це забезпечує відтворення якісної робочої сили. Експорт наукомісткої продукції, яка не має численних аналогів на світовому ринку, дозволяє отримувати на світовому ринку додатковий дохід – науково-технічну ренту за інноваційне лідерство.

По-друге, це необхідність наявності так званого «соціального трикутника». Підтримання соціальної та інноваційної орієнтації забезпечується рівновагою сил у «трикутнику»: сильний уряд – впливові профспілки – креативний бізнес. Переважання будь-який з трьох сил тягне негативні наслідки, спотворює покладені на них соціальні функції (невиправдані викривлення в розподілі суспільного продукту, економічні зловживання і корупцію, погіршення якості робочої сили, примітивізацію виробництва і т.д.).

По-третє, це важливість наявності креативного бізнесу. У соціально орієнтованій державі бізнес готовий прийняти на себе соціальну та екологічну відповідальність, проявляти інноваційну активність. Такий бізнес формується за активного сприяння держави, яка обмежує можливість

отримання прибутку за допомогою спекуляцій, роздутого фінансового посередництва, використання незаконних переваг, придбаних на основі корупції. Роль держави полягає, зокрема, в тому, щоб різко обмежувати розвиток спекулятивного підприємництва, підтримуючи і розвиваючи виробничий бізнес.

По-четверте, це забезпечення пропорційності у розподілі. Підтримка економічного зростання вимагає дотримання певних макроекономічних пропорцій між соціальними групами, різними регіонами, різними секторами та галузями господарства.

По-п'яте, це поєднання ринкових і неринкових методів. Неоліберальні принципи не обмежують вибір інструментів, що застосовуються соціальною державою. Ряд сфер господарства повністю або частково виводиться з-під дії ринкових механізмів (вся соціальна сфера, значна частина інфраструктури та сфери НДДКР, частково – сільське господарство). Для цього використовуються податки, держбюджет і державна власність. У необхідних випадках також використовується державна монополія та / або націоналізація.

По-шосте, житлова проблема в північноєвропейських країнах у міському середовищі була повністю вирішена за допомогою муніципального будівництва та муніципальної форми власності на житловий фонд.

Досвід північноєвропейських країн доводить, що соціальна сфера – це багатофункціональний суспільний інститут, яка забезпечує значні й різноманітні переваги: соціально-політичну стабільність, економічну безпеку, відтворення якісної робочої сили, стабілізацію попиту на внутрішньому ринку, стартові позиції для наукомістких виробів експортної спрямованості і т. д.

2.3. Місце та роль органів державного управління в системі забезпечення функціонування та розвитку професійно-технічної освіти України

Отримання професії в закладі ПТО, де не лише навчають професії, а й дають повну середню освіту, в контексті науково-технічного прогресу набуває дедалі більшого значення. Сучасні промислові підприємства оснащено складною технікою, яка вимагає від обслуговуючого персоналу (робітників, наладчиків, техніків) високої кваліфікації, що тягне за собою необхідність розвитку системи професійно-технічної освіти, особливо у формі навчання безпосередньо на виробництві[41].

Задля цього була створена система професійно-технічної освіти, що охоплювала всі категорії молоді, яка прагне здобути професійну освіту. За допомогою цієї системи в колишньому СРСР зуміли досягти підвищення загальноосвітнього і культурно-технічного рівня населення й забезпечити раціональне використання трудових ресурсів з їх розподілом між регіонами. Водночас реєструвалося збільшення питомої ваги середніх профтехучилищ з 3–4 річним терміном навчання, а також збільшення прийому в усі професійно-технічні навчальні заклади. Постійне зростання кількості професій механізованої праці та з обслуговування засобів автоматизації супроводжувалося зниженням частки малокваліфікованих робітників, що зумовило зміни в характері та змісті праці робітників, вимагаючи всебічного розвитку їх здібностей і трудових навичок та високого освітнього рівня загально-технічної і спеціальної підготовки. Виникли якісно нові робітничі професії широкого профілю, в яких переважали елементи розумової праці, тому що для них потрібні були навички управління сучасними комплексними механізованими й автоматизованими процесами, що вимагали знання функції управління, налагодження, регулювання й технічного обслуговування складних приладів і механізмів [257; 301].

Широка професійно-технічна підготовка учнів в закладах ПТО дозволяє майбутнім робітникам орієнтуватися в комплексі споріднених професій, що сприяє підвищенню рівня технічного обслуговування, продуктивності праці та якості продукції, що випускається. Особливо значимим виявилось оволодіння навичками суміжних професій та інтегрування їх в одній професії[83]. При цьому головними професійно-кваліфікаційними характеристиками були і лишаються:

- рівень кваліфікації;
- загальна характеристика виробництва;
- основні функції фізичної та розумової праці;
- обсяг професійних, технічних, загальноосвітніх та економічних знань за цією професією.

Підвищення професійної кваліфікації робітників є водночас одним із критеріїв зміни культурно-технічного рівня, який відображає не лише професійну майстерність, а й загальний і технічний розвиток держави, що, у свою чергу, впливає на підвищення виробничої кваліфікації. Усе перелічене вказує на необхідність дослідити питання підвищення культурно-технічного рівня робітників у різних галузях національного господарства[85].

Зміни, які сталися в управлінні соціально-економічною сферою країни, не отримали відображення в методиці та структурі органів управління професійно-технічної освіти, адаптація яких до нових умов господарювання дозволила б вирішити питання якісного оновлення змісту програм загальноосвітньої та професійно-технічної спрямованості. Подолання суперечностей, що сформувалися, сприятиме створенню умов для випереджального розвитку загальної, середньої та професійно-технічної освіти в Україні [147].

Забезпечення доступності та обов'язковості такої освіти є головним завданням загальнодержавного рівня. При цьому загальноприйнятий стандарт ПО (ПТО), забезпечення рівноправ'я відповідних випускних

документів в очах кадрових служб організації і підтримки на необхідному рівні матеріально-технічної і кадрової складових усіх закладів ПТО вважаються головними елементами державної політики з розвитку системи ПТО, що провадиться через регіональні та місцеві ланки цієї системи.

При цьому фінансові можливості регіонів не повинні відбиватися на розвитку і процесі диференціації професійно-технічної освіти. Пошук балансу між адміністративними та економічними підходами в управлінні різними стадіями ланцюжка «освіта – виробництво» становить сьогодні головну проблему розвитку ПТО. Наразі сфера ПТО належить до одного з провідних напрямків, що сприяють розвитку груп галузей сучасного регіонального комплексу, а також є провідною умовою формування цивілізованих форм життєдіяльності та зміцнення основ правових демократичних відносин. Одним із головних завдань державної політики у сфері розвитку системи цієї освіти є забезпечення гармонійної взаємодії науки, освіти й виробництва[90].

В умовах науково-технічного прогресу, коли професійні знання застарівають через 8–10 років, дедалі більшої значущості набуває система підвищення кваліфікації робітників. Цільова профтехосвіта й цільове підвищення кваліфікації сприяють активізації інноваційної діяльності промислових підприємств і бізнес-структур. Однак останнім часом виникає необхідність вирішувати проблеми руйнування психологічних стереотипів, які заважають адаптації суспільства до ринкових відносин. Мотивація професійно-технічної діяльності є важким завданням, яке до того ж ускладнюється різнохарактерними проблемами:

- відсутністю системного підходу до організації ПТО;
- відсутністю єдиного господарського механізму, орієнтованого на оптимальне поєднання інтересів науки і виробництва;
- відсутністю єдиної регіональної політики, спрямованої на створення конкурентоспроможної продукції та послуг, що вимагають високого

професіоналізму [300; 306].

Галузева структура народного господарства, що сформувалася у процесі ринкових перетворень, відображає головним чином дію стихійних сил ринку і меншою мірою – керуючий вплив суспільства, що ставить завдання зі створення механізму розвитку професійно-технічної освіти як об'єктивної необхідності подальшого руху країни шляхом економічного і соціального прогресу[93]. Тільки на цій основі можна досягти якісних перетворень системи освіти в напрямку розвитку ПТО, які можна уявити як процес зміни її економічної, соціальної, організаційної та просторової складових, що сприятиме зміні умов життя населення окремого регіону в цілому. Такий підхід вимагає не лише правильного виявлення проблем розвитку ПТО, які потребують втручання держави, а й вирішення проблем з вибором оптимального поєднання елементів (форм, методів, інструментарію) державного управління, що багато в чому залежить від відповідності структури ПТО умовам економічного середовища конкретного регіону, що сформувалися. Водночас розвиток ПТО залежить від вирішення проблем високих технологій і рівня підготовки технічних фахівців, а також від розширення спрямованості цієї підготовки. Вирішення зазначених проблем зумовлює необхідність формування нових освітніх програм, реалізація яких може сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності випускників закладів ПТО на ринку праці й розширення сфери їх професійної компетенції. За такого підходу опорою може стати концепція виробничого менеджменту, включно з елементами організаційної поведінки й інноваційного менеджменту, які реалізуються з позицій системного підходу[98].

Розвиток закладів ПТО має високу економічну і соціальну значимість, тому що від рівня підготовки професійних кадрів залежить ефективність розвитку підприємств [301; 335].

Зміни в змісті та якості освіти потребують удосконалення управління,

механізмів фінансування та структури сфери освіти. Поточна ситуація характеризується:

- низьким рівнем бюджетного фінансування;
- низькою ефективністю використання фінансових коштів на рівні освітніх установ;
- здатністю і готовністю значної частини населення оплачувати (в різних формах) якісну освіту.

Це і визначає провідні напрями вдосконалення механізмів фінансування, які повинні орієнтуватись на зміну не лише методів планування і механізмів розподілу бюджетних коштів, що спрямовуються в систему освіти, а і форм та методів управління фінансами на рівні освітніх установ. Це вимагає створення умов для розвитку механізмів залучення позабюджетних коштів та їх легалізації[103].

Сьогодні вже вжито низку заходів щодо підвищення ефективності бюджетного фінансування, яких, однак, виявилось недостатньо для розвитку освітніх послуг. Для істотного поліпшення ситуації в системі освіти необхідно вдосконалювати нормативну базу, що стосується планування фінансів освітніх установ, а також переходити до розподілу коштів на поосібній основі на муніципальному, регіональному та загальнодержавному рівнях. Базою для розрахунку нормативів загальнодержавного значення слугують витрати, що забезпечують виконання державного освітнього стандарту, фінансування яких має бути підкріплено системою державних гарантій через механізми цільових державних трансфертів на фінансування загальної освіти. Однак тенденція поосібного фінансування вимагає реалізації всіма освітніми організаціями прав юридичної особи в різноманітних формах, що забезпечують розширення їх економічної самостійності за рахунок не лише комерційної спрямованості діяльності установ освіти, а й підвищення ефективності залучення та використання бюджетних і позабюджетних коштів [328].

Отже, в умовах обмеженості ресурсів, нестабільності замовників і споживачів і посилення конкуренції стає необхідним формування стратегії діяльності закладів ПТО, причому перед державними і комерційними структурами у сфері освітніх послуг стоїть те ж саме завдання – підготовка фахівців (середньої та вищої освіти) як «продукції» більш високої якості, з використанням сучасних моделей бізнесу для підвищення ефективності й економічності діяльності освітніх установ[104].

Під час розроблення цілей розвитку закладів ПТО необхідно враховувати внутрішні цінності кожної установи незалежно від її організаційно-правової форми і форми власності. До таких цінностей належать:

- матеріальна база;
- науково-технічна база;
- технології навчання;
- навчально-методичне середовище;
- інтелектуальний потенціал колективу співробітників;
- соціальне і культурно-виховне середовище [271; 335].

Реалізація стратегічних цілей збільшення цінностей закладу ПТО ґрунтується на ефективному використанні свого внутрішнього потенціалу. При цьому актуальним сьогодні стає розвиток стратегічного планування в системі професійно-технічної освіти, який передбачає створення управлінських технологій, що сприяють максимальному використанню інтелектуального потенціалу освітньої організації. Такий підхід дозволить вирішити такі актуальні завдання розвитку ПТО:

- ухвалення самостійних стратегічних рішень;
- комплексний розвиток освітніх установ;
- мобілізація внутрішніх інтелектуальних та інноваційних ресурсів розвитку;
- створення механізмів залучення інвестиційних цінностей для свого

розвитку.

Наразі стратегічні плани і прогнози у багатьох учасників освітнього процесу не розробляються, всі зусилля спрямовуються на збереження матеріального рівня, що забезпечує основні потреби, а також статусу установи[105]. Як учасників стратегічного планування розвитку освітніх послуг можна розглядати:

- керівництво навчального закладу та його персонал;
- представників інтересів і потреб роботодавців та окремих громадян;
- роботодавців;
- незалежних консультантів, аналітиків, експертів і менеджерів;
- суб'єктів освітнього процесу;
- бізнес-середовище, установи тощо [156; 300].

Сталий розвиток професійно-технічних освітніх структур означає підвищення рівня значущості систематичної роботи над удосконаленням компетенції порівняно з досягненням короткострокових успіхів. Професіоналізація управління розвитком професійно-технічної освіти повинна ґрунтуватися на переорієнтації політики в галузі людських ресурсів, що дозволить повніше мобілізувати кожного учасника освітнього процесу[111].

Під час формування стратегії розвитку ПТО доцільно спиратися на еволюційний підхід до управління. З еволюційної точки зору завдання соціального прогнозування полягає у виявленні проблем, що назрівають, і пошуку можливих шляхів їх вирішення. Для становлення ринку праці в Україні варто скористатися наявними можливостями еволюційного розвитку, адже це відповідає національним інтересам, для чого необхідно створювати моделі ринку праці з використанням методу організаційного розвитку, розробленого сучасним менеджментом управління складними системами. Цей метод характеризується:

- тривалим терміном;

- концентрацією уваги на окремих питаннях філософської концепції;
- використанням соціологічних і психологічних методів управління персоналом тощо[118].

При цьому зазначений метод віддає пріоритет раціональній організації процесу змін у системі. У разі використання моделі еволюційного підходу рекомендуються реалізація принципів управління за цілями і результатами, а також урахування особливостей організації підприємств інноваційного типу, які відрізняються:

- мінливими структурами;
- різноманітністю організаційних форм;
- децентралізацією управління;
- соціальною орієнтацією та ін.

Таким чином, реорганізацію системи освіти і реорганізацію освітніх установ доцільно проводити на основі:

- корпоративного управління;
- сталого розвитку професіоналізації середньої управлінської ланки;
- управління за цілями і результатом.

Державна політика в галузі професійно-технічної освіти і становлення ринкової економіки зумовлюють диференціацію її регіональних складових, тобто можливості конкретних регіонів самостійно визначити тактику навчання і виховання молоді з урахуванням регіональної специфіки[117]. У нових умовах господарювання необхідно враховувати дію закону зміни праці, спрямованого на розвиток взаємодії освіти й виробництва, яка полягає в тому, що зміна праці є одним із тих важелів, спираючись на які, суспільство повинно постійно забезпечувати відповідність між речовими й особистісними чинниками розвитку суспільного виробництва, підвищення його ефективності та продуктивності й багатосторонності розвитку працівників. При цьому підвищується значимість відносин між людьми

стосовно їх участі в суспільній праці та підприємницькій діяльності залежно від кваліфікації, освіти і стажу роботи [175;346].

Безпосередній зв'язок професійно-технічної освіти і виробництва реалізується через структуру та зміст такої освіти, зокрема навчально-методичні плани, програми знань і практичних навичок, які будуть потрібні учням закладів ПТО на виробництві[119]. Взаємодію професійно-технічної освіти і виробництва на рівні окремого працівника можна оцінити, простеживши зворотний зв'язок, який полягає у визначенні результатів відповідності ПТО вимогам виробництва й підготовленості працівника як фахівця і внесенні необхідних коректив у процесі його підготовки і використання.

Зворотній зв'язок у системі професійно-технічної освіти – це виробництво, спрямоване на взаємозв'язок закладів ПТО з виробничими підприємствами в здійсненні як загальноосвітньої (фундаментальної), так і спеціальної підготовки кваліфікованих робітників і фахівців середньої ланки, а також у підвищенні рівня відповідності цієї підготовки вимогам виробництва. Такий підхід, орієнтований на виконання ПТО соціального замовлення суспільства щодо формування професійно-кваліфікаційної структури кадрів, їх підготовки до виробничої діяльності, взаємозумовленості соціально-економічного та науково-технічного розвитку системи професійно-технічної освіти та виробництва, сприяє проведенню управлінських коректив, які слід робити в міру потреби в процесі загальноосвітньої, професійної і спеціальної підготовки кадрів. У зв'язку з цим виникає потреба в аналізі, обліку й оцінюванні відповідності рівня підготовки молодих фахівців вимогам виробництва, бо без цього неможливо простежити за їх професійним просуванням [346; 373].

Із цією метою можна ввести поняття орієнтованості молодого фахівця на задоволення вимог виробництва до кадрів, яке можна тлумачити як результат діяльності окремої особи, працівників сфери освіти та виробничих

колективів, що відображає ступінь узгодженості еталонного і досягнутого рівнів підготовки молодих фахівців відповідно до вимог виробництва. До еталонного рівня належать рівень оволодіння молодими фахівцями вимогами виробництва, необхідними для здійснення технологічного процесу, і вміння постійно підвищувати свій освітній рівень, професійну мобільність у плані відповідності спеціальної підготовки вимогам виробництва та професійної компетенції. Відповідність реалізованого рівня орієнтованості молодого фахівця до професійних вимог виробництва (певної спеціалізації), до еталонного рівня орієнтованості фахівця, а також до всіх вимог виробництва цієї галузі можна розглядати як коефіцієнт орієнтованості молодого фахівця на вимоги виробництва. Цей коефіцієнт має важливе значення і для зайнятих працівників, оскільки на підставі даних про відповідність знань, умінь і навичок фахівця вимогам роботи, що виконується, можна цілеспрямовано і раціонально планувати підвищення кваліфікації кадрів[121].

У разі переходу на нову економічну модель розвитку суспільства і браку ресурсів стає необхідною антивитратна модель взаємодії ПТО і виробництва, яка може бути досягнута за рахунок скорочення витрат і підвищення якості підготовки виробничих фахівців[119].

Умовами реалізації елементів згаданого антивитратного механізму в профтехосвіті є такі:

- формування договірних відносин (і цін) на підготовку фахівців;
- державне регулювання договірних цін і правових аспектів розвитку товарно-грошових відносин;
- створення раціонального об'єктивного механізму ціноутворення;
- розробка навчально-методичних і вартісних нормативів надання освітніх послуг у закладах ПТО [147; 267].

Професійна діяльність майбутнього фахівця є пов'язаною з формуванням ключових професійних (соціокультурної, діяльнісної, особистісної, управлінської) компетенцій.

Практика організації й управління освітою зумовила доцільність створення навчальних комплексів, що містять у собі заклади вищої освіти, спеціальні заклади загальної середньої освіти, заклади ПТО та загальноосвітні школи. Створювати такі комплекси раціонально з точки зору підвищення ефективності функціонування великих технічних закладів вищої освіти, де вже існує розвинена інноваційна інфраструктура і налагоджено зв'язок із промисловими підприємствами. Особливо актуальним для розвитку професійно-технічної освіти є створення навчально-науково-виробничих комплексів, які інтегрують у своїй структурі на асоціативній основі навчальні, наукові, виробничі, фінансові тощо підрозділи, що створюють інтегроване освітнє й інформаційне середовище, де процес навчання безпосередньо пов'язується з виробництвом та отриманням фундаментальних знань, їх використанням у прикладних розробках нових технологій, їх виробничому освоєнні тощо. У таких комплексах реалізується об'єднання навчального процесу закладів професійно-технічної та вищої освіти, який має узгоджені навчальні плани всіх структур навчання, що входять у комплекс і реалізують єдиний підхід до виробничого навчання. При цьому у складі комплексу повинні функціонувати базові промислові підприємства, необхідні для проходження виробничої та переддипломної практики [250; 373].

Цікавим видається створення інноваційних навчально-науково-виробничо-фінансових комплексів, які формуються на добровільній основі з дотриманням інтересів усіх учасників та зі збереженням їх юридичної самостійності або в результаті злиття зазначених установ із втратою господарської самостійності в єдину організаційну структуру. Наявність у комплексі фінансових структур надає певні переваги, що дозволяють вирішувати проблеми фінансово-економічного механізму функціонування комплексу й надають можливість формувати інвестиційні програми, знаходити реального інвестора та розширювати поле діяльності фінансово-

кредитних організацій, що, в свою чергу, сприяє інвестуванню коштів у конкретні програми розвитку системи освіти і раціональній взаємодії ПТО з виробництвом. Водночас фінансові структури комплексу матеріалізують свої активи і модернізують набуті виробничі потужності за рахунок коштів клієнтів, отримуючи при цьому істотний дохід.

Однак найбільш оптимальним є створення інтегрованих багаторівневих освітніх установ за рахунок злиття установ початкової професійно-технічної та середньої профільної освіти, які випускатимуть кваліфіковані робітничі кадри для промислових підприємств – техніків, технологів, плановиків, диспетчерів для середньої ланки управління виробництвом тощо. Можна також перетворювати профільні ліцеї на заклади фахової передвищої освіти, що може забезпечити зростання прийому учнів на програми закладів ПТО[129].

Нові стандарти передбачають розширення свободи освітнього закладу в формуванні змісту професійних програм спільно з роботодавцем, які дозволяють об'єднати головні функції трудової діяльності і необхідні у зв'язку з цим професійні компетенції випускника. Державна підтримка підготовки кадрів для високотехнологічних виробництв у закладах ПТО дозволить швидко досягти підвищення якості підготовки відповідно до сучасних вимог до якості людського капіталу. У структуру таких комплексів залежно від контингенту, що обслуговується, чисельності учнів, регіональної специфіки можна включати:

- початкові школи, гімназії та ліцеї;
- кабінети дитячої науково-технічної творчості;
- комп'ютерні класи;
- штаб шкільних виробництв і кооперативів;
- кабінет профорієнтації й інші підрозділи, які сприяють цілеспрямованому розвитку взаємодії освітнього закладу і виробничих підприємств.

Головними функціями таких освітніх комплексів є:

- створення науково-методичної, навчально-виробничої, навчально-допоміжної бази, необхідної для забезпечення диференційованого навчання підлітків в локальних умовах;
- розширення діапазону вибору підлітками гуртків, занять і факультетів за інтересами.

У середніх і великих містах заклади ПТО мають орієнтуватись на підготовку кваліфікованих робітничих кадрів для галузей і промислових підприємств регіонального та муніципального значення. При провідних закладах ПТО і підприємствах з розвиненою навчально-виробничою базою рекомендується організовувати постійно діючі центри освіти дорослих для підвищення кваліфікації робітників і перепідготовки. Це дозволить охопити службою підготовки, перепідготовки та перенавчання кадри території регіону, а також муніципальної освіти, що, свою чергу, підвищить зайнятість населення, використання і перерозподіл трудових ресурсів[165]. На загальнодержавному і регіональному рівнях в системі професійно-технічної освіти провідне місце належить навчально-науково-виробничим комплексам на базі закладів вищої освіти, до складу яких можуть входити кілька освітніх комплексів мікрорівня, окремі школи, заклади ПТО, а також факультети підвищення кваліфікації фахівців. У зазначених комплексах у діяльності закладу вищої освіти слід виокремити такі напрями:

- взаємозв'язок із закладами загальної середньої освіти, а також закладами ПТО з питань профорієнтації учнів на професії закладу вищої освіти;
- взаємозв'язок із галузевими виробничими структурами з питань затребуваності фахівців певної професії і кваліфікації;
- взаємозв'язок з академічною та галузевою наукою з питань підготовки фахівців, готових до інноваційної діяльності.

Ринковий механізм, який продовжує розбудовуватись у країні,

визначив пріоритети розвитку системи профтехосвіти, що вимагає реального втручання держави, виходячи із системної концепції дій. Наразі державну підтримку спрямовано на регулювання освіти різними методами і формами, які поки що не досягають необхідного результату. Зокрема, практично не приділяється увага проблемі створення ефективної системи управління сферою освітніх послуг, адекватної ринковим відносинам. Актуальною формою оптимальної ефективної взаємодії держави з промисловими підприємствами й освітніми установами з метою вдосконалення інфраструктури професійно-технічної освіти, а також сталого соціально-економічного розвитку системи освіти в цілому є Міністерство освіти і науки України. Воно повинно мати в своїй структурі підрозділ, головною функцією якого буде забезпечення взаємодії та зв'язку між освітніми установами, що готують висококваліфікованих робітників, техніків і технологів, з виробничими підприємствами різних галузей промисловості, орієнтованих на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону в цілому, а також збір, обробка та уточнення інформації про виробничі можливості та потреби, закладів ПТО та потенційних замовників робочої сили [250; 346].

Система державної підтримки ПТО являє собою сукупність правового, ресурсного, організаційного, соціального й іншого забезпечення держави, які в сукупності сприяють виробленню стратегії розвитку ПТО завдяки цілеспрямованому і послідовному розвитку макроекономічних умов для функціонування всіх закладів ПТО, а також протекціоністському підходу, тобто розробці і реалізації цільових програм підтримки і прогнозів розвитку ПТО.

Концепція механізму взаємодії професійно-технічної освіти і виробництва за рахунок соціального партнерства між державою, системою освіти та роботодавцями передбачає розвиток будь-яких договірних відносин, що регулюють співробітництво з метою створення або модернізації громадської освітньої та інноваційної інфраструктури, а також і розвитку

інших галузей, які зачіпають загальнонаціональні інтереси й інтереси економічної безпеки країни в цілому[172]. Фактично методи реалізації проєктів соціального партнерства можна розглядати як розвиток методів проєктного фінансування, хоча існують певні особливості такого партнерства, що зумовлюють необхідність додаткових вимог до відповідних проєктів. Спільними рисами інвестиційного партнерства є такі:

- наявність проєкту розвитку певного освітнього закладу певної галузевої орієнтації;
- аналіз чутливості майбутніх фінансових потоків до чинників впливу і ризиків;
- визначення областей ризику та їх оцінювання;
- укладання договору;
- чітке визначення меж відповідальності та зобов'язань партнерів.

Такі проєкти можуть фінансуватися за рахунок кредитів із правом повного або обмеженого регресу на всі активи позичальника, що надає приватним освітнім установам можливість отримувати від акціонерів кошти на зміцнення матеріально-технічної бази[176].

У багатьох випадках (особливо щодо закладів ПТО) держава виступає провідним партнером і визначає рамкові умови партнерства. Така співпраця має низку специфічних ознак:

- специфіка бюджетного обліку;
- необхідність особливого «бюджетного» мислення;
- різний правовий статус партнерів;
- формальні вимоги до процедури ухвалення рішень;
- різні правила стосовно державних замовлень тощо [360; 373].

При цьому базові моделі співпраці професійно-технічної освіти і виробництва за участю держави характеризуються особливими формами власності, фінансування й управління (кооперації, концесії, договірні, лізингу). Вибір моделі залежить від того, в якій сфері інфраструктури

здійснюється проєкт. Найчастіше використовуються змішані їх форми. Зокрема, за наявності договірної моделі фінансування проєкту в процесі партнерства залежно від конкретних умов свідомо формуються принципи взаємодії, які впливають із закономірностей, що діють об'єктивно[177].

Особливе значення при цьому мають правові засади партнерства, до яких можна віднести такі:

- рівність економічних прав на господарську діяльність;
- можливість вибору партнерів;
- простота і доступність угод щодо взаємодії;
- відповідність законодавству;
- обов'язковість для всіх суб'єктів угод по партнерству.

До економічних принципів соціального партнерства можна віднести такі:

- стійкість координації спільних дій;
- повнота обліку наявного потенціалу закладу ПТО та промислового підприємства:
- взаємне інформування і контроль за веденням спільної діяльності;
- прогнозування, пріоритетність і перспективність взаємодії.

Соціальне партнерство між закладами ПТО та виробничими підприємствами за участю держави має бути ефективним, тобто приносити прибуток усім учасникам з урахуванням умов взаємодії, які характеризуються такими головними рисами розвитку економіки[180]:

- активною конкуренцією;
- невизначеністю зовнішнього середовища;
- високими темпами динаміки розвитку [147; 360].

Механізм взаємодії професійно-технічної освіти і виробництва має функціонувати на базі використання основних принципів соціального партнерства: стійкості, безперервності та гнучкості. Види, форми і методи організації партнерства можуть бути різними, але спрямованими на

досягнення ефективної та всебічної узгодженості дій із підготовки кваліфікованих робітників і фахівців середньої ланки, які відповідають за кількістю й якістю потребам промислового підприємства.

Основою, на якій будується комплекс взаємовідносин учасників партнерства, служить договірний механізм, дію якого спрямовано на підвищення взаємної зацікавленості в:

- підготовці робітників високої кваліфікації;
- збільшенні обсягу виробництва продукції і послуг за рахунок їх компетентності;
- виконанні всіх партнерських зобов'язань.

Механізм взаємодії суб'єктів (закладу ПТО і виробничого підприємства) являє собою систему організаційних, правових і економічних заходів, що забезпечують розвиток і координацію цієї взаємодії.

Вартісне оцінювання рівня освіти зайнятих трудових ресурсів дозволяє визначити відповідні надходження до регіонального бюджету. Положення з організації соціального партнерства може ускладнюватися через спад промислового виробництва і небажання виробничих підприємств брати участь у підвищенні рівня кваліфікації (освіти) своїх робітників. Тому виникає необхідність створювати умови і стимулювати зростання виробництва товарів і послуг, які, в свою чергу, забезпечують зростання потреби у кваліфікованих робітничих кадрах. Реалізувати це можна за рахунок розміщення держзамовлення на виробництво промислової (особливо високотехнологічної) продукції і на підвищення освітнього рівня працівників, на основі чого можна визначити соціально-економічний розвиток мережі регіональних закладів ПТО, що, в свою чергу, сприятиме ефективному функціонуванню механізму розвитку системи професійно-технічної освіти, обумовленого взаємодією ПТО і виробництва. Однак такий підхід вимагає проведення комплексного аналізу процесів і результатів розвитку ПТО та виробництва і прогнозування напрямків їх взаємодії [301;

306].

Вихідним моментом для експериментальних моделей професійно-технічного навчання служать як завдання і проблеми, породжені практикою, так і ті, що вимагають втілення політичних цілей і програм у галузі освіти. Відповідно, ці моделі є нерозривно пов'язаними з наукою в формі супроводжуваних досліджень. Інакше кажучи, експериментальні моделі покликані, з одного боку, сприяти подальшому розвитку наявної практики, а з іншого – служити випробувальним полігоном для всього нового. Вони повинні сприяти ухваленню важливих рішень щодо вдосконалення системи ПТО. Науковий компонент при цьому виконує завдання щодо сприяння проведенню дослідів, а також опису й аналізу результатів реформаторських дій.

Більш широке тлумачення отримують сьогодні і погляди на концептуальне опрацювання супроводжуваних методів наукових досліджень. Упровадження та поширення результатів експериментальних моделей вирішальною мірою залежить від низки умов і заходів. До них належать, серед іншого, і готові звіти організаторів і науковців, презентації, симпозіуми, інформаційні заходи, підсумкові заходи і диференційовані публікації матеріалів і наукових статей.

Експериментальні моделі розробляються в межах професійних сфер, які потребують стимулювання, й передбачають постановку проблем, що мають значення у сфері політики професійно-технічної освіти та потребують свого вирішення. Серії експериментальних моделей являють собою елемент експериментальних моделей у межах однієї професійної сфери, що вимагає стимулювання і групування за загальною тематичною ознакою чи проблемою або поєднання експериментальних моделей з низки різних сфер стимулювання.

Прикладом цього є проведення одиничних і серійних модельних проєктів з використанням елементів дуальної форми професійно-технічного

навчання. Програми можуть бути як серією моделей (наприклад, у комерційній сфері), так і розбивкою за сферами стимулювання. У принципі як сфери стимулювання, так і серії моделей формуються двома різними шляхами: або на базі розробленої урядом програми, або індуктивним методом – на базі практики, тобто у процесі організованого спільно навчальними закладами, науково-дослідними установами та державними органами інноваційного процесу розвитку з наголосом на низці вузлових моментів у сфері ПТО [300; 346].

Класифікація та узагальнення експериментальних моделей здійснюються на гнучкій основі, постійно відкритій для сприйняття нових проблем і впровадження новаторських підходів. Важливого значення при цьому набувають консультування і керівництво. Як показав досвід, на початку розрізнених і окремих проблем нерідко виникають нові напрями стимулювання впровадження в практику таких моделей[181].

В інших випадках ідеться про сфери, робота в яких триває послідовно. У поданому нижче переліку містяться пропозиції щодо подальшого вирішення комплексних проблем з використанням накопиченого досвіду:

- нові цикли ПТО;
- модернізація змісту професій та умов роботи за ним;
- основи ПТО і підготовка до роботи за професією;
- методи навчання та перепідготовки у сфері ПТО;
- удосконалення та підвищення кваліфікації персоналу в системі ПТО;
- розвиток системи іспитів у сфері ПТО;
- подвійна кваліфікація і подвійний профіль;
- нові технології в професійно-технічній освіті;
- творчі здібності в професійно-технічній освіті;
- екологічна освіта стосовно до обраної професії;
- жінки у сфері ПТО, зокрема у сфері освоєння технічних професій;
- професійна підготовка іноземців і переселенців;

- кооперація місць навчання;
- професійні кваліфікації в новій Європі [346; 360].

Поряд із комплексними проблемами, що заслуговують подальшого опрацювання в сучасній дискусії, обговорюється низка особливо актуальних питань, що становлять інтерес із точки зору створення на їх основі експериментальних моделей. Достатньо назвати у зв'язку з цим такі проблеми, як:

- рівноцінність професійної і загальної освіти;
- професійні кар'єри та багатоступеневі моделі установ системи ПТО;
- підвищення кваліфікації літніх працівників.

Можна сказати, що останніми роками значення експериментальних моделей як важливого інструменту оновлення та реформування професійно-технічної освіти постійно зростало. Сьогодні вони користуються загальним визнанням і стали важливим інструментом удосконалення і підвищення рівня професійної підготовки. Окремі посилання на моделі, узагальнення конкретного досвіду їх реалізації, знання, отримані зі спеціальних журналів, наукових публікацій, на симпозіумах і науково-практичних конференціях, служать яскравим свідченням того, наскільки значним є вплив експериментальних моделей на сприяння розвитку теорії і практики ПТО[194].

Зрозуміло, це зовсім не виключає необхідності і можливості їх удосконалення та розвитку. Достатньо згадати в зв'язку з цим такі питання:

- розвиток концепцій поширення і впровадження досвіду;
- відпрацювання відповідного інструментарію;
- подальший розвиток концептуальних підходів до проведення супутніх досліджень;
- відпрацювання взаємодії між шкільними та позашкільними експериментальними моделями;

– зміцнення зв'язку експериментальних моделей та інноваційних стратегій у ПТО зі стратегіями організації роботи виробничих підприємств.

Отже, у процесі реалізації експериментальних проєктів результати їх впровадження дедалі частіше стають предметом розгляду й обговорення на європейських наукових конференціях і за межами континенту. Найближчими роками ця робота стане ще інтенсивнішою та масштабнішою[195].

У цьому контексті доцільно згадати дуальну форму освіти. Її засновником вважається Німеччина. Згодом цю систему запровадили Канада, Австрія, Швейцарія та інші країни [202; 296].

Для впровадження дуальної системи освіти необхідно враховувати ринкові потреби. При цьому слід узяти до уваги те, на які спеціальності на ринку спостерігатиметься попит протягом найближчих 3–4 років. Відповідно до цього підприємствами мають надаватися кваліфікаційні місця.

Згідно з концепцією, яку затвердив український Уряд, дуальна форма освіти передбачає отримання від 25 % до 50 % кредитів під час навчання не за партою, а безпосередньо на робочому місці.

Слід зазначити, що результати навчання оцінюватимуть як роботодавець, так і навчальний заклад. Зокрема, роботодавець братиме участь у відборі учнів, які будуть навчатися за програмою дуальної освіти.

Необхідно при цьому врахувати, що Індекс глобальної конкурентоспроможності України перебуває на 11 місці, а якість підготовки персоналу в компаніях та організаціях – на 94-му. При цьому переважно йдеться про прикладні спеціальності, пов'язані з виробництвом.

Для заходів із запровадження дуальної освіти не потрібне додаткове державне фінансування. Це здійснюватимуть за рахунок державного і місцевих бюджетів у межах асигнувань навчальних закладів, передбачених у держбюджеті на відповідний рік. Також будуть використовуватись інші джерела, не заборонені законодавством.

Майбутній роботодавець має укласти угоду з учнем і навчальним

закладом, результатом чого стане те, що учень здобуде освіту безкоштовно й по закінченню навчання отримає робоче місце, а роботодавець одержить кваліфікованого робітника, який гарантовано відпрацює в нього певний період (орієнтовно він становитиме 3 роки). Це пояснюється тим, що роботодавець, зацікавлений дуальною системою навчання, хоче гарантій, адже це він вкладає кошти, тому повинен мати впевненість, що потім люди, які досягли певного рівня кваліфікації, відпрацюють вкладене на його виробництві[199].

Концепцію дуальної освіти в Україні вже практикують. За основу взяли німецьку модель. Проєкт запустили три роки тому на базі трьох установ ПТО. Спочатку ця програма передбачала підготовку фахівців за трьома спеціальностями: маляр, кухар і токар. У 2017 р. було випущено перші три експериментальні групи. Результати випуск були дуже гарними – працевлаштувалося 97 % випускників. У 2019 р. до цього проєкту долучилося вже 300 роботодавців. У наступному навчальному році його поширили ще на 49 навчальних закладів і 54 виробничі професії.

Затверджену концепцію пропонують реалізувати в три етапи.

I етап – розробка нормативно-правової бази для впровадження дуальної освіти в повному обсязі. Початок цього етапу припав на 2018 р.

II етап – розробка типових моделей дуальної форми отримання освіти в закладах вищої освіти та закладах ПТО, пілотування моделей та оцінювання ефективності. Ці заходи планувалося провести протягом 2019–2020 років.

III етап – створення кластерів дуальної освіти на базі здатних до цього навчальних закладів та зацікавлених суб'єктів господарювання. Ці заходи планується здійснити в період 2020–2023 років [248].

У цілому мета комплексного механізму розвитку взаємодії професійно-технічної освіти і виробництва досягається за рахунок:

– правильного розуміння всіма ланками управління спільних завдань з його реалізації;

- узгодження способів вирішення проблем;
- знання ситуації та прогнозування її зміни;
- підтримки стійкого економічного зв'язку взаємодії.

При цьому головним завданням комплексного механізму розвитку системи профтехосвіти є комплексне вивчення процесів і результатів діяльності промислових підприємств і закладів ПТО, що забезпечують їх розвиток і розвиток регіону в цілому.

Провідними напрямками аналізу взаємодії учасників процесу розвитку системи професійно-технічної освіти є такі[205]:

- виявлення резервів забезпечення конкурентних переваг;
- обґрунтування економічної ефективності довгострокових проєктів і ділових відносин;
- зіставлення витрат на розвиток із доходами, що отримуються;
- оптимізація фінансових потоків;
- гармонізація відносин учасників розвитку.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

3.1. Міжнародна академічна мобільність як фактор активізації освітніх міграційних процесів

У сучасних умовах модернізації та глобалізації освіти, особливого значення набуває активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки, що дозволяє створити єдиний європейський освітній простір. Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти. Загальноєвропейський простір вищої освіти (ЕНЕА) й загальноєвропейський дослідницький простір (ERA) утворюють сучасне європейське суспільство знань. Спільний європейський освітній простір сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а також академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору.

У рамках міжнародного співробітництва освіта набуває об'єктивності, прозорості, конкурентоздатності, та сприяє максимальному використанню можливостей студентського творчого потенціалу в освітньому просторі передових держав, щоб забезпечити процвітання українських ЗВО в майбутньому[55].

Міжнародне співробітництво – це історично обумовлене і суспільно необхідний зміст взаємодії країн і націй для спільного досягнення взаємовигідних результатів. Воно має різноманітні організаційні форми залежно від сфери та специфіки спільної діяльності. Пошук найбільш прогресивного, оптимального й актуального спонукує науковців за кордоном і в Україні встановлювати ділові контакти та вигідно використовувати надані можливості. Розширенню кордонів освіти сприяють програми міжнародного обміну студентами та викладачами, представництва фондів організацій в

Україні, які регулярно повідомляють про конкурси проектів на одержання грантів.

На думку українських дослідників, світове співробітництво у сфері вищої освіти «покликане вирішувати низку актуальних завдань, а саме: дотримання відповідності змісту і рівня вищої освіти потребам економіки, політики, соціокультурної сфери суспільства; вирівнювання рівня підготовки фахівців у різних країнах і регіонах; зміцнення міжнародної солідарності та партнерства у сфері вищої освіти; спільне використання знань та навичок в різних країнах і на різних континентах; сприяння розвитку ЗВО[74], особливо в країнах, що розвиваються, зокрема за допомогою фінансування міжнародними фондами; координація діяльності освітніх закладів з метою розвитку вищої освіти; стимулювання загального підвищення гнучкості, охоплення і якості вищої освіти, що сприяє усуненню причин «відтоку мізків»; підвищення конкуренції наукових шкіл і освітніх систем у комбінації з академічною солідарністю та взаємодопомогою» [65].

Важливу роль у системному розширенні міжнародних науково-педагогічних контактів українських ЗВО відіграє взаємодія з міжнародними організаціями, фондами та програмами у сфері освіти і науки. Істотно зросла кількість прямих договорів із закордонними університетами, розташованими в багатьох країнах світу[159]. Підписано значну кількість двосторонніх міжурядових договорів про співробітництво з вищими школами зарубіжних країн. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»[233], схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013, підкреслює необхідну і важливу роль самої держави, що покликана забезпечувати «інтеграцію української системи освіти у світовий освітній простір з урахуванням вітчизняного досвіду і традицій, активний вихід на ринок освітніх послуг, широку участь навчальних закладів і педагогів в освітніх програмах міжнародних організацій і співтовариств»[235].

Забезпечення розвитку міжнародної академічної мобільності в Україні, складова процесу інтеграції ЗВО у міжнародний освітній простір.

Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу[166] – об’єктивна тенденція розвитку всіх сфер суспільного життя. Вони охопили суспільне виробництво, культуру, духовне життя, освітню та наукову сферу, ставши визначальними факторами формування способу та якості життя усього світу та окремих державно-організованих суспільств. Політико-правові та організаційні аспекти цього руху на європейському континенті протягом останніх десятиліть закріплені в Лісабонській стратегії[201], що знайшла свою конкретизацію у процесі формування єдиного європейського простору освіти і науки в рамках реалізації організаційно-правових та методичних заходів Болонського процесу[66].

Інтеграція в європейський освітній простір потребує вироблення і впровадження нових підходів, серед яких[68]:

- творче використання досвіду сусідніх з Україною держав членів ЄС;
- адаптування законодавства України до вимог Болонського процесу;
- спільна підготовка фахівців у європейських вузах та обмін випускниками;
- вирішення проблем юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах ЄС;
- створення умов для закріплення фахівців, що закінчують Навчання[336];
- недопущення «відтоку мізків» з нашої держави[334];
- підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси України у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інші виклики[329].

У світовій системі, особливо при поглибленні інтеграції, потрібне комплексне використання усіх форм міжнародного обміну діяльністю у

вищій школі, зокрема міжнародної кооперації у підготовці кадрів і дослідженнях ЗВО, а також управління як форми міжнародного обміну діяльністю [73].

Виникає необхідність у міжнародній спеціалізації вищої школи, у реалізації переваг міжнародного поділу праці та при підготовці кадрів. Одним з теоретичних і практичних завдань державного регулювання є вивчення і використання можливостей контрактної форми співробітництва у ЗВО, що означає розвиток товарно-грошових відносин[342].

Розширення й удосконалювання міжнародних зв'язків у системі вищої освіти довело, що вивчення і аналіз міжнародних зв'язків відбувається за двома напрямками, що обумовлені двома основними функціями вищої школи, – за шляхом інтернаціоналізації процесу навчання і виховання фахівців та інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ЗВО.

Академічна мобільність є однією з найважливіших сторін процесу інтеграції українських вищих навчальних закладів, і науки в цілому, в міжнародний освітній простір. Це досить складний і багатоплановий процес просування, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання. Академічна мобільність є важливою для особистісного і професійного розвитку людини, оскільки ставить її в умови аналізу й вирішення життєвих ситуацій з позицій власної та іншої культури. Це сприяє розвитку в особистості здатності мислити впорівняльному аспекті; вмінню обирати шляхи взаємодії з урахуванням особливостей іншої культури; готовності до міжкультурної комунікації; поглиблює знання про іншу культуру тощо. Освітню мобільність у Європейському Союзі забезпечує низка спеціальних програм з багатомільйонними бюджетами. За 20 років програмою Erasmus скористалися понад 1,7 млн громадян ЄС. Для академічних обмінів між державами Євросоюзу та іншими країнами в рамках цього проекту працює програма Erasmus-Mundus («Еразм-Світ»). Проте, незважаючи на фахову підтримку з боку ЄС, нею скористалися лише

поодинокі ЗВО України, які мають реальні партнерські зв'язки з ЗВО країн Євросоюзу. Серед освітніх програм Європейського освітнього простору, які спрямовані на активізацію міжнародної співпраці та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців, програми „Erasmusmundus”, “Tempus”, „Socrates”, „Молодь” (YouthProgramme), Програма „Акція Жан Моне – Розуміння Європейської Інтеграції” (JeanMonetAction – UnderstandingEuropeanIntegration), програма „Люди” тощо .

Дуже популярними і поширеними є міжнародні програми обміну ERASMUS, SOCRATES, а також програми ім. Фулбрайта. Участь у програмах здійснюється на конкурсній основі, головний приз - навчання в університеті або коледжі; читання лекції або проведення дослідження для викладачів із ученим ступенем.

У системі вищої освіти України сьогодні є низка проблем, які перешкоджають підвищенню мобільності студентів і викладачів. Це, зокрема, нестача матеріально-фінансового забезпечення, відсутність спеціальних методів і механізмів академічного обміну, інфраструктури, яка забезпечує ефективний обмін, відмінність змісту навчальних програм з курсів, а також слабка підготовка з іноземних мов у середній та вищій школі, візовий режим та ін. Вирішенню цих проблем певним чином сприяють міжнародні освітні проекти, метою яких є: підвищення якості та ефективності навчання, гарантування визнання дипломів та обмін інформацією [79].

Ситуація з міжнародною академічною мобільністю кадрів знаходиться на досить низькому рівні свого розвитку, оскільки стажування викладачів українських ЗВО у провідних європейських університетах ніяк не координується й не фінансується українськими ЗВО або державою. Спільні наукові програми підготовки фахівців із провідними європейськими університетами мають поодинокий характер. Укладання між університетських двосторонніх договорів про обмін кадрами відбувається

епізодично й часто має односторонній характер, оскільки іноземні університети можуть профінансувати перебування своїх фахівців за кордоном, а вітчизняні намагаються здійснювати це «за рахунок приймаючої сторони»[78].

Фінансування академічної мобільності МОН України пропонує здійснювати за рахунок коштів ЗВО фондів підтримки й розвитку вищої освіти, грантів, коштів приймаючої сторони або особистих коштів учасників академічної мобільності.

В умовах, коли держава фінансує лише зарплату викладачам, стипендію студентам і частину коштів на комунальні витрати, українські ЗВО не в змозі організувати академічну мобільність на належному рівні.

Отже, розвиток міжнародної академічної мобільності гальмує фінансовий чинник нашої держави. Закордонне навчання і стажування за рахунок ЗВО або держави становить менше 10 %.

Розвиток академічної мобільності в українських ЗВО на сьогоднішній день передбачає:

- відкриття в українських ЗВО філій міжнародного університету для організації обміну студентами;
- створення інформаційної бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності;
- інтернаціоналізація навчальних планів;
- розробка веб-сторінок, які б відображали процеси, що відбуваються у створених консорціумах;
- створення необхідної системи кураторства, яка б дозволяла практичну реалізацію потреб студентів щодо мобільності;
- організація служб для адаптації студентів у новому середовищі;
- забезпечення належного рівня підготовки студентів до навчання в іноземному ЗВО за допомогою спеціальних курсів, конференцій, спеціалізованих тренінгових програм;

- створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки для професорсько-викладацького складу, яка б задовольняла реалізацію важливого загальноєвропейського принципу – «освіта через усе життя»;

- упорядкувати систему наукових ступенів в Україні, яка відповідала б міжнародним стандартам. Згідно з Берлінським комюніке 2003 року, нам було б вигідно до наявної системи «кандидата та доктора наук» додати науковий ступінь «доктора філософії». Для багатьох науковців були б зняті перешкоди у мобільності на європейському науковому й освітянському просторах[94].

Якісна освіта, що відповідає вимогам науково-технічного, соціального й економічного розвитку суспільства, розглядається передовими країнами в якості основного змісту забезпечення економічного зростання і підвищення якості життя. Сфера міжнародної освіти є видом, індустрії державного регулювання, яка швидко розбудовується, індустрії, що дає істотні економічні вигоди державі.

На шляху розвитку міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти зустрічається низка перешкод, викликаних політичними, економічними та соціокультурними відмінностями країн. Непрості політичні відносини між країнами впливають не лише на характер економічної співпраці, але й виявляються у зменшенні або збільшенні кількості студентських і викладацьких обмінів, які спонсовано і підтримано урядовими джерелами. Зміна законодавчих нормативів та якісне удосконалення правового механізму державного регулювання для діяльності ЗВО стимулює або гальмує розвиток нових освітніх послуг[109]. Законодавчі пробіли і перепони в галузі митного регулювання товарообміну між закордонними і вітчизняними вишами не сприяють взаємовигідним контактам між ними.

Гострі економічні проблеми, що стоять перед українськими державними ЗВО загалом, продовжують впливати на обсяги викладацьких і студентських обмінів, фінансування власних програм міжнародного

співробітництва. Економічна ситуація в країні впливає як на ступінь державного регулювання міжнародною освітньою діяльністю ЗВО, так і на компанії, що надають робочі місця випускникам цих закладів освіти.

Відмінності у навчальних планах, стилях і методах викладання, а також відмінності у житло-побутових умовах для іноземців, що навчаються в українських вишах, впливають на ступінь переваги щодо вибору навчального закладу закордонними студентами.

Статистика свідчить, що кількість українських студентів, які бажають отримати освіту або взяти участь в програмах за академічним обміном з університетами США та Західної Європи, значно вища, ніж закордонних студентів з розвинених країн, котрі бажають отримати вищу освіту в Україні. Інтерес українських викладацьких кадрів і студентів до закордонних стажувань в Європі, США або Австралії продовжує спонукувати їх брати участь у численних освітніх програмах з обміну. Кількість освітніх агентств, що пропонують послуги з організації навчання за кордоном та працевлаштування, зростає не лише у великих містах, але й у регіонах. Особливо цінується освіта, що готує висококваліфікованих фахівців з високою мотивацією до праці, конкурентоспроможних на сучасному ринку праці і таких, що володіють високою професійною мобільністю. За даними статистики, кількість іноземних студентів, що одержують вищу освіту за кордоном, з 920 тис. осіб у 2000 році зросла до 1 млн 550 тис. осіб у 2017 році.

Очевидним є об'єктивно існуюче загальне протиріччя між потенційними можливостями і зацікавленістю вітчизняних вишів розширювати, нарощувати міжнародні контакти із закордонними закладами освіти й труднощі, пов'язані зі здійсненням комплексного та взаємовигідного співробітництва в сучасних умовах. До того ж необхідно не лише співвідносити витрати і вигоди від міжнародного співробітництва, але й

ураховувати доцільність впровадження закордонних інноваційних технологій в українські ЗВО[127].

Розвиток в Україні міжнародного співробітництва ЗВО на широкомасштабній і взаємовигідній основі був би неможливим без розвитку ринкових економічних відносин і формування ринку освітніх послуг. Характер зовнішнього ринкового середовища суттєво впливає на вищу освіту і відображається на обсягах державного фінансування та оподатковування ЗВО, ціноутворенні в державному секторі вищої школи, розмірах заробітної плати та стипендій. Турбота про престиж ЗВО і затребуваність його випускників-фахівців стало актуальним завданням самого закладу освіти в сучасних умовах. При цьому конкурентна боротьба за споживача на ринку освітніх послуг досягає довгострокових цілей тоді, коли здійснюється шляхом підвищення якості освітніх послуг і своєчасного реагування на запити потенційних споживачів. Оскільки на українському ринку освітніх послуг пропозиція кваліфікованої робочої сили перевищує наявність робочих місць, конкуренція, що виникає між ЗВО, змушує їх боротися за залучення абітурієнтів за допомогою розробки унікальних освітніх програм, відкриття нових спеціальностей, оснащення й інтенсифікації навчального процесу, а також мінімізації плати за навчання. Становлення ринкових відносин у галузі освіти дозволило ЗВО здійснювати виробничу практику і працевлаштовувати своїх випускників за допомогою прямих контактів з компаніями-наймачами.

Через привабливість трудового ринку США, Канади, Західної Європи для фахівців високого класу та можливості реалізувати себе на більш вигідних умовах деякі видатні діячі української освіти і науки змінили місце свого проживання та професійну діяльність. Брак висококваліфікованих кадрів у ЗВО негативно позначається на діяльності його підрозділів та якості підготовки фахівців. На тлі розвитку академічної мобільності і збільшення міжнародних контактів із закордонними освітніми та науковими установами виникає необхідність у створенні оптимальних умов роботи для творчих

педагогів і вчених, які безпосередньо беруть участь в міжнародних проектах. Це певною мірою знижує ризик кадрової плинності як негативного явища.

Українські підприємства все частіше стикаються з проблемами плинності кадрів, відсутності достатньої кількості персоналу з необхідними кваліфікаційними навичками, втрати науково-технічних кадрів тощо, а відтак, проблема кадрової безпеки подальшого розвитку набуває загрозливих масштабів.

Суттєвий вплив на загострення даної проблеми в останні роки має і активізація трудової міграції. Так, за даними Міністерства закордонних справ України, кожного року з країни за кордон виїжджає близько 1 мільйона громадян. Україна має найвищий рівень плинності кадрів в Європі – за рік кожен п'ятий робітник звільняється і через це українські компанії вже зараз називають дефіцит кадрів критичним. Погіршує ситуацію активне переманювання та залучення робітників з України іншими державами. У найближчі роки за оцінками експертів міграційні процеси з України навіть посиляться за рахунок високого попиту на кваліфіковану робочу силу в країнах Східної Європи та окремих країнах Західної Європи.

Масштаби та прогнозовану динаміку міграційних процесів на фоні погіршення демографічної ситуації слід розглядати як найвагомішу загрозу кадровій безпеці підприємств та економічній безпеці держави, що проявляється, в тому числі, у зниженні темпів економічного зростання.

Основу міграційного потоку складають висококваліфіковані робітники, інженерно-технічний персонал, які не мають можливості працевлаштування на українських підприємствах з належним рівнем оплати праці. Однак питання забезпечення кадрової безпеки на підприємствах значною мірою визначаються загальнодержавною політикою в сфері заробітної плати, соціального захисту, освіти та пенсійного забезпечення.

Саме тому, дослідження питань кадрової безпеки є важливими як на рівні підприємств, що дозволить визначити ключові проблеми та визначити

цільові орієнтири розвитку їх кадрової політики, так і на рівні держави, оскільки вирішення даної проблеми потребує розробки та реалізації зваженої державної політики у сфер демографії, щодо розвитку ринку праці тощо[128].

На сучасному етапі розвитку економіки кадрова безпека відіграє значну роль у системі економічної безпеки та держави в цілому. Саме кадровий інтелектуальний потенціал в умовах інноваційної економіки відіграють особливу роль у розвитку ЗВО[130].

Кадрова безпека – сукупність управлінських заходів, пов'язаних з ефективним формуванням та використанням кадрового потенціалу з метою забезпечення та підтримки економічної стійкості діяльності ЗВО.

Провідні українські виші, відомі своїм високим рівнем професійної підготовки і очевидними досягненнями у галузі фундаментальних наук, значно активізували свої міжнародні контакти у дев'яності роки минулого століття за сприяння міжнародних організацій країн Західної Європи і США, що стало причиною створення спеціальних програм підтримки міжнародного співробітництва з Україною.

Крім розвитку міжнародного співробітництва з країнами далекого зарубіжжя у сфері вищої освіти, сьогодні важливого значення в міжнародній діяльності української вищої школи набуває розвиток співпраці з державами Співдружності Незалежних держав (далі – СНД) та країнами Балтії, які є потенційними економічними партнерами і можуть принести істотні економічні вигоди для української економіки. Українські ЗВО не в останню чергу впливають на міжнародне становище за допомогою підготовки фахівців зі знанням специфіки ведення бізнесу в країнах близького зарубіжжя. Ці країни багаті не лише природними, але й інтелектуальними ресурсами, які потрібно поєднувати задля досягнення не тільки соціально-економічної вигоди для громадян цих країн, але і їхнього мирного співіснування.

Закон України «Про вищу освіту» узагальнює колишні законодавчі норми щодо міжнародної та зовнішньоекономічної діяльності закладу вищої освіти. ЗВО має право здійснювати міжнародне співробітництво у сфері вищої, післядипломної та додаткової освіти, наукової і (або) науково-технічної, викладацької та іншої діяльності відповідно до українського законодавства і міжнародних договорів України. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації громадян іноземних держав у вишах України, викладацька та науково-дослідницька діяльність українських громадян за кордоном здійснюються на основі міждержавних угод, а також за прямими договорами, укладеними закладами вищої освіти з іноземними юридичними особами, зокрема навчальними закладами або з іноземними громадянами [133].

Саме своєчасні і виправдані законодавчі постанови та відомчі приписи, що регламентують міжнародну діяльність, дають позитивні результати.

На думку українських дослідників, ринкова складова сучасного етапу розвитку міжнародних зв'язків університетів виявляється у наступному:

– платне навчання іноземних студентів стало домінуючою складовою міжнародних обмінів;

– платне навчання іноземних студентів стало стратегічним напрямом діяльності університетів, що дає вагомі економічні вигоди;

– рекламна діяльність, університетські виставки і ярмарки, набули активного розвитку;

– конкуренція і боротьба за ринки між університетами стали очевидними явищами.

Здійснення державного регулювання повномасштабним міжнародним співробітництвом, що відбиває в собі загальні тенденції розвитку освіти у XXI столітті, немислимі без активної підтримки держави, продуманої політики керівництва ЗВО та зацікавленості учасників. Провідні українські виші продемонстрували за роки реформ свою готовність адаптувати свої

навчальні програми і розробляти нові для отримання визнання з боку провідних закордонних ЗВО, активно брати участь на світовому ринку освітніх послуг.

Сьогодні Україні потрібна своя еліта в природничо-наукових, гуманітарних та інженерно-технічних галузях для забезпечення належного рівня національної безпеки. Вища освіта вже не розглядається лише з національної або регіональної точок зору. Очевидно, що немає окремої освітньої установи, яка б процвітала у будь-якій сфері і була бездоганна в усьому. Тож необхідно адекватно (відповідним чином) фінансувати співробітництво і розбудовувати міжнародні програми обміну, культурне та наукове партнерство [134].

Для успішного здійснення міжнародної діяльності ЗВО потрібне не лише матеріально-технічне, кадрове та фінансове забезпечення спільних міжнародних проектів, але й розуміння стратегічних завдань, наявність чіткої політики у сфері державного регулювання міжнародних контактів, аналізу тенденцій розвитку міжнародного співробітництва під впливом різних факторів навколишнього середовища[146].

З соціально-економічного боку, обумовленого характером власності, кооперація, управління, прямі зв'язки входять у структуру специфічних виробничих відносин, а з технологічного – виходять за її межі, виступаючи у вигляді системи зв'язків між працівниками, цілком обумовленою професійним, галузевим і територіальним поділом праці, рівнем наукової організації праці і техніки управління.

Усе вищезазначене, на наш погляд, повною мірою може бути віднесене до міжнародного обміну діяльністю, зокрема до міжнародних зв'язків вищої школи.

Досвід показав, що державне регулювання академічної мобільності викладачів і студентів на національному, регіональному та міжнародному рівнях є важливим засобом їхньої підготовки, розвитку їхніх особистостей,

обміну знаннями, кращого ознайомлення з різними культурами та розвитку інтелектуальної і моральної солідарності, зближення народів та регіональної інтеграції. Заохочення державними органами і закладами вищої освіти цієї мобільності має стати частиною національної політики в галузі освіти, науки і культури.

Аналіз наявних матеріалів дозволяє стверджувати, що теоретична і практична розробка даних проблем не може обмежуватися питаннями організації прямих міжнародних зв'язків ЗВО. Такі зв'язки – лише одна з форм міжнародного обміну в галузі вищої освіти. Прямі зв'язки, на наш погляд, представлено обміном досвідом, взаємною інформацією, узгодженням підходів до вирішення сучасних завдань вищої школи. Цією формою міжнародного обміну діяльністю може обмежуватися (і обмежується) лише співробітництво між окремими закладами вищої освіти країн.

У світовій системі, особливо при поглибленні інтеграції, потрібне комплексне використання усіх форм міжнародного обміну діяльністю у вищій школі, зокрема міжнародної кооперації у підготовці кадрів і дослідженнях ЗВО, а також управління як форми міжнародного обміну діяльністю[154].

Виникає необхідність у міжнародній спеціалізації вищої школи, у реалізації переваг міжнародного поділу праці та при підготовці кадрів. Одним з теоретичних і практичних завдань державного регулювання є вивчення і використання можливостей контрактної форми співробітництва у ЗВО, що означає розвиток товарно-грошових відносин[413].

Розширення й удосконалювання міжнародних зв'язків у системі вищої освіти довело, що вивчення і аналіз міжнародних зв'язків відбувається за двома напрямками, що обумовлені двома основними функціями вищої школи, – за шляхом інтернаціоналізації процесу навчання і виховання фахівців та інтернаціоналізації науково-дослідної діяльності ЗВО.

Академічна мобільність як найбільш розвинена форма інтернаціоналізації освіти сприяє інтеграції індивіда у міжнародну академічну спільноту в рамках глобального освітнього простору. Вона забезпечує доступ до освітніх здобутків провідних країн світу, сприяє розвитку інтеркультурних компетентностей та збільшує шанси на професійну самореалізацію[415].

3.2. Програмно-цільове та індикативне планування розвитку професійно-технічної освіти

Проблема залучення програмно-цільового планування в державному управлінні розвитком професійно-технічної освіти як така, включно з питанням використання при цьому елементів технології програмування в централізовано-директивному плануванні (яка не стала високоефективним інструментом управління економікою хоча б тому, що сам народногосподарський план являв собою, по суті, єдину програму) є предметом самостійного аналізу[382].

Достатньо лише відзначити, з одного боку, підвищення ролі програмно-цільового планування в міру посилення самостійності господарюючих суб'єктів і територіальних утворень, з іншого – наявність серйозних недоліків у застосуванні цього підходу, причому, на жаль, навіть порівняно з дореформеною практикою. До вад принципового характеру належать, зокрема, те, що якщо раніше загальнодержавні програми були взаємопов'язаними з планами розвитку економіки, і в них виділялися пріоритетні цілі, досягнення яких дозволяло прискорити впровадження науково-технічного прогресу, створити сприятливі умови для відтворювальної діяльності відстаючих регіонів або вирішити інші проблеми, що виходять за межі окремої галузі або регіону, то нині такі програми розробляють переважно для вирішення окремих відомчих і регіональних

питань. При цьому кількість програм стрімко зростає, в результаті чого втрачається самий сенс програмно-цільового планування – концентрація ресурсів на найбільш пріоритетних напрямках і досягнення результатів у визначені терміни [22; 157].

Ракурс аналізу програмно-цільового планування в цьому випадку – відновлення зв'язку цього підходу з макроплануванням, зокрема індикативною формою останнього. На відміну від бюджетного процесу, обмеженого річним горизонтом, індикативне планування передбачає набагато більший часовий період, тому узгодження довгострокових цільових програм між собою і з бюджетом є неможливим без побудови середньострокового структурного прогнозу і довгострокового макропрогнозу, збалансованих і за ресурсно-технологічними, і за фінансовими параметрами. Але сукупність таких прогнозів, цільових програм і відповідних розділів бюджетів майбутніх років уже вважається середньостроковим планом. Зрозуміло, що коригування показників і цільових програм, і прогнозів, і бюджетних лімітів можуть проводитися щорічно, проте вони цілком укладаються у методологію ковзкого планування. Хоча індикативне планування виникає вже на основі супроводжуваного якісним прогнозуванням бюджетного процесу, застосування програмно-цільового планування до вирішення великих техніко-економічних проблем, очевидно, суттєво збагачує зміст і форму цього планування[380].

У разі, коли на основі програм вирішуються питання структурної перебудови й технологічної модернізації економіки з узгодженням дій державних органів із діями недержавних органів економічного управління, господарюючих суб'єктів різних галузей, регіонів та організаційно-правових форм, виникає більш розвинена структурна форма індикативного планування. Останнє в будь-якій своїй формі ґрунтується на макроекономічному прогнозі та загальнодержавному бюджеті й містить у собі низку інших специфічних елементів (зокрема, плани-договори

уповноважених державних органів з постачальниками продукції для державних потреб і з одержувачами державної підтримки) [86;96].

Із певною часткою умовності (і, звісно, без абсолютного протиставлення) можна виділити такі підходи до визначення поняття індикативного планування, які відбивають різні його сторони й функції і спираються на досвід різних країн.

Перший підхід: індикативне планування – це макропланування в умовах самостійності підприємств, а в іншому варіанті визначення таке планування означає, що держава в інтересах усієї нації з урахуванням потреб регіонів і суб'єктів ринку:

- розробляє проекти економічного розвитку всього народного господарства (зокрема, приватного сектора)[344];

- установлює конкретні господарські орієнтири, включно з макроекономічними параметрами, і забезпечені ресурсами структурні показники, тим самим мотивується зацікавленість узяти участь у реалізації проектів, важливих для суспільства в цілому, як підприємців усіх форм власності, так і регіонів[347].

Остання версія наближається до другого підходу, за яким індикативне планування -- це орієнтація приватних підприємств на виконання поставлених і сформульованих державою завдань. Інакше кажучи, загальнодержавні плани соціально-економічного розвитку формально є не законами (виконання яких вважається обов'язковим), а лише такими державними програмами, що орієнтують і мобілізують окремі ланки економічної структури на їх виконання у загальнонаціональних інтересах, тобто головна функція індикативного планування – інформаційно-орієнтована – по суті виступає і мотиваційною [86; 231].

Прихильники третього підходу, посиляючись на досвід багатьох країн, підкреслюють насамперед обов'язковість передбачених індикативним планом завдань для держави і державного сектору. Однак приватні

підприємства орієнтуються на таке планування й підлаштовуються під плани держави як найпотужнішого «гравця» в ринковій системі, навіть якщо це для них не є обов'язковим. Відповідно, державний план трансформаційного періоду пропонується розуміти як систему показників, що реалізують централізоване управління та непряме регулювання різних секторів економіки, перш за все державного. Вона містить у собі як орієнтуючі показники (контрольні цифри), що мають для підприємств і галузей лише інформаційне значення, так і директивні – державне замовлення (найважливіша форма централізованого керівництва, що містить завдання з міжгалузевого та міждержавного постачання продукції), ліміти й економічні регулятори (включно з цінами, податками, відсотковими ставками, економічними нормативами тощо)[378].

Відповідно до четвертого підходу індикативне планування – це механізм координації дій та інтересів держави й інших суб'єктів економіки. Тобто це планування, крім інформаційного значення, виконує також і координаційну роль, тобто передбачає узгодження діяльності «центру», галузей і підприємств за самостійної розробки останніми їх виробничо-господарських програм. Автори, що поділяють цю думку, відштовхуються здебільшого від французької практики, де інститут індикативного планування був максимально розвинений, і в його межах держава впливає на економічний розвиток більшою мірою за допомогою координації та забезпечення інформацією, ніж за допомогою ухвалення рішень і видачі вказівок. Унаслідок обміну планами й інформацією між урядом і приватними підприємцями має сформуватися схема економічного зростання, що охоплює ті проекти, які є взаємно сумісними по лінії урядових організацій. Такою виглядає схема національного економічного плану в загальних рисах. Фахівці з економіки Франції відзначають, що перехід до індикативного планування у цій країні дозволив координувати на демократичній основі позицію держави і приватного бізнесу, а також роблять особливий фактологічний наголос на

«демократичному характері» французької системи планування, яка дозволяє органам державного управління регулювати господарські процеси у такий спосіб, щоб державна бюрократія не зменшувала ефективність функціонування ринкових суб'єктів. Замість побудови звичайної ієрархічної системи «зверху вниз» реалізується планування «знизу», яке ґрунтується на принципах консультування та узгодження та охоплює участь на рівноправних засадах представників таких «групових інтересів»:

- держслужбовців;
- підприємців;
- профспілок;
- спілок споживачів тощо [28; 255].

Згідно з цією системою план створюється шляхом багатоступневих ітерацій, і всі учасники зацікавлені в консенсусі щодо його реалізації. водночас планові показники не є обов'язковими (директивними), а слугують насамперед економічними індикаторами-носіями інформації про очікувану економічну кон'юнктуру.

Прихильники останньої концепції мають рацію стосовно того, що саме координуюча функція індикативного планування є головною. Інформування, орієнтація та стимулювання господарюючих суб'єктів на виконання завдань плану в тих чи інших формах завжди присутні і в системі централізовано-директивного планування, тож, саме рівноправна взаємодія державних інститутів і господарюючих одиниць є яскравою особливістю індикативного планування[363].

Відсутність обов'язковості виконання плану вирішальної ролі не відіграє, головною є безпосереднє залучення у плановий процес підприємств, їх об'єднань та інших незалежних суб'єктів, включно з регіональною та місцевою владою і громадськими організаціями.

Індикативне планування виступає водночас як інститутом державного регулювання економіки, так і інститутом її саморегулювання, коригуючи як

дефекти суто ринкового механізму, так і вади прямого державного втручання у процесі відтворення.

Резюмуючи все вищевикладене, індикативне планування можна визначити як механізм (систему) координації інтересів та діяльності державних і недержавних суб'єктів управління економікою, що поєднує її державне регулювання з ринковим та неринковим саморегулюванням і ґрунтується на розробці комплексу показників (індикаторів) соціально-економічного розвитку, до якого належать:

- визначення його загальнонаціональних пріоритетів;
- прогнозування;
- цілепокладання;
- програмування;
- бюджетування;
- контракція й інші процедури узгодження рішень на макро-, мезо- й мікрорівні, а також податкові й інші заходи, що стосуються державної підтримки суб'єктів господарювання, які беруть участь у складанні та реалізації плану [22; 86].

При цьому під недержавними носіями економічного управління маються на увазі такі:

- інститути місцевого самоврядування;
- управлінські органи корпорацій, фінансово-промислових груп та інших господарюючих одиниць;
- саморегульовані організації учасників ринків тощо.

Тому відмінність різних форм індикативного планування пов'язується, перш за все, з різницею завдань державного регулювання економіки. Ураховуючи, що втручання держави в неї обмежується фінансовим забезпеченням виконання своїх поточних господарських функцій, це можна вважати кон'юнктурною формою. Якщо ж держава реалізує за допомогою програм структурну політику, впливаючи на функціонування окремих

галузей і регіонів (серед іншого надаючи підтримку мікро- і мезорівневим суб'єктам залежно від їх надійно засвідчених намірів щодо участі в цій політиці), індикативне планування набуває відповідної більш складної форми. Саме остання доповнюється елементами розвитку в бік третьої форми – стратегічної, в якій індикативне планування різко розширює часовий горизонт, і яка уявляється пріоритетною для розвитку ПТО в Україні.

У зв'язку з цим важливо підкреслити, що самі по собі розробка, ухвалення і реалізація цільових програм зовсім не тотожні використанню технології індикативного планування. Якщо ці програми не узгоджуються з прогнозами та бюджетом (або узгоджуються суто формально, без урахування зворотних зв'язків і взаємодії різних програм одна з одною), ставити питання про розробку індикативного плану не має сенсу. Втім, у такому випадку і програми, і бюджет приречені на невиконання [22; 361].

Системний аналіз можна характеризувати як методологію вирішення великих проблем, що ґрунтується на концепції системи як цілісного утворення. Системний аналіз стосовно прогнозування розвитку складної соціально-економічної системи, якою є система профтехосвіти, ґрунтується на системно-компонентному, системно-структурному та системно-функціональному підходах. Зокрема, системно-компонентний підхід відображає дослідження системи шляхом виділення її головних елементів і підсистем, взаємодія яких забезпечує нові властивості, притаманні тільки цій системі; системно-структурний підхід передбачає вивчення внутрішніх структур, взаємодію елементів і підсистем, а системно-функціональний підхід – вивчення функцій взаємодії елементів і підсистем[328].

Системний аналіз є необхідною ланкою механізму управління розвитком системи ПТО та системи взаємодії «освіта – виробництво», оскільки служить цілям наукового обґрунтування управлінських рішень і виступає інструментом удосконалення управління. Особливість системного аналізу розвитку системи ПТО в умовах ринкових відносин визначає істотну

зміну його завдань і функцій, що спричиняє зміну його методології та методики. З орієнтацією виробничої та освітньої діяльності на вимоги внутрішнього і зовнішнього ринків виникають абсолютно нові, нетрадиційні для практики господарювання завдання, які реалізуються в межах маркетингової діяльності підприємств та установ. У системному аналізі розвитку ПТО та її взаємодії з виробництвом як первинною економічною системою головними виступають такі її елементи:

- заклади ПТО;
- виробничі підприємства;
- науково-виробничі та навчально-виробничі комплекси й інші організації [96; 157].

Сучасна методика проведення комплексного аналізу розвитку освітнього комплексу не задовольняє всім вимогам системного аналізу, що обумовлено наявністю недоліків методів, які для цього застосовуються і якими є:

- відсутність теоретичних і методологічних передумов обґрунтування цих методів;
- безсистемність аналізу;
- дублювання тих самих напрямів аналізу;
- відсутність обґрунтованої методики аналізу з урахуванням впливу чинників на їх розвиток;
- методи аналізу не пов'язані з обґрунтованою методикою ефективного управління щодо прогнозування, планування, регулювання і контролю з точки зору складу, змісту і способів обчислення показників, що при цьому застосовуються;
- немає обґрунтування того, що заходи, які обумовлюють розвиток системи ПТО, одночасно реалізують і забезпечують результативні цілі.

Методологічна єдність системності та комплексності економічного аналізу (комплексність виступає складовою системного аналізу) виражається

в єдності політичного й економічного, економічного та соціального, в розробці єдиної універсальної системи показників і використанні всіх видів економічної інформації. Методика комплексного аналізу, у якій можна виділити, в свою чергу, різні групи методів (фінансовий аналіз, економічний аналіз, управлінський аналіз тощо), повинна в цілому ґрунтуватися на таких теоретичних положеннях:

- кожен заклад ПТО розглядається як система, що має «входи» і «виходи»;
- розглядається вся сукупність елементів системи;
- межа безлічі можливостей повинна відповідати установам, що працюють на цей момент найбільш ефективно [255; 348].

У відповідності до ефективного управління складною системою вибір напрямків і темпів її розвитку треба здійснювати варіантним методом. Перш ніж обрати найбільш обґрунтовані напрями й темпи розвитку цієї системи, слід розробити мінімально необхідну кількість варіантів розвитку, в складі яких необхідно виявити оптимальний варіант, близький за узагальнюючим показником ефективності, – ресурсовіддача.

Перший підхід є доступним і простим, показники вважаються рівнозначними, тоді як різні напрями розвитку впливають на результати різною мірою. Другий підхід теж передбачає рівнозначність окремих показників, але має суттєвий недолік, пов'язаний з тим, що якщо один з окремих показників дорівнює нулю, інтегральний показник також набуває нульового значення. Третій підхід ураховує значення окремих напрямків і значимість відповідних окремих показників, однак через мінливість значущості показників із часом стає потрібною періодична кореляція. При цьому рівень розвитку закладу ПТО не залежить від кількості учнів, хоча збільшення їх чисельності може свідчити про зростання іміджу установи, а отже, про рівень її розвитку і розвитку системи в цілому. Система оціночних показників не може дати однозначної відповіді про рівень розвитку освітніх

установ, оскільки ці показники у різних установ у різні періоди часу відображають різні тенденції розвитку.

Необхідно зауважити, що в тому випадку, коли узагальнююче оцінювання рівня розвитку соціально-економічної системи (якою є система ПТО) здійснюється лише на підставі рівня розвитку її окремих підсистем, то з поля дослідження випадають такі системо утворюючі показники, як:

- показники, що характеризують централізацію функцій управління, взаємодію закладів освіти та виробничих підприємств;
- матеріально-технічне оснащення тощо.

Найбільш привабливими для практичного використання є підходи, що ґрунтуються на системі окремих показників, які характеризують різні боки розвитку установ, та інтегрують ці показники в узагальнюючий – інтегральний показник – з урахуванням значущості окремих у підвищенні результативності системи розглядуваної освіти. Цей підхід до аналізу відповідає дослідженню такого багатогранного явища, як рівень розвитку освітніх установ, на нього не впливають інфляційні процеси, оскільки показники розраховуються як безрозмірні величини, та забезпечує можливість дослідження розвитку установ в динаміці [22; 157].

Процес розвитку системи ПТО як складної соціально-економічної системи має низку відмінних властивостей, головними з яких є:

- наявність цілей розвитку системи, які визначають характер її функціонування в динаміці та її головне призначення;
- наявність управління, що охоплює отримання необхідної інформації як про саму систему, так і про її підсистеми, елементи, навколишнє середовище тощо.

Кожен ПТНЗ як підсистема ПТО має свою специфічну мету розвитку, але орієнтовану на реалізацію мети розвитку системи профтехосвіти в цілому (по регіону, країні). Головним цільовим призначенням системи ПТО є задоволення потреб суспільства в кваліфікованій робочій силі для

виробництва необхідної продукції різного характеру і призначення.

Процес розвитку системи професійно-технічної освіти можна розглядати як послідовну зміну станів системи в певному інтервалі часу з позитивною динамікою[311]. Стан динамічної системи визначається набором її вихідних змінних, які треба враховувати під час аналізу розвитку, оскільки між ними існує певний зв'язок, що накладає різні обмеження на зміну стану в процесі розвитку. Під час розроблення прогнозів розвитку системи ПТО та її установ виникають проблеми, пов'язані з розглядом властивостей і законів функціонування елементів, а також вибором оптимальної організації взаємодії між ними, визначенням оптимальних режимів функціонування і розвитку в умовах активного впливу зовнішнього середовища та взаємодії з іншими системами (виробничою, освітньою, управлінською). При цьому головним питанням системного аналізу в завданнях прогнозування розвитку системи ПТО є дослідження прийомів і методів формування критеріїв оптимальності і шляхів пошуку оптимальних рішень, а також обґрунтування ефективності системної методології прогнозування, яка визначається повнотою формованих завдань і вимог, а також удосконаленням методів вибору ефективних проєктних рішень. У процесі прогнозування розвитку на базі системного аналізу необхідно керуватися такими принципами[314]:

- цільовою орієнтацією аналізу на виявлення цілей розвитку системи;
- визначенням та вивченням усіх взаємозв'язків як усередині системи, так і поза її межами (з іншими системами та зовнішнім середовищем);
- урахуванням їх впливу на розвиток системи в цілому;
- розробкою альтернативних варіантів рішення, що виникають у процесі розвитку, і вибір найбільш оптимального;
- пошуком оптимальних рішень проблем шляхом порівняння реалізації певної стратегії розвитку з витратами ресурсів, що застосовуються, необхідних для реалізації стратегій[365];
- вивчення динаміки процесів, що відбуваються в системі, їх

функціонування і розвитку.

Для формування мети розвитку системи необхідним є прогнозування, на основі якого будується динамічна модель системи в майбутньому, що дозволяє чітко сформулювати цілі розвитку і шляхи їх досягнення. Зокрема, шляхи досягнення поставлених цілей можуть бути різними, що, в свою чергу, зумовлює їх дослідження для вибору найбільш оптимального шляху для цієї системи в цей період часу [86; 96].

Реалізація цілей розвитку ПТО вимагає встановлення обсягу потреби в кожному різновиді ресурсів. Якщо ресурсів для досягнення мети розвитку недостатньо, виникає необхідність переглядати мету і стратегії до тих пір, доки не буде досягнута їх ресурсна забезпеченість. Кінцевим етапом системного аналізу є розробка моделі вивчення властивостей системи і її підсистем та управління ними. У цьому випадку модель виступає інструментом наукового пізнання, фактично об'єктом дослідження. До моделі висуваються певні вимоги, які мають свою специфіку:

- модель повинна описувати систему, що досліджуватиметься, досить повно й мати властивість еволюційності;
- модель повинна передбачати можливість реалізації заданої мети розвитку в запланований період часу;
- ступінь абстракції моделі не повинна викликати сумнівів щодо її практичної користі;
- у процесі формування моделі повинна бути закладена можливість перевірки її правильності.

Економічні моделі класифікуються за цілями, завданнями, об'єктом, а також інструментарієм дослідження, що застосовується[302]. Математичні моделі дозволяють досліджувати функціональні залежності між змінними, що характеризують:

- елементи системи;
- незалежні змінні величини;

- оптимальний стан функціонування системи;
- цільову функцію, що підлягає оптимізації та має цільову установку завдання розвитку системи [125].

Для кожної окремо виділеної проблеми можна сформулювати типові напрями рішень. Але, вирішуючи проблеми розвитку складної соціально-економічної системи, необхідно враховувати, що багато дій щодо рішення локалізованих проблем часто виявляються взаємопов'язаними між собою, зокрема:

- орієнтованістю на поліпшення параметрів;
- спільністю ресурсів, що використовуються;
- спільністю об'єктів і суб'єктів управління у процесі реалізації різних стратегій і заходів, що ускладнює логіку вироблення стратегії.

Такий підхід зумовлює необхідність аналізувати стратегії розвитку системи, а аналіз, у свою чергу, складається з таких процедур:

- аналізу структури стратегії розвитку системи й елементарних стратегій;
- вибору критерію ефективності стратегії;
- моделювання під час аналізу варіантів стратегії;
- формування стратегії.

Цільові установки розвитку освітнього комплексу як складної системи можна сформулювати й виділити за групами цілей, обумовлених зовнішніми вимогами до якості реалізації зовнішніх функцій системи і цілей, породжених власними інтересами й уподобаннями самої системи[285].

У процесі комплексного аналізу необхідно досліджувати і порівнювати колишні стратегії розвитку і майбутні стратегії, вибір яких є стратегічним рішенням, оскільки зміни співвідношень між значеннями суттєвих показників у динаміці зумовлює зміну стратегії розвитку системи. Тому для вибору найефективніших напрямів удосконалення цієї системи, що забезпечать кращу динаміку розвитку й дозволять усунути наявні проблем й

такі, що назрівають, слід проаналізувати єдину для всього освітнього комплексу стратегії розвитку. Предметом цього аналізу мають стати всі внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на розвиток розглядуваної системи [241; 256].

Стратегію розвитку фактично є змішаною, оскільки вона складається із сукупності об'єктних, групових і функціональних стратегій, об'єднаних за ознакою поліпшення різних проблемних характеристик загальної системи. Також варто відзначити, що стратегічні параметри розвитку системи ПТО часто залежать від параметрів розвитку її функціональних підсистем і навіть окремих елементів, що дозволяє формувати окремі об'єктні, групові й функціональні стратегії. При цьому варіанті кожен навчальний заклад ПТО розглядається як підсистема, і йому кореспондує відповідна елементарна стратегія розвитку із сукупністю об'ємних характеристик усіх потоків, що надходять у систему, а сукупність конкретних потоків змінних виступатиме як конкретний варіант елементарної стратегії. При цьому суб'єктом реалізації стратегії є система управління, на вхід якої надходять фінансові ресурси, а виходом є економічні показники, причому в процесі розвитку відбувається виникнення різних суперечливих управлінь, коли система стикається з певними ситуаціями, а саме:

- за зміною освітнього і виробничого потенціалу (нескоординованість дій);
- з неефективністю заходів щодо вдосконалення технології навчання;
- з перерозподілом зовнішніх і проміжних ресурсів тощо [241].

Водночас той самий елемент може брати участь у реалізації різних елементарних стратегій, що зумовлює необхідність збалансування сукупності елементарних стратегій з їх можливостями. При цьому аналіз стратегій на несуперечливість із позиції їх об'єкта має змістовний характер. Його головними завданнями є такі:

- дослідження ситуацій, що виникають з об'єктами реалізації декількох

елементарних стратегій;

- виявлення суперечностей управління;
- вироблення компромісного варіанту управління цим об'єктом або розробка принципово нової стратегії.

Слід зауважити, що завдання з визначення оптимального поєднання варіантів розвитку окремих елементів систем та аналіз варіантів стратегій розвитку зазвичай формулюються у вигляді завдань математичного програмування. Їх склад, структура та закономірності функціонування описуються технологічною матрицею, де досліджуються можливості зміни властивостей кожного окремого елемента разом узяті[256].

Якщо головною метою розвитку є максимальне підвищення якості освітніх послуг і конкурентоспроможності закладу ПТО, то потрібен комплексний аналіз ринкових можливостей і ризиків на кожному етапі розвитку.

Комплексний аналіз має всебічно досліджувати ринкову ситуацію і надавати комплексну оцінку стану ринку з позиції маркетингової стратегії конкретного ПТНЗ (або системи ПТО в цілому), тобто аналіз можливостей і сприятливості кон'юнктури для здійснення поставленої мети. Комплексне оцінювання стану ринку за його головними параметрами здійснюється на цей відрізок часу з подальшим виявленням причинно-наслідкових зв'язків, що породили певну ринкову ситуацію [261, с. 13].

Аналіз ефективності маркетингу слід проводити в певній послідовності, починаючи з розробки методики аналізу ефективності маркетингу в конкретному закладі ПТО й закінчуючи організацією процесу реалізації маркетингової стратегії та її стимулювання. Головною складовою згаданої вище методики є виявлення критеріїв відповідності управлінських і виробничих процесів в організації концепції маркетингу, їх оцінювання та аналіз[253].

Інформація, необхідна для проведення діагностики розвитку системи

ПТО та системного аналізу, має бути достовірною і достатньо повною, що зумовлює необхідність дотримуватись вимоги репрезентативності вибірки даних внутрішньої інформації. Для цього потрібні підготовка і реалізація процедури збору експертних оцінок, включно з:

- відбором експертів і перевіркою їх компетентності;
- проведення анкетування;
- підготовкою і тиражуванням спеціальних анкет;
- обробкою результатів експертних оцінок.

При цьому регіональна інформаційна система повинна створювати умови для розробки прогнозів, визначення пріоритетів територіальних проєктів і програм розвитку системи профтехосвіти, виходячи із завдань соціально-економічного розвитку регіону. Тоді вона дозволить забезпечити підтримку управлінських рішень у питаннях розвитку системи ПТО регіону і ПТНЗ [96, с. 127].

Саме на цьому етапі аналітичної обробки даних визначаються чинники, що впливають на досягнутий рівень показників; виокремлюються проблеми та причини позитивної або негативної їх зміни; розкриваються резерви зростання і розвитку системи ПТО[250].

Отже, організація аналізу розвитку установ системи професійно-технічної освіти може здійснюватися в такій послідовності:

- розробка методики комплексного аналізу розвитку кожного конкретного закладу ПТО;
- видання наказу керівника закладу ПТО про проведення робіт з оцінювання та аналізу його розвитку;
- формування структури аналітичної служби;
- створення інформаційного центру аналітичної служби закладу ПТО;
- збір даних, оцінювання й аналіз критеріїв відповідності структури організації концепції розвитку;
- збір даних, розрахунок та аналіз показників розвитку і його динаміки;

- розробка, узгодження та затвердження програми з усунення проблемних ситуацій реалізації стратегії розвитку;
- реалізація програм розвитку;
- стимулювання працівників аналітичної групи.

В організації комплексного аналізу розвитку системи профтехосвіти на певній території, крім результатів аналізу розвитку установ як локальних соціально-економічних систем, що входять до її складу, потрібна обробка всіх даних, що надходять до управління з питань інформаційної політики та комунікацій МОН України для аналізу загального рівня розвитку ПТО[257]. При цьому виникає необхідність урахувати результати ранжирування закладів ПТО як соціально-економічних систем за рівнем їх складності й територіальним розміщенням, що полегшує управління розвитком системи розглядуваної освіти в цілому. Це є тим більш важливим, що на базі результатів аналізу розробляється програма-прогноз розвитку на перспективу. Під час розробки цієї програми-прогнозу необхідно керуватися методологічними та методичними основами системи ефективного управління соціально-економічними комплексами різних рівнів складності, виходячи з таких моделей, які передбачають варіантний підхід до формування стратегії розвитку ПТО, та відповідних критеріїв оптимальності й обмеження з урахуванням специфіки окремих структурних ланок.

Для розробки прогнозу розвитку системи профтехосвіти, виходячи із зазначених методологічних основ, потрібна відповідна підготовка учасників у формуванні цього документа, який повинен містити у собі:

- назву прогнозного документа;
- вступ;
- методологічні засади формування прогнозу розвитку системи ПТО;
- кінцеві цілі розвитку системи ПТО, значення узагальнюючого його показника на початок і кінець прогнозного року;

– варіанти стратегій, що забезпечують досягнення кінцевої мети розвитку освітньої системи;

– таблицю, яка відображає вихідні дані та значення основних показників, що відображають стан закладів ПТО на початок і кінець прогнозного періоду;

– таблиця, яка відображає вихідні дані та значення основних показників, що відбивають результати комплексного аналізу розвитку системи за майбутній період;

– висновки і пропозиції [28; 185].

При цьому необхідно пам'ятати, що кожен з учасників процесу реалізації стратегії розвитку розглядуваної освіти видає у вигляді вихідної інформації певний його компромісний варіант, що відображає його власний погляд на вирішення проблеми, тому стратегія розвитку, оптимізована на підставі такої інформації, не завжди забезпечуватиме гарантії розвитку. Необхідно виробляти стратегії на базі зустрічних потоків інформації між суб'єктами реалізації окремих напрямків. Особливого значення в разі такого підходу набувають питання, пов'язані з можливістю регламентації процедур підготовки, обробки та узгодження інформації у процесі аналізу виробленої стратегії розвитку ПТО, оскільки від них залежать зміст і логіка методичних рекомендацій щодо вирішення проблем розвитку, які, в свою чергу, повинні орієнтуватися на певний об'єкт управління.

Отже, аналізуючи чинники, які визначають напрями й ефективність позабюджетної діяльності закладів ПТО[262], можна побачити, що вони складаються з навчально-методичних, матеріально-технічних і нормативних характеристик ПТНЗ та наявності різноманітних інфраструктурних об'єктів, правової складової та якості уже здійснених перетворень системи ПТО[266].

3.3. Удосконалення державної системи оцінки якості на основі європейського досвіду

На сучасному етапі розвитку нашої держави важливим моментом є забезпечення на досить високому рівні державного впливу на освітню сферу. На важливості реформування державного регулювання освітнім середовищем наголошують усі вітчизняні науковці й практики. На нашу думку, найефективнішим інструментом проведення удосконалення й модернізації державного впливу на освітню сферу буде врахування європейського досвіду у сфері трансформації державного управління вищою освітою. Особливої уваги заслуговує вивчення основних особливостей державного регулювання освітньої галузі щодо оцінки якості вищої освіти, принципів розвитку та міжнародних вимог до якості надання освітніх послуг[263].

У нашій державі спостерігається зростання дослідницького інтересу до якості надання освітніх послуг у розвинених країнах Європейського Союзу, що дозволить виділити основні особливості державного регулювання щодо оцінки якості вищої освіти й надати рекомендації з покращення освітніх послуг в Україні. В останній час значно зросла кількість досліджень з даної тематики, а саме це спостерігається у наукових працях: Л. Гаєвської, Д. Дзвінчука, В. Лугового, І. Сікорської, Т. Фінікова та інших. Проте, не зважаючи на ґрунтовний аналіз з даної проблематики, та постійний розвиток інноваційних та інформаційних технологій, дана тематика залишається актуальною.

У наш час у більшості країн оцінка ефективності освітньої системи визначається завдяки нормативам системи якості та рекомендаціям нормативних документів у сфері якості, а також співвідношенням результатів освітньої й наукової діяльності з цільовими показниками[182].

До основних принципів розвитку якості освіти слід віднести:

- системність;
- централізацію освітнього процесу;
- створення гнучких організаційних освітніх структур;
- розробку освітніх й розвиваючих програм на різних рівнях освіти.

Слід виділити три рівні управління якістю освіти, завдяки яким відбувається формування відповідної системи контролю й оцінки якості освіти:

- стратегічний рівень, тобто рівень взаємодії з регіональними освітніми структурами, який забезпечує формування нормативно-правової бази та сучасного інституційного середовища для підвищення якості освіти;

- тактичний рівень, який забезпечує розробку нормативних документів освітніх закладів для систематизації освітнього процесу й підвищення якості освіти;

- оперативний рівень, який забезпечує участь педагогічних та науково-педагогічних працівників у забезпеченні якості освіти на всіх її рівнях.

Застосування системи якості освіти в нашій державі обумовлено міжнародними вимогами до якості освітніх послуг. Вони визначають основні вимоги до:

- системи якості установ усіх форм власності;
- усіх напрямів освітньої діяльності;
- визначають термінологію, в тому числі, і в освітніх закладах;
- підвищення ефективності організаційної діяльності установ й покращення задоволеності споживачів, поставщиків, партнерів й держави;
- методичних рекомендацій до проведення оцінки якості освітніх послуг.

Таким чином, в основі системи оцінки якості в освіті знаходяться міжнародні стандарти й відповідність державним освітнім стандартам, а також виконання ліцензійних й акредитаційних показників закладів вищої освіти[183]. У результаті цього, з одного боку, відбувається підвищення

прибутковості діяльності установи, а з іншого, відповідність нормативним регламентам й інституційним нормам.

Головною ідеєю технології управління освітою в даному випадку буде організація усіх видів діяльності, тобто процесів освітньої установи, при якій забезпечуються планові цільові показники якості, котрі визначаються на основі вимог працедавців до компетентності майбутнього фахівця та якості науково-технічної продукції[188].

Саме тому державні освітні стандарти передбачають використання компетентнісного підходу до організації навчального процесу. Зміст освітніх програм значною мірою може формуватися самими закладами вищої освіти. Вимоги роботодавців у такому випадку спрямовані на володіння випускниками компетенцій, тобто на володіння практичними вміннями й навиками.

Власне, система моніторингу діяльності освітніх закладів повинна бути динамічною та відображати виконання вимог роботодавців, які постійно змінюються та, які спрямовані на досягнення поставлених цілей[190].

Якщо аналізувати стандарти якості, то в них визначені такі принципи забезпечення якості, котрі необхідно використовувати в системах якості освітніх закладів вищої освіти й урахувати в управлінні освітніми організаціями, а також при створенні системи оцінки якості освіти:

1. Орієнтація на споживача, коли заклади вищої освіти при розробці освітніх програм та методичного забезпечення навчального процесу враховують сьгоднішні й майбутні тактичні та стратегічні інтереси здобувачів, їхніх роботодавців, а також держави.

1.1. Можливість працевлаштування випускників закладів вищої освіти за вибраним фахом.

1.2. Можливість кар'єрного росту майбутніх фахівців освітніх закладів за вибраним фахом.

1.3. Диверсифікація ризиків втрати роботи випускників закладів

вищої освіти у процесі наступної трудової діяльності.

1.4. Забезпечення можливості підвищення кваліфікації за вибраним фахом та перепідготовки в результаті зміни ринку праці й науково-технічного процесу, а також глобалізації й трудової міграції в світовому масштабі.

1.5. Більш висока заробітна плата випускників закладів вищої освіти, в результаті наступної трудової діяльності.

1.6. Зростання доходів й підвищення конкурентоспроможності комерційних організацій, котрі наймають випускників закладів вищої освіти для виконання визначеної роботи у відповідності до професійних компетенцій.

1.7. Збільшення структурного, інтелектуального, соціального капіталу комерційних організацій, котрі наймають випускників закладів вищої освіти для виконання визначеної роботи у відповідності до їх професійних компетенцій.

1.8. Підвищення якості соціального ресурсу держави.

1.9. Збільшення ВВП за рахунок росту прибутку комерційних підприємств від підвищення якості трудових ресурсів.

1.10. Підвищення якості життя.

1.11. Зниження соціальної напруженості.

2. Лідерські якості керівника, тобто ректор закладу вищої освіти забезпечує системність управління, орієнтованість всього персоналу закладу вищої освіти й університетських комплексів на досягнення освітніх цілей, виконання вимог державних освітніх стандартів. Він регулює процеси розвитку внутрішнього середовища установи та залучення кожного працівника в процес управління якістю.

3. Залучення працівників, а саме: використання інтелектуального капіталу й соціального капіталу персоналу закладів вищої освіти для підвищення ефективності їх функціонування, покращення якості підготовки

фахівців й підвищення доходів закладу вищої освіти.

4. Процес як підхід, при якому відбувається організація управління освітньою діяльністю як процесом.

5. Системний підхід, який передбачає розгляд управління закладом вищої освіти як системою, котра враховує внутрішній та зовнішній зв'язок, особливості самоорганізації, динаміку зміни структури установи.

6. Постійне покращення як важлива ціль діяльності всього закладу вищої освіти.

7. Прийняття рішень, яке ґрунтується на фактах: основою для прийняття управлінських рішень є аналіз результатів зміни, моніторингу процесів, іншої інформації.

8. Взаємовигідні відносини з учасниками освітнього процесу, так як діяльність усіх учасників взаємопов'язана, необхідно формувати відносини таким чином, щоб вони призводили до взаємної вигоди.

Основною метою впровадження системи якості є підвищення задоволеності споживачів освітніх послуг[193]. При цьому в контексті теорії якості необхідно враховувати змістову складність освітніх послуг, яка містить у собі елементи:

- навчання;
- формування нових знань на ряду зі споживачами;
- брендінг.

Окрім цього, заклади вищої освіти для забезпечення освітнього процесу й у рамках виконання науково-дослідної роботи (НДР) створюють бази даних та знань, котрі у результаті використовуються в навчальному процесі, а також формують нематеріальні активи закладу вищої освіти.

У відповідності до стандартів якості можна виділити декілька етапів розвитку системи якості у закладах вищої освіти[366]:

1 етап: визначення потреб й сподівань споживача, а також усіх учасників освітнього процесу[367]:

- здобувачів;
- роботодавців;
- держави й суспільства.

3 етап: розробка політики якості й стратегії покращення.

3 етап: формування переліку процесів в контексті управління якістю з врахуванням:

- розподілу сфери відповідальності;
- вивчення зв'язків процесів й задач в області якості[369];
- визначення взаємозв'язку між процесами в системі освітньої діяльності.

4 етап: визначення необхідних ресурсів для забезпечення якості освітньої діяльності з врахуванням вимог державних освітніх стандартів, включаючи:

- матеріальні ресурси (будівлі та споруди, обладнання, програмне забезпечення);
- нематеріальні ресурси, включаючи патенти й авторські свідоцтва;
- кадрові ресурси, які включають в себе інтелектуальний капітал, структурний капітал, соціальний капітал персоналу закладів вищої освіти;
- фінансові ресурси.

5 етап: забезпечення установ, співробітників необхідними ресурсами для забезпечення підвищення якості освітньої діяльності[370].

6 етап: розробка системи показників й критеріїв для оцінки ефективності й досягнення цільових показників кожного етапу в процесі освітньої діяльності[192].

7 етап: визначення необхідного об'єму засобів для розвитку й підвищення якості[374].

8 етап: розробка й впровадження організаційно-економічного механізму управління якістю[371].

Кожну область діяльності для закладів вищої освіти, а саме:

формування освітніх послуг, прийом на перший курс, проектування освітніх програм, реалізація освітніх послуг, матеріально-технічне забезпечення реалізації освітніх послуг можна представити у вигляді процесів чотирьох рівнів[196]:

- проектування освітніх програм;
- оперативне управління проектуванням освітніх програм, в тому числі планування проектування, контроль й аналіз виконання плану, внесення змін до плану;
- організаційне управління, в тому числі, розробка аналіз й удосконалення процесів першого та другого рівня;
- встановлення вимог й стандартів для процесів другого та третього рівня, а також контроль й аналіз їх виконання.

У наш час, у державних освітніх стандартах регламентують вимоги до :

- 1) якості підготовки здобувачів в формі опису знань, вмінь та навичок й компетенцій, котрі повинні набути здобувачі в процесі навчання;
- 2) змісту освітньої програми, котра регламентує процес навчання й забезпечує його якість, тобто набуття здобувачами визначених знань, умінь та навичок й компетенцій;
- 3) умовам реалізації освітніх програм, а саме вимогам до кадрового, методичного, матеріально-технічного забезпечення й умовам проходження практики, які необхідні для якісної реалізації вимог виконання навчального процесу.

Слід зазначити, що значна частина вимог державних освітніх стандартів не спрямована на підвищення прибутковості навчання й задоволення потреб учасників освітнього процесу[198].

В Європейському Союзі у наш час основним документом, який регламентує якість освіти в контексті стратегії його розвитку, є «Стандарти і директиви для агентств гарантії якості у вищій освіті на території Європи», котрі розроблені європейською асоціацією гарантії якості у вищій освіті і

носять рекомендаційний характер.

Нормативною основою створення європейських стандартів в області якості вищої освіти є Болонська декларація. В Асоціації європейських університетів визначена така мета забезпечення гарантії якості: підтримка взаємної довіри учасників освітнього процесу й забезпечення прозорості при збереженні національних умов освіти, котрі дозволяють досягнути максимізації інтеграції закладів вищої освіти в європейський освітній простір при збереженні основної ролі національних систем вищої освіти, автономії закладів вищої освіти й агентств гарантії якості всередині цих національних систем.

Таким чином, система управління якістю освітою, котра прийнята в ЄС ураховує баланс між внутрішньою культурою якості та тією роллю, яку можуть відігравати процедури зовнішньої гарантії якості[197].

Мета розроблених стандартів й рекомендацій з управління якістю вищої освіти в ЄС полягає у наданні допомоги й підтримці закладів вищої освіти у створенні власних систем гарантії якості, а також агентств, які проводять зовнішню гарантію якості.

Стандарти й рекомендації належать до областей, за які несуть відповідальність міністерства освіти або аналогічні установи інших держав. У такому випадку міністерство або ж установа повинні гарантувати, що функціонуючі механізми гарантії якості діють та відкриті для незалежної експертизи.

До основних принципів системи якості освіти ЄС можна віднести:

- заклади вищої освіти, що несуть відповідальність за надання освіти й гарантію її якості;
- на державному рівні необхідно враховувати й захищати інтереси суспільства у відношення якості й стандартів вищої освіти;
- якість освітніх програм повинна постійно удосконалюватися, адаптуватися до соціальних змін;

- у закладах вищої освіти повинні існувати організаційні структури, які формують освітні програми й забезпечують їх реалізацію;
- важливим елементом забезпечення якості освіти є прозорість й використання зовнішньої експертизи в процедурах гарантії якості;
- необхідно заохочувати розвиток культури якості в закладах вищої освіти;
- повинні розроблятися процеси, що забезпечують закладам вищої освіти можливість максимальної публічності діяльності, включаючи звітність за суспільні та власні фінансові інвестиції;
- гарантія якості з метою звітності повинна бути повністю суміщена з гарантією якості з метою удосконалення навчального процесу;
- заклади вищої освіти повинно демонструвати свою якість як всередині держави, так і на міжнародному рівні;

В якості рекомендацій пропонується:

1. Розробка закладами вищої освіти політики якості, котра включає в себе стратегію якості, перелік процедур, які забезпечують гарантії якості, що розробляються за участю здобувачів вищої освіти й у формі документів розміщених на сайті цієї освітньої установи.
2. Створення положення з оцінки й моніторингу процедур присвоєння кваліфікацій в закладах вищої освіти.
3. Створення положення з оцінювання знань, вмінь, навичок й компетенцій здобувачів, процедури оцінки навчання на основі бальної системи й розроблених критеріїв[206].
4. Формування положення з оцінки компетентності й кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних й наукових працівників закладу вищої освіти з системою критеріїв й механізму проведення процедури оцінювання, котра розміщена на сайті цієї освітньої установи.
5. Моніторинг наявних ресурсів в контексті реалізації освітніх програм, котрі забезпечують оцінку їх відповідності вимогам як держави так і

роботодавців, в плані знань, умінь, навичок й компетентностей здобувачів.

6. Забезпечення збору, аналізу й розповсюдження інформації про всі процеси освітньої діяльності, освітні програми, в ЗМІ, з наведенням кількісних та якісних характеристик, котрі дозволяють суспільству сформуванати об'єктивну думку про якість освітнього процесу в закладі вищої освіти, спираючись на факти та тренди.

До європейських вимог якості, котрі застосовуються в закладах вищої освіти ЄС можна віднести:

- періодичну оцінку на основі постійного моніторингу, яка слугує зовнішньою гарантією якості закладу вищої освіти та забезпечує тривалість періоду змін й процедури оцінки, повинні бути чітко визначені та опубліковані завчасно і верифіковані на основі системи експертних оцінок;

- системний аналіз усіх процесів освітньої діяльності з періодичним друком аналітичних звітів, котрі описують й аналізують основні висновки експертиз, оцінок, методів аналізу, враховуючи процедури забезпечення внутрішньої гарантії якості. При цьому процедури зовнішньої гарантії якості повинні враховувати ефективність процесів внутрішнього забезпечення якості;

- мету і завдання процедур гарантії якості повинні бути визначені й сформовані закладами вищої освіти на основі рекомендації Міністерства освіти і науки нашої держави до того, як будуть розроблені самі процедури, котрі в результаті повинні бути опубліковані разом з переліком процедур, що забезпечують гарантії якості;

- критерії прийняття рішень по кожному офіційному рішенню, яке приймається в результаті діяльності закладу вищої освіти по забезпеченню зовнішньої гарантії якості, повинні посилатися на якісно розроблені та офіційно затверджені на усіх рівнях управління освітні критерії, котрі використовуються послідовно, системно й постійно;

- усі процедури зовнішньої гарантії якості повинні бути розроблені у

відповідності до поставлених й затверджених на відповідних рівнях управління освітою цілям та задачам;

- звіти про заходи, котрі приймаються закладами вищої освіти з рішеннями та рекомендаціями, які представлені в даному звіті, повинні складатися зрозуміло, публікуватися й знаходитися у вільному відкритому доступі для громадськості;

- процедури гарантії якості, котрі застосовуються на постійній основі, котрі містять рекомендації для наступного плану дій, повинні формуватися на визначених й затверджених раніше параметрах, котрі відповідають критеріям науковості.

Нормативна база по забезпеченню якості надання освітніх послуг в ЄС враховує наступні принципи:

- зацікавленість здобувачів, роботодавців й суспільства у високій якості вищої освіти, сформованій на розумінні значимості освіти й наявності взаємних інтересів усіх учасників освітнього процесу;

- для забезпечення якості освіти першочергову роль відіграє інституційна автономія й незалежність закладу вищої освіти, яка суміщається з соціальною відповідальністю управління та трудового колективу цього закладу за якісну освітню підготовку здобувачів;

- відповідність зовнішньої гарантії якості її цілям, для досягнення яких не повинно бути перевищень з боку державних міністерств та відомств, відповідне та допустиме навантаження на заклад вищої освіти, як в аспекті управління навчальним процесом, так і в аспекті вирішення господарських питань.

Так як європейський освітній простір вищої освіти об'єднує близько 40 держав, що входять до його складу, котрі різняться політичними системами, культурними й освітніми традиціями, мовою, сповіданнями, рівнем економічного розвитку, система якості вищої освіти ЄС базується на відхиленні використання єдиного підходу до стандартів гарантії якості, що

оснований на догматичному й формальному підході до їх розуміння й процедури використання. Як у стандартах, так і в рекомендаціях з управління якістю освіти в європейському освітньому просторі, основну увагу приділяють загальному підходу, а не особистим вимогам як системи стійкої основи для взаємодії різних установ вищої освіти. При цьому, стандарти якості вищої освіти повинні формуватися на загальнодержавному рівні для досягнення загальних вимог підвищення якості освітнього процесу[212].

Таким чином, у нашій державі сформувалась система оцінки якості освіти, основою якої є нормативний підхід, проте міжнародні рейтинги оцінки іміджу закладу вищої освіти основані на використанні основного принципу системи якості, тобто задоволеності вимог споживача, який виражається у комплексній оцінці якості навчання, якості наукової діяльності, якості сервісу й іміджевих показників. Відповідно до цього, якість освіти можливо розглядати як інтегральну властивість освітнього процесу, котра визначає ефективність управління освітою, що містить у собі ефективність обраної стратегії розвитку, навчання, наукової діяльності, реклами та інше[264].

РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

4.1. Підвищення ефективності державного управління системою вищої освіти

Проблематика реформування системи вищої освіти в цілому й закладів вищої освіти, зокрема, є однією з найбільш цікавих та актуальних як з точки зору змісту й структури освітньої діяльності, так і з точки зору її організаційно-економічних аспектів. Стратегія управління та функціонування більшості закладів вищої освіти, з одного боку, визначається державним механізмом затвердження контрольних цифр прийому, з іншого боку, з точки зору держави й суспільства, – поведінкою установ вищої освіти, які намагаються максимізувати свій дохід у короткостроковому періоді. Такого роду система управління у сфері вищої освіти є виключно неефективною, особливо, в умовах демографічного спаду та очікуваного у найближчому майбутньому скорочення чисельності трудових ресурсів у національній економіці[269].

Наукова проблема ефективності вищої школи досить давно є предметом досліджень вітчизняних вчених, у той же час, її розуміння не може бути досягнуто без визначення суті й змісту самої категорії «ефективність». В умовах переходу до ринкових відносин, у тому числі в галузях соціальної сфери, до яких належить і вища освіта, поняття «ефективність» набуло особливої актуальності. В умовах ринку не тільки суспільству та державі, а й кожному індивідууму стає небайдуже, якими затратами праці досягається задоволення його потреб.

Проблематика ефективності вищої школи отримала досить бурхливий розвиток в останнє десятиліття, це обумовлено процесами реформування економіки й системи освіти як одного з основних джерел формування

трудового потенціалу. Методологічні підходи до визначення ефективності освіти формувалися й розвивалися у роботах таких авторів, як: В. Буланова, Б. Генкіна, К. Коліна, П. Покатаєва, А. Тихонова та інших, а також зарубіжних дослідників: Е. Денісона, Ф.Т. Шульца. Оцінка ефективності освіти належить до числа найбільш складних, з точки зору методології, проблем.

З розвитком ринкових відносин, у тому числі і в соціальній сфері, акцент досліджень змістився у бік вивчення економічної ефективності вищої освіти. Розглядаючи економічну ефективність вищої освіти, багато авторів поділяють її на дві категорії: внутрішню або внутрішньо системну, що є «мірою того, наскільки інтенсивно працюють працівники системи освіти або її окремої установи, наскільки економно вони витрачають матеріальні й грошові ресурси, наскільки раціонально функціонує вся система освіти або її окремі ланки», і зовнішню або народногосподарську, яка відображає вплив освіти на зростання продуктивності праці й темпи розвитку суспільного виробництва у цілому, а також на збільшення внутрішньо-валового продукту й національного доходу. Внутрішня ефективність відображає саму вищу освіту як системний об'єкт, ураховує економічну віддачу витрат в освітніх структурах й націлена на економію праці у сфері освіти; зовнішня ефективність виражає мету функціонування вищої освіти й визначає внесок освіти в економічне зростання. Мінімізація витрат на освіту взагалі і вищу освіту, в тому числі, є необхідною та об'єктивною умовою підвищення її ефективності. Зниження витрат на підготовку фахівців з вищою освітою може привести до зворотного ефекту, а саме – зниження зовнішньої ефективності освіти за рахунок погіршення якісних параметрів підготовки фахівців[270].

Проте, зовнішня ефективність характеризує ступінь досягнення поставлених перед системою глобальних кінцевих цілей, у той час, як внутрішня – процес руху до мети.

Значне число науковців не зупинялися на вивченні внутрішньої ефективності вищої освіти, а основна увага їх приділялася питанням економічної ефективності[71]. Аналізуючи їхні праці, можна виділити три основні чинники зростання обсягів національного доходу:

- збільшення чисельності працівників матеріального виробництва;
- підвищення рівня їх кваліфікації за рахунок освіти;
- зростання фондоозброєності працівників.

Ефективність освіти визначалася через її внесок у приріст національного доходу пропорційно частці умовного приросту чисельності робочої сили, що є наслідком підвищення її кваліфікаційного рівня й визначається через зростання заробітної плати. Необхідно відзначити, що даний підхід не може вважатися об'єктивним через ряд причин. По-перше, рівнозначність ступеня впливу зазначених вище факторів є досить спірним твердженням. По-друге, приріст заробітної плати далеко не завжди й не у всіх сферах пов'язаний із підвищенням рівня освіти. По-третє, даний підхід з певним ступенем припущень може застосовуватися в умовах практично стабільної економіки, однак в умовах дестабілізації навряд чи можна говорити про його використання.

Також приріст національного доходу можна визначати через підвищення продуктивності праці, яка обумовлена підвищенням рівня освіти працівників й, відповідно, кваліфікації. Різниця між приростом національного доходу, обумовленого застосуванням отриманих знань й витратами на навчання, в даному випадку і є показником ефективності освіти. Однак, при такому підході не враховується попередній рівень кваліфікації працівника[67].

Кореляційні підходи до оцінки народногосподарської ефективності характерні й для західної економічної науки, так Е. Денісоном озвучувалася ідея про економічну значимість освіти, що виявляється в якості робочої сили.

На думку цього науковця, освіта збільшує ефективність живої праці за рахунок таких чинників:

- у загальному й цілому, освічена частина робочої сили виконує свою роботу краще, ніж менш освічена;
- більш високий рівень освіти особистості сприяє кращому сприйняттю нових ідей й методів роботи;
- більш освічена робоча сила краще орієнтується в інформаційному висвітленні ринку праці та краще оптимізує вибір виду діяльності[72];
- потреба у більш високому рівні освіти робочої сили зумовлена індустріалізацією й автоматизацією виробництва.

Крім ефективності у масштабах національної економіки достатнє число науковців розглядали ефективність вищої освіти з точки зору економіки регіону. Узагальнення досліджень у даному напрямі дозволяє зробити певні висновки про розуміння ефективності вищої освіти на рівні регіональної економіки[203].

Регіональна ефективність вищої освіти має більш широкий спектр проявів, ніж народногосподарська, так як ураховує не тільки економічні, а й соціальні аспекти.

Економічна складова регіональної ефективності виявляється через сукупність накопичених корисних властивостей людини як носія робочої сили, у тому числі, її «професійних й кваліфікаційних якостей, які в процесі безпосереднього застосування у сфері суспільного виробництва сприятимуть примноженню благ конкретної людини, підприємства або організації, в якій вона буде працювати, й, в кінцевому підсумку, буде зростати добробут конкретної території та держави».

Соціальна складова регіональної ефективності вищої освіти виявляється у двох аспектах: соціокультурному та демографічному. Соціокультурний аспект обумовлений формуванням особистості, індивідуальної й суспільної свідомості, зростанням обсягів духовного

багатства суспільства через надання освітніх послуг. Результативним показником у даному випадку є поліпшення якості життя, зниження рівня соціальної напруженості, активізація культурного життя населення регіону. Демографічний аспект пов'язаний із тим фактом, що наявність на території регіону закладів вищої освіти веде до приросту населення в його працездатної частини, збільшує мобільність населення [213].

Необхідно відзначити, що проаналізовані підходи можуть мати і негативні моменти. По-перше, щодо економічної складової можна привести ту ж аргументацію, що й з приводу економічної ефективності. Соціальна складова, як вже було зазначено раніше, досить складно вимірюється, так як виділення внеску освіти у зазначені результати представляється ще більш складним, ніж внесок освіти у підвищення продуктивності праці.

Необхідно відзначити, що визначення народногосподарської ефективності через зростання прибутковості індивідуума, продуктивності праці й національного доходу є одним із напрямків оцінки людського капіталу. Саме тому такі зарубіжні вчені, як Т. Шульц, Г. Беккер, Е. Денісон, про роботи яких йшлося вище, вважаються одними з родоначальників цієї теорії [219]. Однак сучасна теорія розглядає ефективність вищої освіти у більш широкому контексті. З точки зору даної теорії, вища освіта – це ефективність, яку визначає безпосередній споживач освітньої послуги – абітурієнт, студент, випускник; фактичний або потенційний роботодавець; держава, як роботодавець і як структура, яка здійснює контроль за якістю; різні суспільні інститути, в тому числі, здійснюють консультативні, контрольні та інші функції, а також самі заклади вищої освіти. Під ефективністю вищої освіти в даному випадку розуміється досягнення максимального результату, що виражається в якості знань й навичок здобувачів, при найменших приватних і громадських витратах на отримання цих знань та навичок. Ефективність оцінюється як з точки зору потреб сьогодення, так і з точки зору запитів майбутнього.

З точки зору студента, ефективний рівень отриманої освіти на індивідуальному рівні буде досягнутий при рівності граничних приватних вигод й граничних витрат на додатковий рік навчання у закладі вищої освіти, та на рівні суспільства при рівності граничних соціальних вигод і граничних витрат на додатковий рік навчання у ЗВО. Приватні витрати студента, пов'язані із здобуттям вищої освіти, можна розділити на прямі (плата за навчання, придбання навчальної літератури, транспортні витрати та інші). І витрати втрачених можливостей (недоотримана заробітна плата, вигоди і невигоди майбутньої служби в армії, вигоди, пов'язані з укладенням шлюбу і народженням дитини та інші). Приватні вигоди можна визначити як сучасну вартість майбутніх більш високих доходів індивідів, які мають вищу освіту, за вирахуванням майбутніх потоків доходів цих же осіб, якби вони не отримували вищої освіти[220].

Роботодавець оцінює ефективність освіти, порівнюючи граничний дохід, що отримується від найму фахівця, з витратами на нього[224]. У даний час витрати роботодавця обмежуються заробітною платою фахівця й не ураховують додаткових витрат на підготовку фахівця певної кваліфікації. Підготовка фахівця аналогічна процесу життєвого циклу будь-якого товару – від зародження спеціальності (професії, кваліфікації) до її згасання і відмирання.

Роботодавець пред'являє високі вимоги на ринку праці до професійно підготовленого фахівця, але далеко не завжди у дійсності бажає брати участь в його підготовці. У даній ситуації цілком, можливо виникнення невиправданої економії коштів на перепідготовку й підвищення кваліфікації персоналу, в той же час підвищує економічну ефективність вищої освіти для роботодавця, витрати якого на підготовку фахівця стають практично нульовими. У цьому випадку, роботодавець перерозподіляє на свою користь позитивний зовнішній ефект від освіти, не оплачуючи його.

Держава розглядає й оцінює ефективність вищої освіти з точки зору впливу її на ефективність всієї економіки, про що вже говорилося вище при розгляді народногосподарського аспекту ефективності вищої освіти. Ефективна вища освіта, з точки зору держави, – це відповідність її поточним й перспективним потребам держави, тенденціям світового розвитку [226]. Це також отримання більш високої віддачі від вкладення бюджетних коштів в освіту, ніж при вкладенні в інші сфери економіки, це зменшення витрат від державного перерозподілу коштів бюджету на користь освіти. У той же час економічна віддача від освіти може бути різною, знизити її можуть такі чинники:

- якість освіти може бути низькою, або знання та навички, набуті під час навчання, не відповідають вимогам ринку;

- при низьких темпах економічного зростання в державі знання, освіта й навички виявляються незатребуваними та кваліфіковані фахівці не отримують відповідної винагороди.

Суспільство зацікавлене в тому, щоб у процесі освіти людина формувалася як особистість, для якої праця – це не тільки засіб отримання грошей, але й спосіб самовираження, самоствердження, соціального зростання. З точки зору суспільства, ефективність вищої освіти передбачає, що у процесі навчання значна частина витрат часу відводиться на освоєння дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу[228]. Даний підхід може вступати у протиріччя з оцінкою ефективності з боку роботодавця, зацікавленого, перш за все, у вузькопрофесійних знаннях й навичках. Необхідно відзначити те, що протиріччя чи конфлікт інтересів усіх зацікавлених у підготовці фахівців з вищою освітою сторін, – закономірне явище, яке певною мірою знижує ефективність вищої школи.

З точки зору закладу вищої освіти, ефективністю його діяльності у сфері освіти є співвідношення витрат та вигод, отриманих від підготовки різних фахівців в умовах ринку. Тут також проявляється конфлікт інтересів

ЗВО, держави й роботодавця: якщо порівняти витрати на підготовку інженера та лікаря, з одного боку, і юриста й економіста, з іншого боку, то вони різняться у рази. Саме тому інтереси ЗВО й роботодавця при оцінці ефективності інвестицій у підготовку фахівців різних напрямків можуть не збігатися у короткостроковому періоді, перш за все, через різну собівартість підготовки фахівців, а значить, і внутрішню економічну ефективність[229].

Таким чином, підбиваючи підсумок узагальнення теоретико-методологічних підходів до розуміння й оцінки ефективності вищої освіти, можна зробити такі висновки.

Питанням ефективності вищої освіти раніше і в даний час присвячено достатню велику кількість наукових робіт й досліджень, які розглядають різні аспекти результативності, конкурентоспроможності і, безпосередньо, ефективності освітньої послуги, освітнього закладу й системи вищої освіти у цілому [237]. Кожна наукова школа визначає свій підхід та свою точку зору на дане питання.

Теорія людського капіталу трактує вищу освіту як інвестиції у потенційну ринкову вартість індивідуума в якості агента ринку праці, де оцінюється як економічна ефективність вкладених в освіту коштів, так і соціальних наслідків, які мають характер зовнішніх екстерналій. З цих же позицій теорія людського капіталу розглядає ефективність вищої освіти з точки зору держави, суспільства й роботодавця.

Сучасні дослідження в галузі управління закладами вищої освіти все активніше розглядають їх в якості агентів ринкового середовища, а ефективність їх діяльності – з позицій стратегічного управління як поєднання наявних можливостей та досягнутих результатів з поставленими стратегічними цілями. При цьому стратегічні цілі ЗВО, зазвичай, локалізуються у напрямку виконання державних завдань на підготовку кадрів й напряму підвищення власної конкурентоспроможності[242].

Таким чином, згідно сучасних поглядів на ефективність вищої освіти, існує кілька напрямів, в яких вона проявляється. З точки зору держави, економічна ефективність вищої освіти дає більш високу віддачу від вкладення бюджетних коштів в освіту, ніж від вкладень в інші сфери економіки за умови зниження втрат від державного перерозподілу коштів бюджету на користь освіти. Соціальна ефективність вищої освіти на державному рівні виявляється у соціальній стабілізації суспільства й загальному підвищенні рівня життя населення. Економічна ефективність в масштабах національної економіки визначається зміною якості трудового та наукового потенціалу, зростанням продуктивності праці і, в кінцевому рахунку, зростанням внутрішньо-валового продукту. На ринку освітніх послуг проявляється ефективність управління і функціонування закладу вищої освіти у формі його конкурентоспроможності та загального положення на ринку. Визначальними показниками економічної ефективності у даному випадку є обсяг сукупного (бюджетного і позабюджетного) доходу, рівень витрат, а також структура витрат ЗВО, яка розкриває його реальні можливості й конкурентну стійкість[245].

З позицій регіонального ринку праці, можна говорити про соціальну ефективність вищої освіти при наявності позитивної динаміки показників зайнятості та безробіття, у тому числі молодих фахівців, економічна ж ефективність визначається скоріше на рівні регіональної економіки у цілому зростанням показників продуктивності праці[273]. Економічна ефективність вищої освіти для роботодавця – це, в першу чергу, різниця між граничним доходом, отриманим підприємством у результаті найму відповідного фахівця, і витратами на його підготовку й оплату його праці. Відносно індивідуума про ефективність вищої освіти, як уже було відзначено вище, можна говорити у двох напрямках: економічна ефективність вкладень в освіту з урахуванням так званих витрат втрачених можливостей та соціальна ефективність у формі підвищення освітнього, професійного рівня і, як

наслідок, статусного положення у суспільстві. Громадська ефективність вищої освіти має виключно соціальний характер і проявляється у підвищенні загального освітнього й культурного рівня населення. Крім того, є якась специфічна область прояви громадської соціальної ефективності вищої освіти в галузях соціальної сфери: підвищення рівня здоров'я, розвиток системи освіти в цілому.

Таким чином, ефективність вищої освіти – багатогранна категорія, яка включає як економічну, так і соціальну складові[274]. Необхідно, однак, зауважити, що у даному розумінні, в першу чергу, йдеться саме про ефективність вищої освіти у рамках регіональної та національної соціально-економічних систем, або про ефективність конкретної освітньої послуги для конкретного споживача-студента або ж випускника вищої школи. Лише деякі із розглянутих аспектів ефективності вищої освіти можуть бути безпосередньо співвіднесені з успішністю функціонування певного закладу вищої освіти: конкурентоспроможність ЗВО на ринку освітніх послуг як результат ефективного управління, а також ефективність для роботодавця, але тільки за умови його фінансової участі у підготовці або підвищенні кваліфікації фахівця, так як у протилежному випадку прив'язки освітньої послуги до конкретного ЗВО немає[293]. Також важливим є і той факт, що при сукупному розгляді інтересів всіх учасників процесів підготовки у ЗВО, працевлаштування та подальша професійна діяльності фахівців з вищою освітою, викликає ряд протиріч у частині утримання та термінів отримання передбачуваної вигоди. У зв'язку з цим постає питання про розуміння категорії «ефективність діяльності» стосовно до закладу вищої освіти з урахуванням сучасних економічних й соціальних умов, котрі визначають необхідність його функціонування як ефективного суб'єкта національної економіки у широкому розумінні[284].

4.2. Удосконалення системи стимулювання праці викладачів закладів вищої освіти України

Освіта як основа соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства проголошена державним пріоритетом. У Національній доктрині розвитку освіти законодавець визначає освіту як стратегічний ресурс покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [18].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти, та на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти [241].

Сутність процесу управління освітою детально обґрунтувала у своїй науковій статті Л. Гаєвська, яка говорить про те, що освіта – унікальне суспільне явище, яке справляє значний вплив майже на всі аспекти життєдіяльності будь-якої країни, будь-якого соціуму, людської цивілізації загалом. В умовах сучасної науково-технічної та інформаційної революції освіта перетворилася на складний соціально-економічний організм, який відіграє визначальну роль у суспільному прогресі людства. Вона стала однією з найвагоміших галузей трудової і пізнавальної життєдіяльності. Усе це зумовлює активізацію наукових пошуків у царині освіти, автори яких намагаються схарактеризувати особливості сучасного стану та спрогнозувати майбутні тенденції розвитку теорії і практики в цій галузі [91].

Освіта є однією з галузей, якою опікується держава, створюючи умови для її розвитку. Тому державне управління освітою розглядається як певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий та розпорядчий характер

і полягає в організуючому впливові на суспільні відносини у сфері освіти шляхом застосування державно владних повноважень, включає в себе цілеспрямоване вироблення, прийняття та реалізацію організуючих, регулюючих і координуючих впливів на освітню сферу. Державне управління освітою є особливим видом професійної діяльності, яка спрямована на систему освіти з метою забезпечення її життєдіяльності та розвитку у зв'язку із зміною обставин[299].

Ефективне функціонування системи освіти України потребує державного втручання через здійснення відповідної освітньої політики. Загальна мета управління освітою – забезпечення функціонування та розвиток освітянської галузі, її саморегуляції на національному, регіональному та місцевому рівнях вимагає реалізації таких завдань:

- підвищення ефективності роботи органів управління освітою;
- створення повноцінної правової бази функціонування і розвитку системи освіти;
- поліпшення роботи з управлінськими кадрами, підвищення їх професіоналізму, оволодіння управлінськими технологіями;
- використання позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду управління освітою;
- розвиток громадської системи самоуправління;
- розширення і поглиблення взаємовигідних міжнародних зв'язків;
- доведення до нормативного рівня фінансового і матеріально-технічного забезпечення;
- організація правового і соціального захисту працівників освіти;
- використання результатів наукових досліджень з управління освітою тощо.

Освіта є однією з пріоритетних сфер діяльності держави і найважливішою ланкою виховання свідомих громадян, формування освіченої, творчої особистості. Передумовою цього виступає спроможність

освіти давати знання, розвивати вміння та навички життєдіяльності в громадянському суспільстві. На освіту покладається завдання «прищепити громадянам смак до побудови громадянського суспільства і передати їм необхідний для цього когнітивний компонент досягнення такої мети, навчити способам його реалізації» [18].

Освіту розглядають за такими аспектами, як:

1) процес, тобто цілісна єдність навчання, виховання, розвитку, саморозвитку особистості, збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури, створення умов для повноцінної реалізації внутрішнього потенціалу індивіда та його становлення як інтегрованого члена суспільства, виконуючи функцію наступності поколінь;

2) соціокультурний інститут, який сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню й удосконаленню суспільства за допомогою спеціально організованої цілеспрямованої соціалізації та інкультурації окремих індивідів, вираженому в системі, що містить освітні установи, органи управління ними, освітні стандарти, які забезпечують їхнє функціонування і розвиток [162, с. 615].

Керівництво закладами освіти повинно здійснюватися відповідно до таких принципів управління, як: державотворення, науковості, демократизації, гуманізації, цілеспрямованості, плановості, компетентності, оптимізації, ініціативи й активності, об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти своїх обов'язків, принципу поєднання колегіальності з персональною відповідальністю.

«Управління розвитком науково-педагогічних працівників неможливе без розуміння їх мотивів і потреб, а також правильного використання стимулів до професійного розвитку. Перед ЗВО постає питання пошуку дійових інструментів мотивації науково-педагогічного персоналу для активізації наукової та удосконалення педагогічної діяльності» [26].

Мотивація – це процес психічної регуляції, що впливає на напрям

діяльності і кількість енергії, яка мобілізується для її виконання. Вона тісно пов'язана з потребами людини, оскільки з'являється при виникненні потреби, недоліку в будь-чому. Мотивація є початковим етапом психічної і фізичної активності. У психолого-педагогічній літературі досить ґрунтовно висвітлено питання мотивації діяльності людини [218], але термін «мотив» не набув однозначного тлумачення. Мотив – це спонука до діяльності, в якій відбивається наявність у людській психіці якоїсь готовності, що направляє до певної мети [234].

Вітчизняні психологи дотримуються думки, згідно якої формування мотивів людини пов'язано з її соціальною суттю, ідеалами, переконаннями, звичками, відчуттями і характером. На основі цих теоретичних положень

Н. Клименко слушно відзначає, що «мотив – це інтегральний спосіб організації активності людини, будь-яка її спонука, детермінантами якої є як внутрішні, так і зовнішні причини. Він виконує селективну, когнітивну, потребову, спонукальну і змістовно-регуляційно-виконавчу формувальну функції» [187].

Мотивація досягнення успіху, разом із пізнавальними інтересами, — найбільш цінний мотив, її слід відрізняти від престижної мотивації. Поведінка людей з різним видом мотивації має свої особливості. Так, мотивація досягнення успіху носить позитивний характер. Притому дії людини спрямовані на те, щоб досягти конструктивних, позитивних результатів. Люди, мотивовані на успіх, ставлять перед собою головну позитивну мету, досягнення якої розглядатиметься ними як успіх. Вони шукають таку діяльність, активно до неї включаються, обирають способи і шукають можливості для досягнення поставленої мети. Їм властиво очікування успіху, вони упевнені в ньому. Робота у них викликає позитивні емоції. Для них характерна повна мобілізація всіх своїх ресурсів і

зосередження всіх своїх зусиль на досягненні поставленої мети [124, с. 53-54].

Мотивація досягнення – це прагнення до успіху, високих результатів у діяльності. Вона організує цілісну поведінку, підвищує професійну активність, впливає на формування цілі і вибір шляхів її досягнення. Людина, яка прагне до успіху, володіє сильною мотивацією досягнення. Від того, яке значення вона приписує результатам у визначеній галузі, залежить вибір тієї діяльності, якою вона прагне займатися. Розвиток мотивації досягнення успіху пов'язаний із активною життєвою стратегією, виробкою моделі поведінки, орієнтованої на успішне досягнення цілей діяльності [124, с. 55].

Мотивацію досягнення відносять до внутрішніх детермінант. «Внутрішня мотивація полягає у спонуканні працівника до праці, пов'язана зі змістом роботи, її значущістю. Зовнішня мотивація спрямована на стимулювання праці працівника з боку адміністрації» [26]. Матеріальна мотивація – це прагнення людини до покращення свого добробуту, яке зумовлене необхідністю збільшення трудового внеску для збільшення кількості, якості та результативності праці, вона і знаходить свою реалізацію через систему оплати. Преміювання як засіб матеріальної мотивації встановлює зв'язок між рівнем продуктивності праці та її оплатою, проте воно не повинно бути занадто загальним і поширеним, «повинно встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між продуктивністю та результативністю праці працівника і розміром додаткової винагороди, а також повинна бути вимірюваною» [18, с. 64].

У Державному бюджеті України на 2021 рік Міністерству освіти і науки України передбачені видатки обсягом 139,5 млрд грн, що на 26,6 млрд грн більше, ніж у 2020 році. Переважно, це кошти на збільшення заробітної плати з 1 січня на 20% та з 1 грудня 2021 року – на 8,4%. За словами Міністра освіти і науки, «МОН постійно працює в напрямі посилення соціального захисту українських педагогів. Ми підготували законопроект щодо

соціальних гарантій педагогічним і науково-педагогічним працівникам у разі захворювання на коронавірус. Найближчим часом він буде внесений до Верховної Ради України. Також розроблено проєкт постанови уряду, яким передбачається збільшити зарплати медичним працівникам закладів освіти на 20%». Із загальної суми видатків на освіту субвенції становлять 103,7 млрд грн, що на 20,1 млрд грн більше, ніж у 2020 році:

- освітня субвенція (заробітні плати освітян) – 99,65 млрд грн (у 2020 році – 80,9 млрд грн);

- субвенція на створення навчально-практичних центрів професійної освіти – 0,15 млрд грн (у 2020 році – 0,1 млрд грн);

- субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами – 0,5 млрд грн (у 2020 році – 0,5 млрд грн);

- субвенція на забезпечення загальної середньої освіти «Нова українська школа» – 1,42 млрд грн, зокрема, 0,4 млрд грн – на підвищення кваліфікації педпрацівників, 1,02 млрд грн – на закупівлю засобів навчання та обладнання (у 2020 році було використано 1,06 млрд грн на закупівлю засобів навчання та обладнання);

- субвенція на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» – 1,0 млрд грн (у 2020 році – 0,5 млрд грн).

Також передбачено нову субвенцію обсягом 1,0 млрд грн на заходи, спрямовані на боротьбу з гострою респіраторною хворобою COVID-19 та її наслідками під час навчального процесу в закладах загальної середньої освіти.

Державні видатки МОН на 2021 рік становлять 35,8 млрд грн, що на 6,5 млрд грн більше проти 2020 року, зокрема, передбачено фінансування п'яти державних інвестиційних проєктів (328,9 млн грн), серед яких є об'єкт національного надбання «Аеродинамічний комплекс» на базі надзвукової аеродинамічної труби Т-6 Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського [349].

Наочно це знайшло свої відображення на рисунку 4.1.

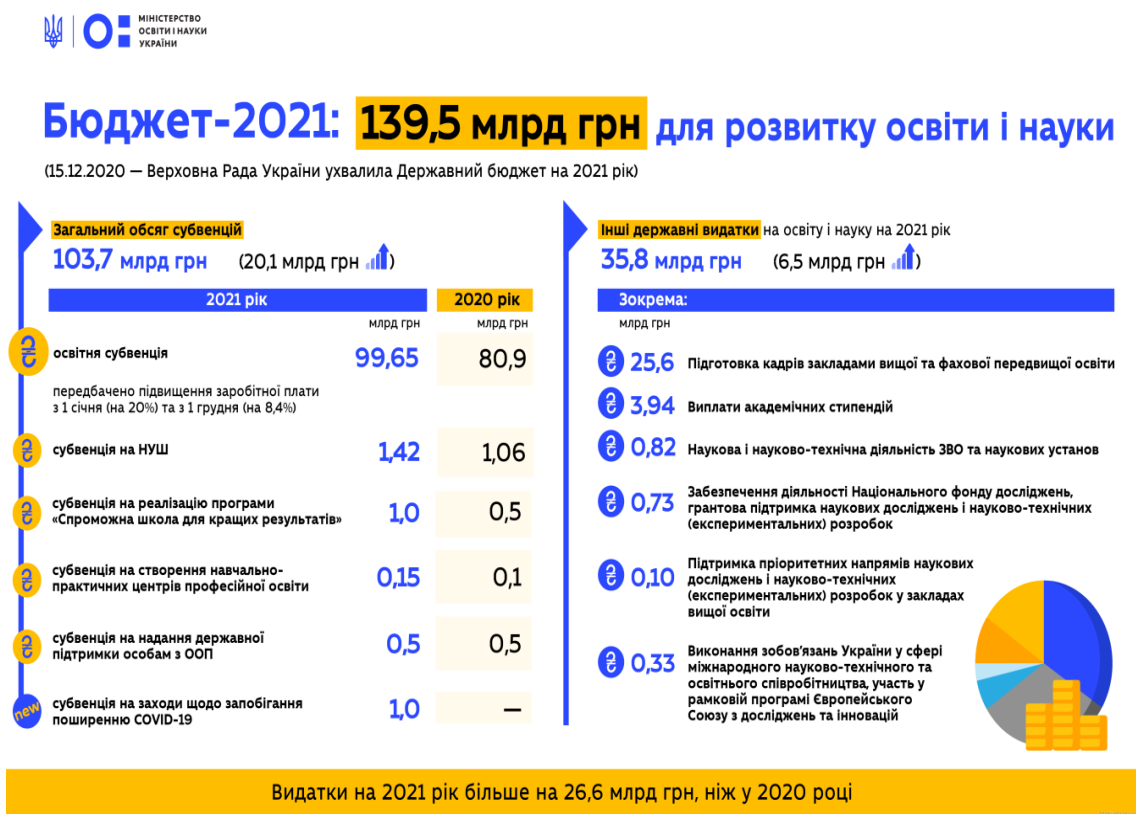

Рис. 4.1 – Бюджет-2021: 139,5 млрд. грн. для розвитку освіти і науки України

На думку дослідників, «постійне підвищення рівня оплати праці не сприяє як підтриманню робочої активності на відповідному рівні, так і зростанню продуктивності праці. Застосування зарплатної мотивації може бути корисним щодо досягнення короткострокових завдань, оскільки відбувається звикання до цього виду впливу» [26].

Мотивація науково-педагогічних працівників відрізняється від мотивації інших категорій працівників потребою у здобутті та розширенні професійних знань, підвищенні професійної компетентності та оволодінні педагогічною майстерністю, причому цей процес є неперервним і відбувається протягом усього їх життя[304]. Отже, мотивація науково-педагогічних працівників має виражений моральний чинник. Погоджуємося

із науковцями стосовно того, що «саме інтереси науково-педагогічних працівників породжують мотиви, оскільки вони виступають активаторами пошуку задоволення потреб» [26].

Важливою складовою стимулювання праці в освіті є, однозначно, матеріальне стимулювання. Але педагогічні працівники – це та категорія, яка не зможе працювати і без морального стимулювання.

У Статті 58 Закону України «Про освіту» «Заохочення педагогічних та науково-педагогічних працівників» законодавець наголошує на тому, що «за особливі трудові заслуги педагогічні та науково-педагогічні працівники можуть бути нагороджені державними нагородами, представлені до присудження державних премій України, відзначені знаками, грамотами, іншими видами морального та матеріального заохочення» [280].

Дієвим засобом стимулювання науково-педагогічних працівників є проведення обласних конкурсів «Найкращий молодий науковець» та «Вища школа – найкращі імена». Такі конкурси надають можливість визначити кращих науково-педагогічних працівників та мотивують інших до самовдосконалення, наукового пошуку, просування наукових ідей у практичну діяльність. Наприклад, Харківська обласна державна адміністрація щорічно, протягом 22-х років проводить конкурс «Вища школа Харківщини – найкращі імена» та протягом останніх 3-х років – конкурс «Найкращий молодий науковець Харківщини». У 2020 році в XXII Обласному конкурсі «Вища школа Харківщини – кращі імена» взяли участь 160 науково-педагогічних працівників з 30 закладів вищої освіти за такими номінаціями: «декан факультету», «завідувач кафедри», «викладач гуманітарних дисциплін», «викладач фундаментальних дисциплін», «викладач професійно орієнтованих дисциплін», «науковець», «молодий науковець», «завідувач (викладач) кафедри фізичного виховання», «директор (завідувач) бібліотеки». Рішенням обласної конкурсної комісії від 18 грудня

2020 року визначені кандидатури 21 переможця та 32 дипломантів конкурсу. Переможці конкурсу нагороджені пам'ятними дипломами. Рішенням організаційного комітету з підготовки та проведення Обласного конкурсу «Найкращий молодий науковець Харківщини» від 20 листопада 2020 року визначені 6 переможців щорічного III обласного конкурсу «Найкращий молодий науковець Харківщини», яких було нагороджено пам'ятними дипломами та грошовими винагородами у розмірі 12 тис. грн.

[349].

Таким чином, такі види морального стимулювання, як урядові нагороди, надання почесних звань, дипломи, грамоти, (відзначення урядовими нагородами, грамотами, тощо) слід і надалі використовувати в освіті та науці.

Рівень використання науково-педагогічних кадрів, стимулювання їх розвитку, просування кар'єрними сходами, гідна оплата праці визначають статус навчального закладу у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

У кадровій політиці щодо освітян застосовують різні засоби та заходи. Ними є:

1. Соціальна політика та політика оплати праці – матеріальні стимули, які організація пропонує своїм працівникам:

- встановлення тарифної сітки – певному виду діяльності має відповідати певний розряд заробітної плати;

- вручення подарунків у зв'язку зі святами; виплати відпускних і квартальних премій, премій за підсумками року[305];

- виплати за результатами діяльності організації: участь працівників у прибутку через прямі грошові виплати; участь у капіталі (володіння акціями); надання позик;

- виплати працівникам премій або надбавок до заробітної плати за раціоналізаторську діяльність; додаткові виплати за економічний ефект від раціоналізаторської пропозиції;

- соціальні виплати та пільги, не передбачені законодавчими актами;
- пенсійне забезпечення в організації; виплати за вислугу років; нагромадження власного капіталу; дотації на санаторне лікування; підйомні в разі зміни місця проживання; надання службової житлової площі, службових автомобілів; власне автобусне сполучення; їдальні; рекреаційні установи; спортивні майданчики; басейни; бази відпочинку тощо.

2. Політика у сфері освіти, підвищення кваліфікації та посадових призначень[312]:

- навчання – підготовка нових кадрів для певних видів діяльності (на робочому місці чи на ознайомлювальних курсах), професійно-технічна підготовка молоді, семінарські заняття для майбутніх керівників;

- підвищення кваліфікації – внутрішньовиробниче та інші форми навчання, зокрема заочне;

- посадові призначення – формування критеріїв придатності для посад, внутрішньовиробничі конкурси, цілеспрямований розвиток персоналу.

3. Створення належних умов праці:

- робоче місце – організація дбає про створення належних умов праці на робочому місці, забезпечує ергономічність праці (свобода рухів, зручні стільці, правильна висота столів, достатність освітлення), вживає заходів щодо зниження рівня шуму та вмісту в засобах праці небезпечних для здоров'я речовин;

- робочий час – організація забезпечує можливість гнучкості робочого часу (гнучкий графік роботи, робочі місця з неповним робочим днем, надання додаткових днів до основної відпустки);

- зміст праці – організація вживає заходів щодо усунення чи зменшення монотонності певних видів діяльності завдяки розширенню спектра виконуваної роботи, ротації робочих місць, збагаченню змісту праці.

4. Забезпечення кадрами – підтримування контактів з бюро працевлаштування, консультантами з питань працевлаштування, об'єднаннями робітників і службовців, школами, університетами, академіями з метою створення привабливого іміджу організації для потенційних співробітників.

Для досягнення мети кадрової політики в організації застосовують спеціальний інструментарій, що має певні можливості для впливу на процес праці і співвідноситься з мотивами працівників.

Так, у Законі України «Про освіту» у Статті 55 «Права педагогічних та науково-педагогічних працівників» законодавець визначає:

«1. Педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на:

- захист професійної честі, гідності; вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;

- індивідуальну педагогічну діяльність;

- участь у громадському самоврядуванні;

- користування подовженою оплачуваною відпусткою;

- забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва;

- придбання для працюючих у сільській місцевості основних продуктів харчування за цінами, встановленими для працівників сільського господарства;

- одержання службового житла;

- підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, навчальних закладів, установ та організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку.

2. Відволікання педагогічних та науково-педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків не допускається за винятком випадків, передбачених чинним законодавством» [280].

Соціальні цілі кадрової політики передбачають покращення матеріального та нематеріального становища працівників. Зокрема, це стосується заробітної плати, соціальних витрат, раціональне використання робочого часу, а також обладнання робочих місць, вимог надання більшої свободи дій і права на участь у прийнятті рішень.

Науково-педагогічні працівники повинні бути зацікавленими у розвитку закладу вищої освіти, гідного його позиціювання у країні та за її межами, адже це гарантує їм збереження робочого місця, професійну зайнятість і матеріальний добробут; можливість удосконалювати свої професійні знання шляхом підвищення кваліфікації як в Україні, так і за кордоном, брати участь в міжнародних наукових та освітницьких проектах, займатися освітою протягом життя. Тим самим науково-педагогічний склад сприяє створенню позитивного іміджу закладу вищої освіти.

Отже, найкраще задоволення соціальних потреб науково-педагогічних працівників не тільки сприяє їх професійному зростанню, формуванню професійної компетентності, підвищенню педагогічної майстерності, а й відповідає інтересам економічного розвитку держави[337].

У Стаття 57 Закону України «Про освіту» йдеться про гарантії держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам та іншим категоріям працівників навчальних закладів, а саме:

«1. Держава забезпечує педагогічним та науково-педагогічним працівникам:

- належні умови праці, побуту, відпочинку, медичне обслуговування;
- підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років;
- правовий, соціальний, професійний захист;
- надання пільгових довготермінових кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла;
- компенсації, встановлені законодавством, у разі втрати роботи, у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці;

- призначення і виплату пенсії відповідно до чинного законодавства;
- встановлення підвищених посадових окладів (ставок заробітної плати) за наукові ступені і вчені звання;

- виплати педагогічним і науково-педагогічним працівникам надбавок за вислугу років щомісячно у відсотках до посадового окладу (ставки заробітної плати) залежно від стажу педагогічної роботи у таких розмірах: понад 3 роки - 10 відсотків, понад 10 років – 20 відсотків, понад 20 років – 30 відсотків;

- надання педагогічним працівникам щорічної грошової винагороди в розмірі до одного посадового окладу (ставки заробітної плати) за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків;

- виплату педагогічним і науково-педагогічним працівникам допомоги на оздоровлення у розмірі місячного посадового окладу (ставки заробітної плати) при наданні щорічної відпустки.

2. Держава забезпечує встановлення посадових окладів (ставок заробітної плати) науково-педагогічним, педагогічним та іншим категоріям працівників навчальних закладів та установ освіти на основі Єдиної тарифної сітки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

3. У разі захворювання педагогічного та науково-педагогічного працівника, яке унеможлиблює виконання ним професійних обов'язків і обмежує перебування в дитячому, учнівському, студентському колективах, або тимчасового переведення за цих чи інших обставин на іншу роботу, за ним зберігається попередній середній заробіток. У разі хвороби або каліцтва попередній середній заробіток виплачується до відновлення працездатності або встановлення інвалідності» [280].

4. Педагогічним працівникам, які працюють у сільській місцевості і селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали педагогічними працівниками в цих населених пунктах і проживають у них, держава відповідно до чинного законодавства забезпечує безплатне

користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм. Пільги на безплатне користування житлом з опаленням та освітленням, передбачені абзацом першим цього пункту, надаються працівникам за умови, якщо розмір наданих пільг у грошовому еквіваленті разом із середньомісячним сукупним доходом працівника за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, та пенсіонерам за умови, якщо середньомісячний сукупний дохід сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Вони мають право на безоплатне одержання у власність земельної ділянки в межах земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, розташованих на території відповідної ради, із земель сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, що приватизуються, або земель запасу чи резервного фонду, але не більше норм безоплатної передачі земельних ділянок громадянам, встановлених законом для ведення особистого селянського господарства. Дія абзацу другого цієї частини не поширюється на громадян, які раніше набули право на земельну частку (пай) та земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства чи для ведення особистого селянського господарства, крім випадків успадкування права на земельну частку (пай), земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства чи для ведення особистого селянського господарства відповідно до закону.

5. Педагогічним та науково-педагогічним працівникам за рахунок власних коштів навчальних закладів може надаватися матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань.

Вища освіта України має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості[337]. Глобалізаційні процеси, які мають місце у світі (становлення у країнах громадянського суспільства, демократичних політичних систем, поява економічних інновацій), все це сприяє орієнтації на людські ресурси як ключову форму інтелектуального капіталу. Щодо системи освіти, то економіка знань характеризується глобальним ринком з попитом на кваліфіковану робочу силу, яка визнається документом на відповідність кваліфікації.

Держава створює умови для безперервної освіти наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників, тим самим стимулюючи їх до творчої активності з урахуванням світових тенденцій розвитку освітніх систем, соціально-економічних, технологічних і соціокультурних змін у суспільстві. Це сприяє їх високоякісній професійній діяльності, а отже, і належному стимулюванню їх праці.

Проте, сьогодні освітній системі країни не вистачає розвинутого державно-громадського управління, активного залучення інвестицій, забезпечення багатоаспектності мотиваційних процесів у напрямі підвищення професійної діяльності керівних і педагогічних кадрів.

Погоджуємося з думкою О. Дороніної та М. Рязанова стосовно того, що через відсутність достатньої кількості фінансових ресурсів неможливо гідно винагороджувати працівників, забезпечувати їх достатнім соціальним пакетом та можливостями професійного розвитку, тому що в Україні освіта – це не та галузь, що приносить значні прибутки [155]. Сучасному суспільству притаманна тенденція до «старіння знань», що висуває гостру необхідність постійного підвищення кваліфікації працівників. Характер наукової та педагогічної діяльності висуває високі вимоги до педагогічної майстерності працівників, зокрема професорсько-викладацького складу. Фахівці вищої освіти завжди мають володіти актуальними знаннями у фаховій сфері,

інноваційними технологіями в освіті, особливо це обумовлено ситуацією, що склалась через пандемію COVID-19. Без дистанційного навчання неможливим виявилось проведення лекцій, практичних і семінарських занять, оцінювання знань студентів. Отже, як під впливом ситуативних чинників, так і під впливом наукового прогресу, змінюється картина світу, на заміну старим теоріям та концепціям приходять нові, а з ними – і нові форми і методи підготовки компетентних кадрів, які будуть готові до реалій сучасного ринку праці.

На думку науковців, «основні заходи кадрової політики сучасного українського ЗВО мають бути сконцентровані у трьох ключових напрямках: постійний розвиток персоналу; гідне матеріальне стимулювання; забезпечення психологічного комфорту» [155]. І ми цілковито погоджуємося з цією тезою.

Проблеми кадрового забезпечення, що існують у вищій освіті в Україні, викликані такими негативними тенденціями, як:

- відтік кваліфікованих науковців у інші галузі економіки, що спричинено незацікавленістю у подальшій педагогічній діяльності;
- старіння професорсько-викладацького складу через низьку мотивацію молоді до наукової діяльності через низьку заробітну плату, високу оплату за опублікування наукових статей і участь у міжнародних стажуваннях;
- складання договору на один рік, замість контракту на більш тривалий період часу.

Ситуацію, що склалась, можливо покращити за умови створення системи мотивації для молодих викладачів ЗВО, а саме:

- заключати контракт про трудову діяльність з молодим викладачем не менше, ніж як на три роки;
- стимулювати зацікавленість деканів факультетів, завідувачів кафедрами у молодих кадрах, довіряючи їм відповідальні завдання, надаючи психологічну та матеріальну підтримку (виділити 0,5 – 0,75 ставки

асистента);

- залучати до наукової діяльності шляхом проведення спільних наукових розробок, написання статей у співавторстві, колективних монографій, навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій тощо;

- залучати до адміністративної роботи шляхом надання керівних посад середньої ланки (директори центрів, начальники відділів, заступники деканів, помічники ректора та проректорів тощо) та профспілкової роботи (голови профбюро факультетів, інститутів);

- залучати до об'єднань молодих науковців на рівні кафедри, університету;

- матеріально стимулювати за наукові досягнення, сприяти упровадженню нових ідей молодих науковців у практичну діяльність кафедри, факультету, університету.

Все викладене вище, на нашу думку, надасть стимулу молодим викладачам працювати у ЗВО із цілковитою віддачею, сприятиме укріпленню кафедр молодими кадрами, а університет гідному позиціюванню у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Таким чином, раціональна кадрова політика у закладі вищої освіти позитивно вплине на стимулювання щодо підвищення ефективності професійної діяльності кадрів, підвищення ефективності використання фонду оплати праці, підвищення престижу закладу в якості роботодавця, оптимізації мотиваційної системи. Для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти ефект від раціональної кадрової політики відбудеться у покращенні умов праці, сприянні їх професійному розвитку, створенні умов для самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку; отриманні нових можливостей для збільшення рівня заробітної плати.

4.3. Сучасні вектори саморозвитку системи професійно-технічної освіти та напрями державно-управлінського впливу на її елементи

У загальній освітній структурі професійно-технічна освіта опиняється у проміжній ніші між шкільною і вищою. Шкільна реформа передбачає, що частина учнів закінчуватиме школу в закладах ПТО. Реформа вищої освіти передбачила можливість після закладу ПТО отримати вищу освіту за скороченою програмою[414]. Взаємовплив освітніх процесів на різних рівнях не може не відбиватися на шляхах реформування[416]. Відповідно, в нинішніх умовах існує низка проблемних питань щодо саморозвитку ПТО, а саме:

- за яким принципом має функціонувати ПТО;
- хто повинен фінансувати ПТО;
- яким чином можна прогнозувати потребу у спеціальностях і відповідати за працевлаштування.

На сучасному етапі розподіл закладів ПТО за галузями економіки виглядає так, як показано на рис. 4.1.

На рис. 4.1 можна побачити, що промисловість посідає перше місце (33 %) у структурі підготовки закладами ПТО фахівців для різних галузей економіки.

Друге місце посідає сільське господарство. Його частка у загальному розподілі становить 29,5 %. Будівництво перебуває на третьому місці (17 %). При цьому найменшу частку має сфера зв'язку – лише 1 %.

Що стосується фінансування закладів ПТО в Україні, то планові й фактичні обсяги субвенцій із місцевих бюджетів протягом 2015–2018 років відображено на рис. 4.2 та 4.3 [134; 248].

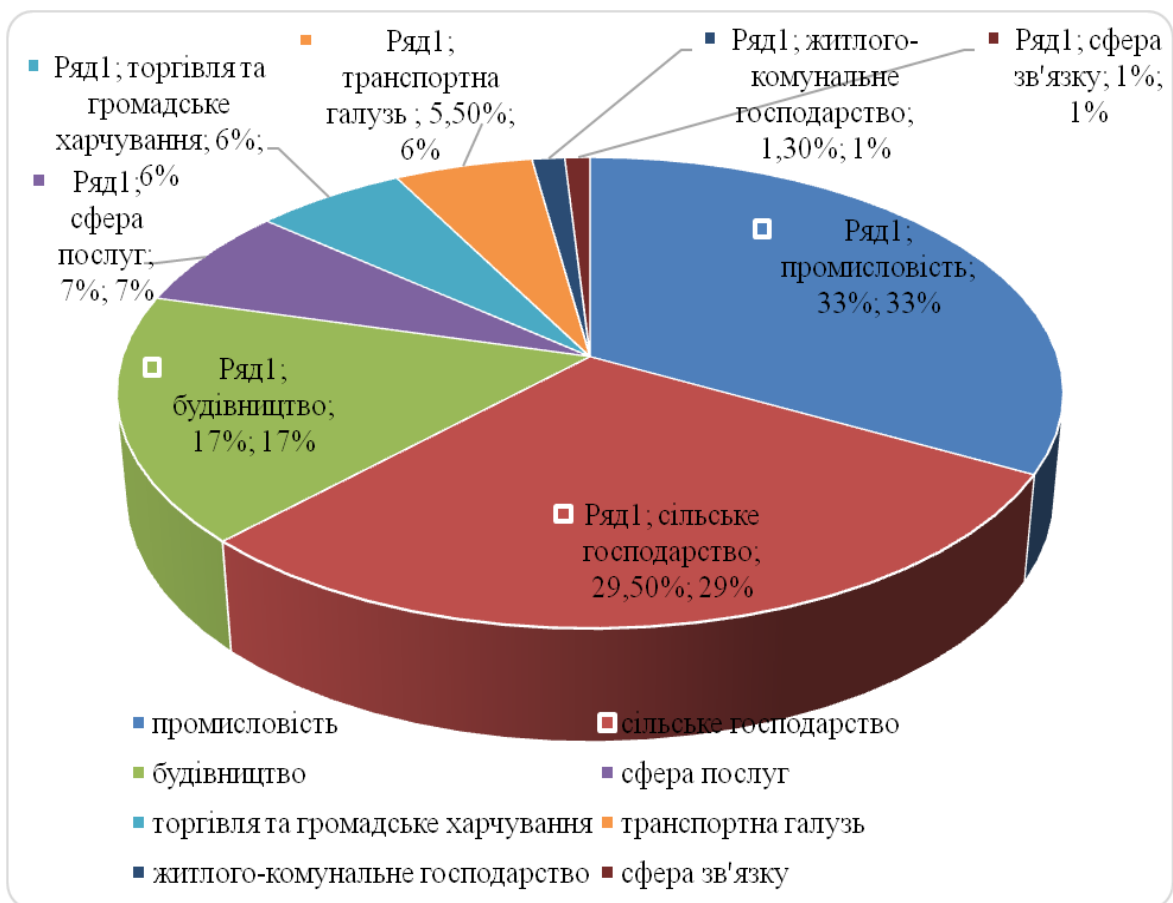

Рис. 4.1. Розподіл закладів ПТО відповідно до галузей економіки
Джерело: складено на підставі [134; 248].

З рис. 4.2 випливає, що протягом 2015–2018 років планові обсяги субвенцій на професійно-технічну освіту поступово зростають, однак це не можна повною мірою вважати позитивною тенденцією, оскільки загальна кількість закладів ПТО в Україні протягом цього періоду зменшувалася.

На рис. 4.3 помітно, що протягом 2015–2018 років фактичні обсяги субвенцій зі місцевих бюджетів на професійно-технічну освіту збільшилися лише у 2017 р. У наступному 2018 р. вони знову зменшилися, і це слід визнати вкрай негативною тенденцією на тлі загального зменшення кількості закладів ПТО в Україні [134; 248].

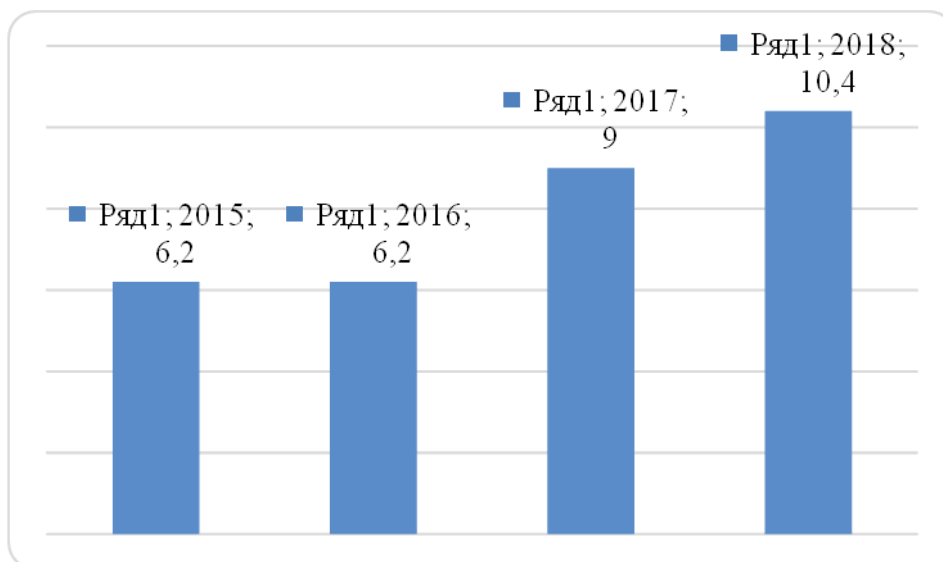

Рис. 4.2. Планові обсяги субвенцій із місцевих бюджетів на ПТО протягом 2015–2018 років, млрд грн.

Джерело: складено на підставі [134; 248].

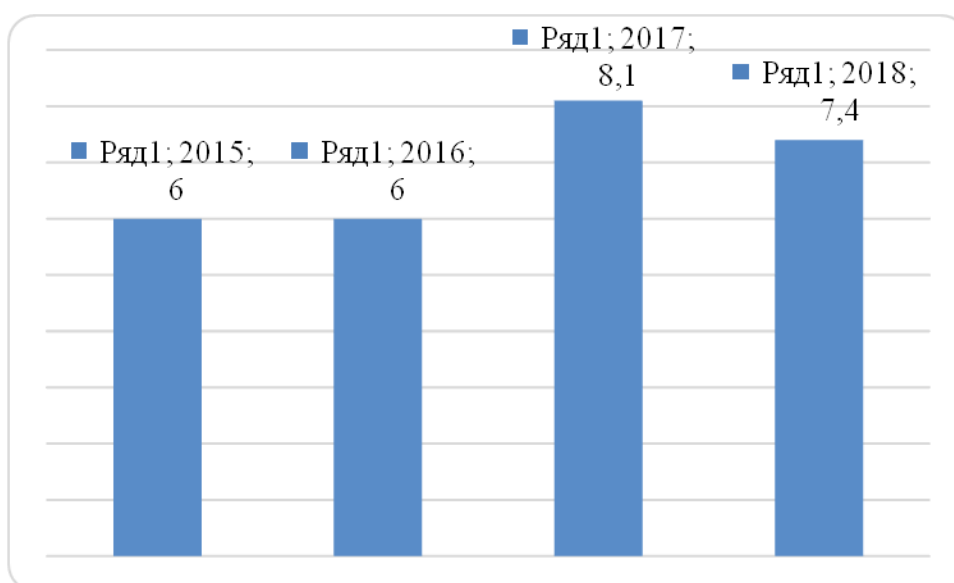

Рис. 4.3. Фактичні обсяги субвенцій з місцевих бюджетів на ПТО протягом 2015–2018 років, млрд грн.

Джерело: складено на підставі [134; 248].

Чинний Закон України «Про професійно-технічну освіту» був ухвалений у 1998 р., і його норми не відповідають сучасним вимогам, тому критично необхідною стає реформа в цій галузі освіти.

Першим кроком на шляху реформування стала розробка Національної рамки кваліфікацій – документу, структурованого за компетенціями опису кваліфікаційних рівнів, спрямованого на ідентифікацію з європейської кваліфікаційної системою з метою виведення ПТО[272] у глобальний простір. У зв'язку з цим стало необхідно розробити оновлені професійні стандарти, описати зміст кваліфікацій і, безумовно, змінити Закон України «Про професійно-технічну освіту»[395].

Модернізація професійно-технічної освіти є одним із пріоритетів державного рівня, враховуючи те, що саме це дозволить гарантувати економічне зростання країни[375].

Після реформ у системі вищої освіти статус професійних одержали колишні заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації. Завдяки цьому в Україні виникло близько 1200 закладів ПТО. Проте робота мережі цих закладів у нинішніх умовах виявилась неефективною: закладів багато, а студентів через демографічну ситуацію в країні стає дедалі менше. Водночас катастрофічно бракує професійних кадрів. При цьому економіка України потерпає від гострого дефіциту кваліфікованих кадрів насамперед у галузях матеріального виробництва (на деяких підприємствах середній вік працівників низки професій наближається до пенсійного) [14; 82].

У профтехосвіті планується запровадити ради стейкхолдерів. Вони мають складатися з регіональних представників усіх зацікавлених у кваліфікованих робочих кадрах – роботодавців, місцевої влади та самих навчальних закладів[394]. До роботи стейкхолдерів можна залучати українських і зарубіжних експертів. Завдання цих рад полягає в координації процесів ПТО: представники регіонів краще знають, які співробітники зараз потрібні, а які будуть затребувані згодом, які напрями слід розвивати, а які є неефективними. Ради стейкхолдерів також можуть виступати з пропозиціями щодо розвитку або закриття певних програм підготовки або реорганізації навчальних закладів і розробляти програми економічної оптимізації в освіті.

20 вересня 2018 р. було винесено на розгляд проєкт закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Він передбачав кардинальну перебудову всієї системи професійно-технічної освіти, зокрема:

- підходів до управління закладами ПТО;
- розробку освітніх програм;
- застосування обладнання.

Для зменшення навантаження на заклади ПТО й активізації їх розвитку планувалося запровадити єдину форму державного контролю в цій сфері – інституційний аудит. Порядок його проведення мав бути позаплановим. Окремо варто відзначити, що відповідно до цього законопроєкту здобувачам професійної освіти мало гарантуватися самостійне працевлаштування після завершення навчання, крім випадків, передбачених законодавчо або у договорі. Такий договірний підхід може забезпечити свідомий вибір місця роботи та задовольнити потреби роботодавців і випускників [14; 25].

Наразі в сучасних умовах у системі професійно-технічної освіти України активно впроваджується дуальна форма ПТО[386], яка передбачає поєднання навчання у закладах ПТО з навчанням на підприємствах – безпосередньо на робочих місцях. При цьому наставники або керівники процесів на підприємстві можуть отримувати статус педагогічних працівників [145, с. 130].

ПТНЗ, як і ЗВО, отримають автономію і зможуть реалізовувати такі заходи:

- визначати навчальні програми;
- організовувати освітні процеси;
- створювати окремі підрозділи та навчальні господарства;
- займатися профорієнтацією;
- надавати додаткові послуги.

Керівника закладу планується обирати терміном на 5 років. Контролюватиме діяльність закладу ПТО наглядова рада (до якої

співробітники закладу не входять) й орган громадського самоврядування (до нього, навпаки, входять співробітники закладу та студенти).

Вагома роль у проєкті відводиться роботодавцям, які стають повноцінними учасниками підготовки кадрів. Вони повинні:

- прогнозувати потреби у фахівцях;
- здійснювати моніторинг ринку праці;
- надавати фінансування для забезпечення діяльності установ і їх матеріально-технічної бази.

Вони ж мають організувати атестацію та стажування і працевлаштовувати випускників.

Ураховуючи вищезазначене, слід зауважити, що пошуки оптимального формату ПТО в Україні ще не завершилися. Так, наша держава бере участь у Туринському процесі, до провідних напрямків діяльності якого належить аналіз у сфері ПТО, що здійснюється у співпраці з Європейським Фондом освіти.

Крім того, спільно з Європейським Союзом наразі реалізується проєкт Twinning, покликаний модернізувати українське законодавство про ПТО відповідно до європейських вимог і досвіду [150; 202].

Дискусії щодо джерел фінансування закладів ПТО також і досі тривають. За Конституцією кожен українець має право отримати безкоштовну освіту, отже, кошти на його навчання хтось має виділяти – держава, місцеві органи влади або майбутні роботодавці. Зокрема, можна виділити три джерела фінансування ПТО в Україні, які зараз здаються оптимальними[372]:

- освітні субвенції з держбюджету на отримання повної шкільної освіти (ця функція теж частково лежить на закладах ПТО) і навчання за професіями загальнодержавного значення;
- регіональне замовлення – кошти місцевих бюджетів на підготовку кадрів для регіональних ринків праці;

– галузеве замовлення – кошти зацікавлених роботодавців.

У такий спосіб за планом розподілятиметься фінансове навантаження і водночас дотримуватимуться інтереси кожного учасника відносин у сфері ПТО, оскільки:

– держава зацікавлена в дефіцитних співробітниках певних спеціальностей;

– місцеві бюджети мають готувати кадри для регіональних підприємств;

– роботодавцям треба вирішувати власні кадрові проблеми.

Водночас пропонуємо виокремлювати такі проблеми саморозвитку системи української ПТО[381]:

– немає наукового обґрунтування практичного входження вітчизняної системи ПТО в європейській освітній простір у межах Копенгагенського процесу;

– не розроблено модель національної системи кваліфікацій;

– недосконалість формування трудових ресурсів держави, проявом чого став, зокрема, дефіцит кваліфікованих робітників;

– немає достатньої узгодженості центральних органів влади, підприємств, організацій і навчальних закладів щодо державного замовлення на підготовку фахівців, що призводить до зростання в Україні кількості безробітних;

– немає концептуального підґрунтя розвитку економічної складової реформування цієї системи освіти;

– брак підручників і навчальних посібників саме для ПТНЗ;

– застарілість матеріально-технічної бази ПТНЗ, яка за останні двадцять років практично не оновлювалась за рахунок державного бюджету [156; 175].

Перелічені проблеми саморозвитку української профтехосвіти, у свою чергу, мають такі наслідки:

– невідповідність матеріально-технічного забезпечення змістовної та процесної складових реформування ПТО;

– невідповідність наявної матеріально-технічної бази закладів ПТО сучасному рівню розвитку інформаційних технологій через моральну і фізичну застарілість;

– відставання сучасного рівня професійної компетентності педагогічних працівників і керівників ПТНЗ від сучасних вимог;

– відсутність ефективної системи прогнозування перспективного розвитку системи цієї освіти;

– недосконалість змістовно-практичних підходів на рівні як держави, так і регіонів до застосування механізмів державного управління системою ПТО.

У цілому державі потрібна система, здатна самостійно підлаштовуватися під потреби економіки. Її можна створити та забезпечити законодавчо[368]. При цьому ключовим завданням має бути не зруйнувати наявний фундамент, а зберегти активи і розумно ними розпорядитися, щоб, уже подолавши кризові явища, нарешті перейти до перспективного розвитку ПТО.

Ураховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що актуальність удосконалення системи професійно-технічної освіти України зумовлюють швидкі зміни регіонального ринку праці, а також нові вимоги до професійної діяльності у міру розвитку техніки і технологій[362]. Ці обставини вимагають створення умов для адаптації населення України до змін ринку праці за допомогою:

– розвитку системи ПТО;

– професійної підготовки;

– професійної перепідготовки;

– підвищення кваліфікації робітничих кадрів.

Крім того, треба створювати систему спеціалізованої підготовки учнів старших класів загальноосвітньої школи до вибору ПТО.

При цьому необхідно підкреслити, що розвиток неперервної професійної освіти зможе забезпечити населенню доступність:

- професійної підготовки[244];
- якісної професійної освіти[275];
- перепідготовки[281];
- підвищення кваліфікації [99; 251].

Вони відповідають меті досягнення рівноваги на вітчизняних ринках праці між фахівцями і робітниками з урахуванням прогнозів розвитку економіки, що дозволить підвищити ефективності підготовки робітничих кадрів до професійної діяльності в економічному плані[286].

Отже, сьогодні перед українською системою профтехосвіти постали такі завдання:

- структурна перебудова мережі ПТНЗ з урахуванням потреб та інтересів ринку праці, держави і самих споживачів освітніх послуг[287];
- розбудова та підтримання освітніх кластерів, покликаних забезпечити провідні галузі економіки робітничими кваліфікованими кадрами та фахівцями[289];
- розроблення нових державних стандартів освіти й сучасних освітніх технологій, що забезпечать компетентнісний підхід у такому навчанні[290];
- розвиток варіативних форм[356] і програм навчання населення, здатних задовольнити потреби громадян незалежно від їх віку й місця проживання у професійній підготовці, перепідготовці або підвищенні кваліфікації, серед іншого шляхом організації мережевої взаємодії[357] освітніх установ;
- створення освітньої карти на освітньому порталі[291];
- створення таких нормативно-правових та організаційно-економічних умов, що зможуть забезпечити розвиток системи неперервної

профосвіти[295];

- забезпечення освітнього процесу професійної освіти кадровими, матеріально-технічними, інформаційними й іншими ресурсами в установах і ресурсних центрах;

- модернізація фінансово-економічних механізмів у сфері неперервної профосвіти і профтехосвіти[309];

- підвищення ефективності управління системою неперервної профтехосвіти[358];

- розвиток соціального партнерства, що орієнтуватиметься на взаємодію суб'єктів такої неперервної освіти із суб'єктами ринку праці;

- створення позитивного іміджу затребуваних професій і спеціальностей [251; 267].

Відповідно, провідними напрямками розвитку доступної якісної неперервної ПТО є такі:

- створення освітніх моделей з реалізації освітніх програм різних рівнів, передпрофільної підготовки, а також профільного навчання учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи;

- організація профорієнтації школярів, спрямованої на формування позитивного іміджу затребуваних на ринку праці професій і спеціальностей;

- організація мережевої взаємодії навчальних закладів у сфері неперервної ПТО[76];

- створення сучасних освітніх кластерів, завданням яких є кадрове забезпечення агропромислового, лісопромислового та будівельного комплексів, ювелірної галузі, машинобудування та металообробки, легкої промисловості та сфери обслуговування, сфери транспорту та дорожнього господарства, житлово-комунального господарства тощо, забезпечених матеріально-технічними, кадровими, інформаційними й іншими ресурсами[307];

- підтримка та розвиток діяльності профільних ресурсних центрів з

підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робочих кадрів і фахівців, профорієнтації учнів середніх шкіл;

- створення регіональної системи моніторингу і прогнозування поточних і перспективних потреб ринку праці в представниках різних професій, спеціальностей і кваліфікацій;

- розвиток системи цільової контрактної підготовки робочих кадрів і спеціалістів в обласних державних освітніх установах початкової та середньої ПТО[308];

- упровадження нових освітніх стандартів в освітній процес установ і ресурсних центрів професійного формування[243];

- упровадження нових освітніх технологій і принципів організації навчального процесу, серед іншого з використанням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій[316];

- упровадження ефективних виховних систем в освітній процес[315];

- упровадження моделей державно-громадського управління закладами ПТО для підвищення відкритості й інвестиційної привабливості сфери неперервної ПТО[317];

- забезпечення суспільно-професійної акредитації програм неперервної ПО (ПТО)[318];

- організація внутрішньо-фірмової підготовки трудових кадрів, а також їх дистанційного навчання[319];

- створення регіонального центру сертифікації професійних кваліфікацій[320];

- розвиток нових форм і механізмів оцінювання і контролю якості діяльності навчальних закладів у сфері неперервної ПТО , зокрема із залученням громадськості та професійних об'єднань[321];

- розвиток матеріально-технічної та лабораторної бази закладів ПТО для реалізації освітніх програм неперервної ПТО[322];

- підготовка для закладів ПТО управлінських кадрів, що

відповідатимуть сучасним кваліфікаційним вимогам[323];

- запровадження механізмів, що сприятимуть розвитку економічної самостійності установ і ресурсних центрів ПТО[236];

- упровадження нових організаційно-правових форм, що забезпечать поєднання автономії навчальних закладів і державно-громадського контролю їх діяльності[324];

- створення необхідних умов для осіб з обмеженими можливостями для задоволення їх потреб у професійному навчанні [99; 175].

Реалізація зазначених напрямів розвитку вітчизняної профтехосвіти забезпечуватиметься шляхом[331]:

- участі навчальних закладів у розвитку неперервної профосвіти[325];

- забезпечення прав і законних інтересів учасників такої освіти[326];

- надання державної підтримки органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб у проведенні заходів з розвитку ПТО[327].

Базовими умовами здійснення зазначених вище заходів є такі:

- об'єднання зусиль державних, некомерційних, громадських та інших організацій і населення, спрямованих на вироблення єдиних підходів до розвитку ПТО з метою збільшення інноваційного, культурного та соціально-економічного потенціалу її системи[339];

- розробка виконавчими органами державної влади та закладами ПТО проєктів, спрямованих на досягнення конкретних результатів у межах розвитку системи ПТО в Україні[340];

- фінансування зазначених заходів як у межах коштів, передбачених на відповідний рік у державному, обласних і місцевих бюджетах, так і за рахунок залучення позабюджетних джерел фінансування[345];

- забезпечення врахування інтересів усіх учасників системи ПТО [128; 258].

Для впровадження зазначених заходів розвитку системи профтехосвіти пропонується використовувати такі механізми і технології[376]:

– програмний механізм: участь у загальнодержавних, міжрегіональних програмах у зазначеній сфері, розробка та реалізація аналогічних обласних цільових програм[379];

– інформаційний механізм управління даними статистичної звітності та соціологічних моніторингових досліджень із проблем розвитку системи ПТО; організація інформаційно-просвітницької діяльності з пропагування регіональної політики стосовно розвитку ПТО через ЗМІ[390];

– організаційний механізм: вертикальне і горизонтальне управління стосовно ПТО в системі виконавчої влади всіх рівнів, серед іншого управління системою підвідомчих організацій[388];

– нормативно-правовий механізм: розробка й ухвалення відповідної законодавчої та методичної регіональної бази;

– економічний механізм: фінансування системи ПТО за рахунок коштів обласного та місцевих бюджетів і залучення коштів загальнодержавного бюджету й позабюджетних коштів.

Головними результатами впровадження в Україні заходів, спрямованих на саморозвиток системи професійно-технічної освіти, мають стати такі:

– забезпечення населенню доступних і якісних послуг щодо ПТО;

– запровадження в установах і ресурсних центрах ПТО нових державних освітніх стандартів;

– переведення освітніх установ у сфері ПТО на сучасні фінансово-економічні та державно-громадські механізми управління[391];

– створення умов для ефективного зростання професійної компетентності працівників системи ПТО[392];

– розширення можливостей учнів старших класів загальноосвітніх установ підготуватися до отримання ПТО[393];

– розвиток єдиного інформаційного освітнього простору, що забезпечить населенню доступ до всіх видів освітніх ресурсів системи ПО (ПТО) [147; 156].

Реалізація зазначеного комплексу заходів щодо саморозвитку системи професійно-технічної освіти дозволить підвищити її конкурентоспроможність на загальнодержавному та регіональних ринках освітніх послуг, а також повніше здійснювати узгоджену діяльність виконавчих органів державної влади, установ, підприємств та організацій щодо розвитку ПТО на майбутнє.

Таким чином, нами виокремлено проблеми саморозвитку системи ПТО в Україні, а саме:

- немає наукового обґрунтування практичного входження вітчизняної системи ПТО в європейській освітній простір, як це передбачено Копенгагенським процесом[396];

- не розроблено модель національної системи кваліфікацій;

- недосконалість формування трудових ресурсів держави, проявом чого став, зокрема, дефіцит кваліфікованих робітників[398];

- немає достатньої узгодженості центральних органів влади, підприємств, організацій і навчальних закладів щодо державного замовлення на підготовку фахівців, що призводить до зростання в Україні кількості безробітних;

- немає концептуального підґрунтя розвитку економічної складової реформування цієї системи освіти[399];

- брак підручників і навчальних посібників саме для ПТНЗ;

- застарілість матеріально-технічної бази ПТНЗ, яка за останні двадцять років практично не оновлювалась за рахунок державного бюджету, через що 95–96 % устаткування й техніки відстають від сучасного виробництва[400].

Підкреслено, що перелічені вище проблеми саморозвитку професійно-технічної освіти в Україні, у свою чергу, мають такі наслідки:

- невідповідність матеріально-технічного забезпечення змістовної та процесної складових реформування ПТО[401];

– невідповідність наявної матеріально-технічної бази закладів ПТО сучасному рівню розвитку інформаційних технологій через моральну і фізичну застарілість[402];

– відставання сучасного рівня професійної компетентності педагогічних працівників і керівників ПТНЗ від сучасних вимог[403];

– відсутність ефективної системи прогнозування перспективного розвитку системи цієї освіти[404];

– недосконалість змістовно-практичних підходів на рівні як держави, так і регіонів до застосування механізмів державного управління системою ПТО[405].

Запропоновано у контексті розвитку системи ПТО використовувати такі механізми і технології:

– програмний механізм: участь у загальнодержавних, міжрегіональних програмах у зазначеній сфері, розробка та реалізація аналогічних обласних цільових програм;

– інформаційний механізм управління даними статистичної звітності та соціологічних моніторингових досліджень із проблем розвитку системи ПТО; організація інформаційно-просвітницької діяльності з пропагування регіональної політики стосовно розвитку ПТО через ЗМІ;

– організаційний механізм: вертикальне і горизонтальне управління стосовно ПТО в системі виконавчої влади всіх рівнів, серед іншого управління системою підвідомчих організацій;

– нормативно-правовий механізм: розробка й ухвалення відповідної законодавчої та методичної регіональної бази;

– економічний механізм: фінансування системи ПТО за рахунок коштів обласного та місцевих бюджетів і залучення коштів загальнодержавного бюджету й позабюджетних коштів.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз надав можливість одержати результати і діяти пропозицій щодо державного управління вищою освітою України на сучасному етапі її розвитку. На основі узагальнення результатів наукового пошуку, спрямованого на визначення завдань дослідження, нами сформульовано ряд висновків, що мають як теоретичне, так і практичне значення та містять певну наукову новизну.

1. Розкрито теоретичне забезпечення державного управління вищою освітою України на сучасному етапі та роль державних органів управління у її функціонуванні та розвитку. Обґрунтовано роль та значення освіти в системі національної безпеки: її спрямованість на забезпечення безпеки на всіх рівнях: особистості, суспільства, держави, зміцненні всіх її видів (так, відсутність кваліфікованих кадрів унеможлиблює економічну та військову безпеку держави; без наукових розробок немислимою є технологічна безпека). Доведено, що у сучасних умовах єдиним можливим шляхом зростання могутності України є збереження, розвиток та мобілізація інтелектуального потенціалу держави.

2. Визначено, що основним трендом змін системи державного управління вищою освітою в умовах її модернізації є ускладнення організаційних структур органів управління освітою (у зв'язку зі збільшенням кількості об'єктів управління в результаті проведених реформ), посилення проектного та стратегічного управління сферою вищої освіти, підвищення ролі держави в реалізації інфраструктурних проектів, впровадження механізмів державно-громадського управління вищою освітою.

3. Доведено, що професійно-технічна освіта, як складова освіти України, потребує необхідності в модернізації, що зумовлено не тільки

вітчизняними, а й загальноєвропейськими і світовими тенденціями. Відтак, ефективні механізми державної політики у сфері формування та реалізації соціального потенціалу є ключовою складовою економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства, запорукою самореалізації особистості, її безперервного професійного розвитку протягом життя.

4. Удосконалення державного управління реформуванням сучасної освіти України розглянуто з позицій активізації міжнародної мобільності тих, хто навчається, вдосконалення державної системи оцінки якості на основі європейського досвіду, програмно-цільового та індикативного планування розвитку освітньої галузі.

5. Особливості державного регулювання освітньої сфери в нашій державі, дають можливість визначити такі характерні риси, а саме: демократизацію та децентралізацію державного впливу на освітню сферу; поєднання державних та громадських структур та їх вплив на суб'єкти освітнього простору. Доведено, що забезпечення розвитку системи освіти в Україні можливо за умови ефективної побудови системи взаємозв'язків між ринковими та державними механізмами.

6. Аналіз державного управління вищою освітою України, професійно-технічною зокрема, подано через призму перспективного розвитку співпраці України та Євросоюзу в освітній галузі. На основі результатів аналізу європейського досвіду державного регулювання соціальної сфери в умовах фінансової кризи запропоновано ряд напрямів використання його в Україні:

7. Запропоновано створення інноваційних навчально-науково-виробничо-фінансових комплексів, які формуються на добровільній основі з дотриманням інтересів усіх учасників та зі збереженням їх юридичної самостійності або в результаті злиття зазначених установ із втратою господарської самостійності в єдину організаційну структуру.

8. Удосконалення державного управління реформуванням сучасної освіти України розглянуто з позицій активізації міжнародної мобільності тих,

хто навчається, вдосконалення державної системи оцінки якості на основі європейського досвіду, програмно-цільового та індикативного планування розвитку освітньої галузі.

9. Доведено, що для успішного здійснення міжнародної діяльності ЗВО потрібне не лише матеріально-технічне, кадрове та фінансове забезпечення спільних міжнародних проєктів, але й розуміння стратегічних завдань, наявність чіткої політики у сфері державного регулювання міжнародних контактів, аналізу тенденцій розвитку міжнародного співробітництва під впливом різних факторів навколишнього середовища.

10. З'ясовані особливості інноваційних підходів до державного управління реформуванням сучасної освіти. Окреслено сучасні вектори саморозвитку системи професійно-технічної освіти та напрями державно-управлінського впливу на її елементи.

11. Доведено, що удосконалення системи стимулювання праці науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти у нашій державі сприятиме їх професійному розвитку, самореалізації, самовдосконаленню, підвищенню престижу закладу в якості роботодавця, оптимізації мотиваційної системи.

12. Обґрунтовано актуальність удосконалення системи професійно-технічної освіти України, що зумовить швидкі зміни регіонального ринку праці, а також нові вимоги до професійної діяльності у міру розвитку техніки і технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдыкаримов Б. А., Абдыров А. М., Баубекова Г. Д. Профессиональная педагогика: учеб. пособие. – Астана: типография КазАТУ им. С. Сейфуллина, 2009. – 308 с.
2. Авер'янов В.Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. – 384 с.
3. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем) [текст] навч. посіб. / О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, М.В. Плугатир, М.В. Співак. Київ, 2015. – 232 с.
4. Ажажа М. А. Історичні витoki модернізації освіти: державницький аспект: Право та державне управління : зб. наук. пр. – 2018. – № 3 том 2, с. 4–10.
5. Ажажа М. А. Нормативна база державного регулювання процесу модернізації вищої освіти України: Науково-виробничий журнал “Держава та регіони” серія: “Державне управління”. – 2018. – №3. – с.40–46.
6. Ажажа М. А. Основні механізми державного управління модернізацією вищої освіти: Науково-виробничий журнал “Держава та регіони” серія: “Державне управління”. – 2017. – №4. – с. 231–238.
7. Ажажа М. А. Структурно-функціональні особливості державного управління модернізаційними процесами у сфері вищої освіти: Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68) № 6. С. 16–20.
8. Ажажа М.А. Сучасні тенденції розвитку механізмів державного впливу на процес модернізації вищої освіти в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські перспективи сенсу життя» (11 травня 2018 р.). м. Запоріжжя: КПУ. 2018. С.84.-86.

9. Ажажа М. А. Державна електронна підтримка процесу модернізації вищої освіти України: Науково-практичний журнал «Інвестиції: практика та досвід». 2019. № 1. с. 70–75. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6465&i=11>

10. Ажажа М.А. Реформування вищої освіти як пріоритетний напрям державної політики України: Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 1–2 березня 2019 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. с.44–47.

11. Ажажа М. А. Модернізація освітнього середовища в контексті державного управління вищою освітою України: Право та державне управління : зб. наук. пр. – 2018. – № 2. – С.27–36.

12. Ажажа М.А. Оновлення стандартів вищої освіти в контексті модернізації освітнього державного менеджменту: Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього, м. Дніпро, 11–12 січня 2019 р. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С.7–9.

13. Айстраханов Д.Д. Децентралізація управління професійно-технічною освітою : монографія / Д. Д. Айстраханов, Г. В. Єльнікова, В.І. Свистун, Є. В. Кулик, Г. І. Лук'яненко, Л. М. Петренко, О. І. Щербак; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – К. : Пед. думка, 2012. – 355 с.

14. Александров В.Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні: монографія / В.Т. Александров. – Суми: СумДУ, 2012. – 366 с.

15. Алюшина Н. О. Психологічні механізми ефективного управлінського впливу: навч.-метод. матеріали / Н. О. Алюшина, Т. В. Новаченко. – К. : НАДУ, 2013. – 48 с.

16. Амосов О. Ю. Державне регулювання інноваційної інфраструктури на регіональному рівні : монографія / О. Ю. Амосов, А. О. Дегтяр,

М. А. Латинін та ін. ; ред. А. О. Дегтяр. – Х. : Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т держ. упр., 2011. – 192 с.

17. Амоша О. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави / О. Амоша. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

18. Аналитические материалы. Гражданское общество как ресурс развития российского образования. – Режим доступа : <http://www.civilas.ru>.

19. Андрейчук С. К. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу : авто- реф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.01/ С. К. Андрейчук. – Львів, 2007.

20. Андрийко О. Ф. Государственный контроль: теория и практика / О. Ф. Андрийко. – К. : Национальная академия наук Украины, Институт государства и права им. В. М. Корецкого, 1999. – 23 с.

21. Андрусак І. В. Проблеми інституційного забезпечення сталого розвитку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*: електронне наукове фахове видання. 2015. Вип. 4. С. 97–101.

22. Андрущенко В. П., Савельєв В. Л. Метаморфози освітнього планування (огляд концептуального дискурсу перед сьогоднішнього дня) / В. Андрущенко, В. Савельєв // *Вища освіта України*. – 2010. – №3. – С. 5–14.

23. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд за часом денного). – К. : «МП Леся», 2010. – 368 с.

24. Аристотель. Государство // Сочинения / Аристотель. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 439–565.

25. Артюхова О. Моніторинг якості вищої професійної освіти в українських університетах / О. Артюхова // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. – 2016, № 7(61). – С. 133–143.

26. Бабовал Н.Р. Удосконалення мотивації та стимулювання професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищої школи / Н.Р. Бабовал // *Причорноморські економічні студії*. – Вип. 17, 2017. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/17_2017/18.pdf

27. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади

державного управління : навч. посіб / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. – 256 с.

28. Басовский Л. Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка : учебное пособие / Л. Е. Басовский. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 260 с.

29. Батышев С. Я. Блочно-модульное обучение. – М : Транссервис, 1997. – 258 с.

30. Баштанник В. В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів : монографія / В. В. Баштанник. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. – 390 с.

31. Бердашкевич А.П. Основные принципы формирования и реализации государственной политики / А. П. Бердашкевич // Вестник Московского университета, сер. 12. Политические науки. 2001. № 4. С. 83–94.

32. Березянська А. О. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізми державного управління» та їх класифікація / А.О. Березянська // Наукові праці. Державне управління. – Вип. 242. – Т. 254.– С.6–10. Режим доступу: <http://official.chdu.edu.ua/article/viewFile/60593/56337>

33. Берека В.Є. Актуальні проблеми управління освітою / В. Є. Берека, І. М.Щоробура. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2006. – 147 с.

34. Битяк Ю. П. Адміністративне право України. Підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків, 2010. – 624 с.

35. Боголюбов В. М. Концептуальні підходи до формування освіти для сталого розвитку. *III-ий Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю*: збірник наукових статей. Вінниця, 2011. Том. 2. С. 665–667.

36. Бойко-Бойчук О. В. Механізми державного управління: узагальнена модель [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : concept.at.ua/load/0-0-0-34-20.

37. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових

трансформацій: світоглядно-філософський аналіз : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / А. І. Бойко. – Київ, 2010. – 31 с.

38. Борисенко О. П., Лебедева А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку українсько-польського кордону в аспекті транскордонного співробітництва. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_12.

39. Браун П. Посібник з аналізу державної політики / П. Браун. – К. : Основи, 2000. – 243 с.

40. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика / Н. Ю. Брюховецька. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. – 276 с.

41. Бугерко, А. А. Організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Бугерко Антон Антонович ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 1999. – 24 с.

42. Вавренюк С.А. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні : монографія / С.А. Вавренюк. – Харків : НУЦЗУ, 2020. – 284 с.

43. Вавренюк С.А. Государственное регулирование реформирования высшего образования Украины на современном этапе /С.А. Вавренюк// East journal of security studies : наук. журнал. – National University of Civil Protection of Ukraine, Pomeranian University in Slupsk, 2018. – Вип. 2(12). – С. 15-24.

44. Вавренюк С.А. Преимущества модульной системы подготовки студентов в системе высшего образования Украины /С.А. Вавренюк// East journal of security studies : наук. журнал. – National University of Civil Protection of Ukraine, Pomeranian University in Slupsk, 2018. – Вип. 3(1). – С. 77-85.

45. Вавренюк С.А. Европейские тенденции развития последипломного образования / С.А. Вавренюк// Polish journal of science : наук. журнал. – Польща (Варшава), 2018. – Вип. №9. – С. 29-32.

46. Вавренюк С.А. Стратегические направления реформирования современной системы высшего образования Украины / С.А. Вавренюк // Научный журнал «Власть и общество (история, теория, практика)». – 2019. - № 1 (49). – С. 28-36.

47. Вавренюк С.А. Проблеми та напрямки досягнення якості освіти на етапі реформування вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Інвестиції : практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 14. – С. 79-83.

48. Вавренюк С.А. Розвиток освіти в Україні в контексті ризиків та викликів / С.А. Вавренюк// Публічне урядування: зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2018. – Вип. 3 (13). – 225 с.

49. Вавренюк С.А. Проблеми болонського процесу для системи вищої школи / С.А. Вавренюк// Інвестиції : практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 18. – С. 59-62.

50. Вавренюк С.А. Сучасний стан та проблеми дворівневої структури в системі вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Право та державне управління : збірник наукових праць. Запоріжжя. : Вид-во Класичний приватний університет, 2018. – Вип. 3 (2). – 175 с.

51. Вавренюк С.А. Проблемні питання підготовки висококваліфікованих кадрів вищої школи / С.А. Вавренюк// Інвестиції : практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 21. – С. 85-89.

52. Вавренюк С.А. Проблеми та розвиток процесу державної акредитації закладів вищої освіти в Україні / С.А. Вавренюк// Вісник

Національного університету цивільного захисту України : зб. наук пр. – Х : Вид-во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 2 (9). – 526 с. (Серія «Державне управління»).

53. Вавренюк С.А. Перспективи розвитку співпраці України та Євросоюзу в сфері вищої освіти / С.А. Вавренюк// Право та державне управління : збірник наукових праць. Запоріжжя. : Вид-во Класичний приватний університет, 2018. – Вип. 4. – С. 117-121.

54. Вавренюк С.А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Інвестиції : практика та досвід : науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2018. – Вип. 24. – С. 75-79.

55. Вавренюк С.А. Механізм мобільності студентів як засіб підвищення якості освіти в Україні / С.А. Вавренюк// Публічне управління та адміністрування в Україні: науковий журнал, – ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2018. – Вип. 8, С. 23-27.

56. Вавренюк С.А. Моніторинг як засіб досягнення якості вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Публічне урядування: зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2019. – Вип. 1 (16). – 292 с.

57. Вавренюк С.А. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електронне фахове видання. – №1, 2019. – http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39.

58. Вавренюк С.А. Удосконалення системи державного управління у сфері вищої освіти / С.А. Вавренюк// Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 1 (10). – 397 с. – (Серія "Державне управління"). – С. 251-257.

59. Вавренюк С.А. Історія проведення реформи вищої освіти в Європі / С.А. Вавренюк// Інвестиції: практика та досвід : науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2019. – Вип. 15. – С. 80-84.

60. Вавренюк С.А. Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України / С.А. Вавренюк// Інвестиції : практика та досвід: науково-практичний журнал, серія Державне управління. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2019. – Вип. 17. – С. 54-58.

61. Вавренюк С.А. Ефективність реалізації державної політики в сфері вищої освіти. / С.А. Вавренюк// Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 2 (11). – 482с. – (Серія "Державне управління"). – С. 273-280.

62. Вавренюк С. А. The essence of state management of higher education of Ukraine in the process of its reforming / С. А. Вавренюк // Тезиси XII міжнародної наукової конференції. Научний журнал відкритої дипломатії «Влада і суспільство (Історія, теорія, практика)» № 4 (48) – 2018. – Грузія, 2018. – С. 149–150.

63. Вавренюк С.А. Сучасні аспекти розвитку якості системи освіти України / С.А. Вавренюк// II міжнародна конференція «Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід» : матеріали. – Дніпро-Гельсінкі, 2018. – С. 44-47.

64. Вавренюк С.А. Сучасні аспекти організаційно-правових механізмів державного управління вищою освітою в Україні / С.А. Вавренюк// Правові аспекти публічного управління: теорія та практика : матеріали X наук.-практ. конф. 13 грудня 2018 р., м. Дніпро / за заг.ред. Л.Л. Прокопенка. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2018. – С. 99-101.

65. Вавренюк С.А. Сучасні механізми управління освітою в Європі / С.А. Вавренюк// Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали VI Міжнародної заочної науково-практичної конференції 30 листопада 2018 р. / за ред. В.М. Огаренка. О.В. Покатаєвої та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2018. – С. 47-49.

66. Вавренюк С.А. Стратегічні напрями реформування сучасної системи вищої освіти України / С.А. Вавренюк// Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15-16 лютого 2019 р. – Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2019. – С. 39-41.

67. Вавренюк С.А. Гуманітарна складова професійної освіти курсантів профільних закладів / С.А. Вавренюк// Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. міжнар. наук. – практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ; Консультант. Місія Європейського союзу. – Харків, 2018. – 362 с.

68. Вавренюк С.А. Підходи та інноваційні технології в освітньому просторі / С.А. Вавренюк// XIV Міжнародна конференція «Стратегія якості у промисловості і освіті» (4-7 червня 2018 р., Болгарія, Варна) : матеріали у 2 томах. Том I. Упорядники: Хохлова Т.С., Ступак Ю.О. – Дніпро-Варна, 2018. – 396 с.

69. Вавренюк С.А. Європейські тенденції розвитку післядипломної освіти / С.А. Вавренюк// Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту : матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. – Харків : НУЦЗУ, 2019. – Українською, російською, англійською та болгарською мовами. – С. 419-420.

70. Вавренюк С.А. Проблемні питання модульної системи підготовки студентів у системі вищої освіти України / С.А. Вавренюк// X Міжнародна конференція молодих вчених «Молоді вчені 2019 – від теорії до практики» (07 березня 2019 р., м. Дніпро, Україна): Упорядники : Хохлова Т.С., Ступак Є.О. – Дніпро, 2019. – С. 247-250.

71. Вавренюк С.А. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері реформування вищої освіти / С.А. Вавренюк// Державне

управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2019 р. за заг. ред. В.П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – С.6-9.

72. Вавренюк С.А. Компетентнісний підхід оцінювання сучасного викладача закладу вищої освіти як один із способів покращення якості вищої освіти / С.А. Вавренюк// II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція : «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти», 23 травня 2019 р. – <https://sites.google.com/view/professional-education-kaf>.

73. Вавренюк С.А. Проблемні питання при підготовці фахівців сфери вищої освіти / С.А. Вавренюк// Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення [Електронне видання] : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2019 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – С. 162-164.

74. Вавренюк С.А. Новітні інформаційні технології в роботі бібліотек закладів вищої освіти / С.А. Вавренюк// III Міжнародна конференція «Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід» : матеріали. – Дніпро-Амстердам, 2019. – С. 29-31.

75. Вавренюк С.А. Освіта як один із головних чинників безпеки держави / С.А. Вавренюк// Інноваційний розвиток і підвищення рівня спроможності об'єднаних територіальних громад : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 30 жовтня – 29 листопада 2019 р. / за заг. ред. І.А. Чикаренко. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. – С. 49-51.

76. Вавренюк С.А. Аналіз практики взаємодії роботодавців та закладів вищої освіти як фактор підвищення ефективності / С.А. Вавренюк// Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18-19

березня 2020 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. – С. 9-12.

77. Вавренюк С.А. Problems and prospects of development of higher education in Europe / С.А. Вавренюк// Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 12 березня 2020 р. – Х : Вид-во ХНУМГ, 2020. – С. 205-207.

78. Вавренюк С.А. Шляхи удосконалення системи навчання фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах України / С.А. Вавренюк // Публічне урядування : зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2018. – Вип. 2 (12). – С. 85-94.

79. Вавренюк С.А. Удосконалення форм і методів мотивації студентів до занять фізичною культурою та спортом під час навчання у ЗВО / С.А. Вавренюк // Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук пр. – Х : Вид-во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 1 (8). – 542 с. (Серія «Державне управління»).

80. Валевський О. Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія / О. Л. Валевський. – К.: вид-во НАДУ, 2007. – 217 с.

81. Вербицька А.В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір: монографія / А.В. Вербицька. Чернігів, 2017. 2010 с.

82. Вербицька А. В. Фінансові механізми інтеграції вищої освіти України в чотирикутник «освіта – уряд – бізнес – суспільство» // Проблеми економіки. – 2018. – №1. – С. 49–54.

83. Взаємодія суб'єктів управління професійно-технічною освітою: теорія і практика: монографія / [В. І. Свистун, В. С. Болгаріна, В.А. Григор'єва, П. Б. Семенов, Г. В. Єльнікова, Т. Ю. Чернова]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти. – Київ : Педагогічна думка, 2012.

– 303 с.

84. Виноградова Н. Еволюція науково-теоретичних підходів до визначення понять «закон», «закономірність» та «принцип» у теорії державного управління / Н. Виноградова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1 (31). – С. 36–45.

85. Висоцький О. Ю. Основи державного управління. Частина I / О.Ю. Висоцький, О.Є. Висоцька, Ю. П. Шаров. Дніпропетровськ, 2008. 52 с.

86. Владимірова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: учеб. пособие / Л. П. Владимірова. – М. Издательский дом «Дашков и Ко», 2006. – 400 с.

87. Внукова О. М. Методологічні засади професійної освіти : навчальний посібник для студентів напрямів підготовки 6.010104 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), 6.010104 Професійна освіта (Дизайн) / О. М. Внукова. – К. : КНУТД, 2015. – 198 с.

88. Воронкова В. Г. Соціально-орієнтоване державне управління : монографія / В. Г. Воронкова, О. О. Фурсін, Н. В. Сапа ; під ред. В. Г. Воронкової. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2011. – 256 с.

89. Вплив трансформації ринкової економіки на управління розвитком професійно-технічної освіти: монографія / авт. кол. В.І. Свистун, Г.В. Єльнікова, Л.М. Петренко та ін., за наук. ред. В.І. Свистун. – К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 184 с.

90. В Україні збільшилася кількість іноземних студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education.unian.net/ukr/detail/191556>

91. Гаєвська Л.А. Управління загальною середньою освітою в Україні / Л.А. Гаєвська. – Умань, 2008. – 124 с.

92. Гальперіна В.О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціальнофілософський аналіз: Автореф. дис. канд. філос. наук. – К., 2003. – 21 с.

93. Ганяк В.Й. Політичні механізми у процесі вироблення державної політики у сфері свободи совісті й релігії: безпековий вимір / В.Й. Ганяк // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 7. – С. 110–115.

94. Гладкий М. Удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої освіти / М. Гладкий. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2015. – Вип. 1 (13). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_1_14.

95. Глівенко С. В. Економічне прогнозування : навч. посібн. для економ. спец. / С. В. Глівенко, М. О. Соколов, О. М. Теліженко. – Суми : Університетська книга, 2001. – 208 с.

96. Голанский М. М. Саморазвивающиеся системы в экономическом анализе и планировании / М. М. Голанский. – М. : Наука, 2008. – 189 с.

97. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

98. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Грабовський В. А. – К., 2006. – 20 с.

99. Грень Л. М. Проблематика розвитку професійно-технічної освіти України: державно-управлінський аспект / Л. М. Грень // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2017. – Вип. 2 (7). – С. 250 – 261. – (Серія «Державне управління»).

100. Грень Л.М. Державне управління професійно-технічною освітою: теоретико-методологічний аспект / Л.М. Грень // Публічне управління і адміністрування в Україні: науковий журнал. Вип. 9. 2019. – 94 с. – (Серія «Механізми державного управління»). – С. 23–29.

101. Грень Л.М. Нормативно-правовий механізм державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти / Л.М. Грень // «Державне управління в Україні: виклики та перспективи»: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 трав. 2019 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. – 116 с. – С. 49–53.

102. Грень Л.М. Державне управління розвитком професійно-

технічної освіти: аналіз тематичного спрямування наукової літератури. Інвестиції: практика та досвід. 2018. – № 5. – С. 79–84.

103. Грень Л.М. Роль і місце держави у модернізації закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 19 квітня 2019 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. – 372 с. – С. 347–348.

104. Грень Л.М. Економічний механізм державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти / Л.М. Грень // Публічне управління та митне адміністрування. № 2 (21), 2019. С. 26–35.

105. Грень Л.М. Місце професійно-технічної освіти в системі освіти України. Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 27 жов. 2017 р. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. – 400 с. – С. 270–271.

106. Грень Л. Н. Детерминанты качества высшего образования: значимость и сила влияния (по результатам экспертного оценивая студентов Балтийской международной академии, Латвия) / С. А. Мороз, И. С. Бука, Л. Н. Грень, В. М. Мороз // Вестник КазНПУ им. Абая (Методологические проблемы современной педагогики и образования). – 2019. – № 1(61). – С. 74–80.

107. Грень Л. М. Державне управління професійно-технічною освітою: змістовна та тематична спрямованість наукових пошуків / Л. М. Грень // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2018. – Вип. 3 (8). – С. 285–297. – (Серія «Державне управління»).

108. Грень Л. М. Професійно-технічна освіта як об'єкт державно-управлінського впливу / Грень Л. М. // Державне будівництво: Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – 2018. – № 1. – С. 1–12. – Режим доступу: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2018-1/doc/5/5_3.pdf

109. Грень Л. М. Діалектика єдності та протиріч змісту категорій «державне управління» та «державне регулювання» / Л. М. Грень // «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. – 2018. – Том 29 (68). – № 4. – С. 39–46. – (Серія» Державне управління»).

110. Грень Л. М. Механізми державного управління жіночою професійною освітою України у II половині XIX – початку XX ст. / Л. М. Грень // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2018. – № 3–4. – С. 243–253.

111. Грень Л. М. Фінансовий інструмент як елемент економічного механізму державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти / Л. М. Грень // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2019. – Вип. 1 (10). – С. 258 – 267. – (Серія «Державне управління»).

112. Грень Л. М. Особливості та тенденції розвитку професійної (професійно-технічної) освіти : державно-управлінський аспект / Л. М. Грень // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. – 2019. – Том 30 (69). – № 3. – С. 53–58. – (Серія: «Державне управління»).

113. Грень Л. М. Категорії та принципи системи професійної (професійно-технічної) освіти як детермінанти методології дослідження у галузі науки «Державне управління» / Л. М. Грень // «Інвестиції: практика та досвід». – 2019. – № 11. – С. 115–122.

114. Грень Л. М. Норми і цінності системи професійної (професійно-технічної) освіти як складові методології дослідження у галузі науки «Державне управління» / Л. М. Грень // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2019. – Вип. 11. – С. 47–51. – (Серія «Механізми державного управління»).

115. Грень Л. М. Державна політика у галузі управління сферою професійно-технічної освіти: характеристика змісту та обґрунтування напрямів / Л. М. Грень // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. – 2019. – Том 30 (69). – № 4. – С. 47–54.

– (Серія: «Державне управління»).

116. Грень Л. М. Специфіка державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти на державному та регіональному рівнях / Л.М. Грень // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2019. – Вип. 12. – С. 26–33. – (Серія «Механізми державного управління»).

117. Грень Л. М. Комплексне застосування механізмів державного управління професійно-технічною освітою / Л. М. Грень // Електронне наукове видання «Інтернаука». – 2019. – № 3 (5). – (Серія: «Публічне адміністрування та національна безпека»).

118. Грень Л. М. Управління професійно-технічною освітою на державному та регіональному рівнях: зарубіжний досвід / Л. М. Грень // Публічне управління та митне адміністрування. – 2019. – № 3 (22). – С. 47–56.

119. Грень Л. М. Механізми державного управління професійною (професійно-технічною) освітою / Л. М. Грень // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2019. – Вип. 2 (11). – С. 126 – 138. – (Серія «Державне управління»).

120. Грень Л. М. Історія становлення та розвитку професійно-технічної освіти Донбасу (кінець ХІХ–80-ті рр. ХХ ст.) / Л. М. Грень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2018. – № 3. – С. 23–38.

121. Грень Л. М. Державне управління системою професійно-технічної освіти України: використання міжнародного досвіду / Л. М. Грень // Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : НО «Перспектива». 2019. С. 89–92. Григор'єва В. Основні наукові результати дослідження проблеми соціального партнерства. Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи. Київ: ІІТО НАПНУ. 2012. – С. 5–16.

122. Грень Л.Н. Система профессионально-технического образования как составляющая механизма государственного управления наукой / Л.Н. Грень // материалы 2-ой Международной научной конференции,

посвященної 25-летию основания академии государственного управления республики Армения. Ереван. 2019. – С. 125–139.

123. Грень Л. М. Адміністративно-правовий механізм державного регулювання розвитку професійно-технічної освіти в Україні / Л. М. Грень // Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. – С. 45–50. .

124. Грень Л.М. Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Х.: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». – 2010. – 220 с.

125. Григор'єва В. А. Сучасні світові й вітчизняні моделі управління розвитком освітніх систем. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/9226/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C%D1%8D%D0%B2%D0%B0_%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B1%D1%8B%D0%B1%D1%8B%D0%BB%D1%8B%D0%BE%D1%82.pdf.

126. Гриневич Л.М. Поняття «освіта», «розвиток освіти», «освітня політика» в сучасному науковому дискурсі / Л.М. Гриневич // Неперервна професійна освіта: теорія і практика, № 1–2 (42–43), 2015. – С. 14–19.

127. Губерська Н. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 153–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27.

128. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляєва // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ). — К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. — С. 76–81.

129. Гусак І. Аналіз державної кадрової політики в галузі освіти / І. Гусак // «Ефективність державного управління». – Збірник наукових праць.

– 2013. – вип. 36. – С. 294–304.

130. Гусаров К.О. Трансграничне співробітництво як фактор розвитку регіонів України і зниження в них рівня міграції. *East Journal of Security Studies*. 2018. 1 (3). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9271/1/pomazahusarov.pdf>.

131. Гусев В. О. Державна інноваційна політика: методологія формування і впровадження : монографія / В. О. Гусев. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 624 с.

132. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 448 с.

133. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / В. А. Ребкало, В. В. Тертичка. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 80 с.

134. Державна служба статистики України (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

135. Державне управління : словник-довідник / заг. ред. В. М. Князев, В. Д. Бакуменко. – К. : Видавництво УАДУ, 2002. – 228 с.

136. Державне управління в Україні: навч. посібн. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

137. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посібник / за заг. ред. Н. Р. Нижника, В. М. Олуйка. – Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.

138. Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / І.А. Грицяк, Ю.П. Сурмін, О.М. Руденко та ін. – К. : НАДУ, 2011. – 761 с.

139. Державне управління у сфері освіти: глосарій з дисциплін магістерської програми за спеціальністю «Державне управління в сфері освіти» / авт. кол. : Н.Г. Протасова, В.І. Луговий, Ю.О. Молчанова та ін.; за заг. ред. Н.Г. Протасової. К.: НАДУ, 2013. 48 с.

140. Державне управління у сфері освіти: конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти» / авт. кол. : Н. Г. Протасова, С. В. Крисюк, Т.О. Лукіна та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. – К.: НАДУ, 2012. – 60 с.

141. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення : монографія / А. О. Дегтяр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. – 224 с.

142. Дегтяр А. О. Управлінські рішення в органах державної влади : монографія / А. О. Дегтяр, В. Ю. Степанов, С. В. Тарабан. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – 275 с.

143. Дегтяр А. О. Формування та функціонування механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіону / А.О. Дегтяр // Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2014. № 4. С. 46–51.

144. Дзинь В. Л. Роль государственного регулирования в экономике Китая / В. Л. Дзинь// Вопросы экономики, 2008. – №7. – С. 156.

145. Дзвінчук Д.І. Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні / Дзвінчук Д.І. // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2018. Випуск 72. – С. 125–135.

146. Дзюндзюк В.Б. публічне адміністрування в Україні: навч. посіб. / В.Б. Дзюндзюк, Н.М. Мельтюхова, Н.В. Фоміцька; за заг. ред. В.В. Корженка, Н.М. Мельтюхової. – Харків: Магістр, 2011. – 306 с.

147. Доля З.В. Проблеми та необхідність державного регулювання системи профтехосвіти. Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ ХПІ». – 2010. – № 63. – 173 с. С.41–44.

148. Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін: монографія / С. М. Домбровська. – Х.: Оберіг, 2010. – 176 с.

149. Домбровська С. М. Державне управління у сфері безпеки

соціально-еколого-економічних систем : монографія / С. М. Домбровська, В. В. Коврегін, А. Л. Помаза-Пономаренко, О. М. Колєнов, – Х. : НУЦЗУ, 2017. – 244 с.

150. Домбровська С.М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні / С.М. Домбровська // *Вища освіта України*. 2013. №3 (дод.2): Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу: тематичний вип. К. 2013. С. 10–14.

151. Домбровська С.М. Механізми підвищення ефективності державної підтримки розвитку вищівської науки /С.М. Домбровська, Т.А. Луценко // *Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління»*. № 1 (12), 2015. С. 26–31.

152. Домбровська С.М. Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/2/01.pdf>

153. Домбровська С.М. Трансформація державного управління освітньою політикою України в контексті подальшого реформування та стабілізації [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1. – С. 293–298. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_41

154. Домбровська С.М., Вавренюк С.А., Палюх В.В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні : монографія / С.М. Домбровська, С.А. Вавренюк, В.В. Палюх. – Харків : НУЦЗУ, 2020. – 307 с.

155. Дороніна О. А. Кадрова політика як інструмент стратегічного розвитку закладу вищої освіти / О.А. Дороніна, М.В. Рязанов // *Економіка і організація управління*. – № 1 (33) 2019. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/7061/7090>

156. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми та вдосконалення / Ю. Д. Древаль // *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне*

управління. – 2014. – Вип. 2. – С. 107–111.

157. Дудкин В. Индикативное планирование – механизм координации государственных и негосударственных субъектов управления экономикой / В. Дудкин, Ю. Петров // Российский экономический журнал. – 2012. – № 6. – С. 50.

158. Економічна енциклопедія: У 3 т./ Відп. ред. С.В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 2. – С. 355–372.

159. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

160. Енциклопедія державного управління [Текст]: [у 8 т.]. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. кол. Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К. НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління / наук.-ред. кол.: Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.

161. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т. 4: Галузеве управління / наук.-ред. колегія: М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.

162. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

163. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. – К. : К.І.С., 2002. – 420 с.

164. Єлагін В. П. Соціальна політика: теоретико-методологічні та концептуальні підходи : підручник / В. П. Єлагін. – Х. : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – 400 с.

165. Єльнікова Г.В. Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика : монографія / Г. В. Єльнікова, В.І. Свистун, В. С. Болгаріна, В. А. Григор'єва, Л. Д. Кузьмінська; ред.: В.І. Свистун; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. - Київ : Поліграфсервіс,

2014. – 337 с.

166. Журавський В. С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В. С. Журавський // Правова держава: щорічник наукових праць. – Вип. 14. – К. – 2003. – С. 20–30.

167. Зайченко В. В. Сучасний стан та напрями удосконалення системи професійно-технічної освіти в Україні / В.В. Зайченко, А.В. Лаптева // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20 (1). – С. 35–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2011_20%281%29_8.

168. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст.380.

Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

169. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №32. – Ст. 215.

170. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» №103/98-ВР, із змінами від 13 жовтня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

171. Закон України «Про залучення роботодавців до підготовки та перепідготовки кадрів, освітніх і наукових процесів» Міністерство освіти і науки України офіційний сайт.

172. Законопроект про реформування профтехосвіти зареєстровано у Парламенті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkontrol.org.ua/zakonoproekt-pro-reformuvannya-proftekhosviti-zareehstrovano-u-parlamenti/>.

173. Зарецька Л. М. Державне регулювання сфери вищої освіти / Л. М. Зарецька, О. А. Кулініч // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2015. - Вип. 2. - С. 168-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2015_2_19.

174. Зелінська Н.С. Реформування в галузі освіти: механізми здійснення –

Режим доступу: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/7_2011/11.pdf.

175. Зельман Л. Н. Вплив інноваційних навчальних технологій на розвиток професійно-технічної освіти в Україні / Л. Н. Зельман // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. – Львів : ЛДУ БЖД, 2015. – С. 201–204.

176. Зельман Л. Н. Основні етапи розвитку професійно-технічної освіти / Леся Зельман // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2014. – № 2. – С. 205–216.

177. Злочевська Л.С. Економічне мислення як складова функціональної компетентності керівників ПТНЗ / Л.С. Злочевська // Система підвищення функціональної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 19 жовтня 2011 р.) – К. : ІПТО НАПН України, 2011. – С. 43–46.

178. Іванова С. Інновації в освіті та проблеми реформування системи вищої освіти в аспекті євроінтеграції України: Вісник черкаського університету: педагогічні науки. 2016. №1. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13366/200-202.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

179. Іванова С. В. Європейський досвід створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні: Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2016. № 3. С. 148-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2016_3_25

180. Іванцова, Н.І. (2008) Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921 –1930 рр. в Україні: автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01. Х.: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – 20 с.

181. Іванюк І.В. Освітня політика: навчальний посібник. – К.: Таксон, 2006. – 226 с.

182. Інвестиційний клімат в Україні / За ред. П.І. Гайдуцького. К.:

Нора-друк, 2002. – С. 77–78.

183. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи [електронний ресурс]. – режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3717>

184. Інформаційно-аналітичне управління освітніми системами: методичний посібник / Т.В. Волкова, Н.О. Величко, І.В. Гириловська, Д.О. Закатнов, Л.А. Майборода, Л.В. Нестерова, І.М. Савченко, В.В. Ягупов, за ред. Т.В. Волкової. – К.: Інститут ПТО НАПН України, 2012. – 290 с.

185. Карапетян А.О. Удосконалення кадрово-мотиваційного механізму державного управління системою вищої освіти в Україні. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-2/doc/5/03.pdf>.

186. Карпенко М. М. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niurr.gov.ua>

187. Клименко Н. О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Н. О. Клименко. – Луганськ, 2005. – 20 с.

188. Ковбасюк Ю. Наука державного управління в умовах системних державно-управлінських реформ і суспільних трансформацій / Ю. Ковбасюк // Вісник НАДУ. – 2012. – Вип. 1. – С. 5–20.

189. Коврегін В.В. Механізми забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів / В.В. Коврегін // Теорія та практика державного управління. Х. : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр». – 2015. – № 4 (51). – С. 51–57.

190. Коломoeць Т.О. Адміністративне право України: підручник: за заг.ред. д.ю.н., проф. Коломoeць Т.О. Київ, 2008. – 528 с.

191. Комарова О. А. Пріоритетні напрями державної освітньої політики / Проблеми економіки №1, 2015. – С. 107–113.

192. Конституція України. – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini.htm.

193. Кондрашов О.М. Трансформація публічного управління в умовах розвитку інформаційного суспільства та глобалізаційних процесів: вітчизняний та закордонний досвід: монографія / О.М. Кондрашов. Київ, 2016. – 624 с.

194. Коробко Л.І. Державна система регулювання професійно-технічної освіти в Україні: автореф. дис. ... канд. наук держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми управління» / Коробко Лідія Іванівна; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2008. – 37 с.

195. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком країни: визначення основних понять / О.Б. Коротич // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 2. – С. 57–61.

196. Коротич О. Б. Класифікація та зміст механізмів управління державою / О. Б. Коротич // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ. – 2006. – Вип. 2 (26). – С. 122–128.

197. Коротич О. Механізми державного управління : проблеми теорії та практичної побудови / О. Коротич // Вісник Національної Академії державного управління. – 2006. – № 3. – С. 79–84.

198. Корсак К. Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз / К. Корсак. К.: Вид-во НДПУ, 2004. – 222 с.

199. Коханко, О.М. (1995) Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – 299 с.

200. Красняков Є.В. Державна політика в галузі освіти в Україні: теоретико-історичний аспект: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. Упр.: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Є.В. Красняков. Київ, 2012. – 21 с.

201. Красняков Є. В. Освітня політика як інструмент впливу держави

на систему освіти / Є. В. Красняков // Шлях освіти. 2006. – № 4. – С. 11–13.

202. Криволапчук М. В. Зарубіжний досвід становлення та розвитку професійно-технічної освіти / М. В. Криволапчук // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2014. – Вип. 1. – С. 101–104.

203. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. «Державне управління освітою» / С.В. Крисюк. – К. : НАДУ, 2009. – 220 с.

204. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. – К.: Знання, 2007. – 447 с.

205. Курбонов А. М. Зарубежный опыт развития профессиональных учебных заведений и его использование в теории и практике профессионального образования Узбекистана / А. М. Курбонов // Молодой ученый. – 2016. – № 8 (112). – С. 980–982.

206. Курило В. С. Становлення и розвиток системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону в ХХ столітті: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В. С. Курило; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2000. – 39 с.

207. Кухарчук П.М. Державно-громадське управління системою професійно-технічної освіти в Україні (регіональний аспект) / П.М. Кухарчук // автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – К., 2009. – 23 с.

208. Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / В.І. Куценко. – К.: РВПС України НАН України. – 2009. – 224 с.

209. Кучинський М. Модернізація професійно-технічної освіти в контексті розвитку людського капіталу України на період до 2020 року / М. Кучинський // Професійно-технічна освіта. – К.: Педагогічна преса, 2017, № 1. – С.5–9.

210. Легенький М.І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. д-ра юрид. наук. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» /

М.І. Легенький. Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. Львів. 2018. – 513 с.

211. Лікарчук, І.Л. (1999) Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки): дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 475 с.

212. Лозинська Т. М. Державне управління: методологія дослідження та діяльності / Теоретико-методологічні засади наукових досліджень в галузі державного управління : монографія / Т. М. Лозинська ; за заг. ред. д-ра. філос. наук, проф. В. В. Корженка. – Дніпропетровськ : Комплектавтордор, 2011. – С. 151–171.

213. Лозинська Т. М. Регіонально-адміністративний менеджмент : навчальний посібник / Т. М. Лозинська, В. І. Тимцуник, О. В. Мирна. – Полтава : РВВ ПДАА, 2013. – 202 с.

214. Луговий В. Управління освітою : навч. посіб. [для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління»] / В. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.

215. Луговий В. І. Якість вищої освіти: виклик для України / В.І. Луговий, Ж. В. Таланова // Вища освіта України : [теорет. та наук.-метод. часопис] / МОН України ; Ін-т вищої освіти НАПН України. – К. : Педагог. преса, 2012. – т. 1. – С. 5–9.

216. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: струк-тура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.) : монографія / С.В. Майборода. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 308 с.

217. Мактавіш Г. Канадська система професійно-технічної освіти / Г. Мактавіш // Управління освітою. Профтехосвіта: спецвип. – 2008. – № 27. – С. 7–9.

218. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 320 с.

219. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : монографія / Н. М. Мельтюхова. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ

«Магістр», 2010. – 204 с.

220. Менеджмент / Под ред. Ю. В. Кузнецова, В. И. Подлесных. СПб.: «Бизнес-пресса», 2007.

221. Методологічні аспекти розвитку галузі науки «Державне управління»: наук. розробка / авт. кол. : В. В. Толкованов, Ю. П. Сурмін, Л. І. Загайнова та ін.; за заг. ред. В. В. Толкованова, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2014. – 72 с.

222. Методологія державного управління: словник-довідник / [уклад. : В.Д. Бакуменко (кер. авт. кол.) ; за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. – Київ, 2004. – 196 с.

223. Методологія наукових досліджень з державного управління: хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О. Л. Євмешкіна, В. В. Лещенко ; за заг. ред. д-ра політ. наук К. О. Ващенко. – К.: НАДУ, 2014. – 180 с.

224. Микитенко, Олена Степанівна. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.): автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. С. Микитенко ; наук. кер. Н. Г. Ничкало; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 23 с.

225. Михальська В.В. Державне регулювання механізму формування освітнього середовища для малого та середнього підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми управління» / Михальська Владислава Валеріївна; Національна академія державного управління при Президентові України. – Київ, 2007. – 20 с.

226. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.

227. Модернізація змісту професійної освіти і навчання: теорія і практика: монографія / авт.. кол. М. А. Вайнтрауб, А. М. Романова, І. А. Мося, Я.Ю.Білоконь та ін., за наук. ред. М. А. Вайнтрауб. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2015. – 328 с.

228. Моїсеєва Ф. А. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу / Ф. А. Моїсеєва, В. А. Усачов // Наука. Релігія. Суспільство. 2014. № 1. С. 36-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2014_1_8.

229. Молодиченко В. В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз): моногр. / В. В. Молодиченко. – К.: Знання України, 2010. – 383 с.

230. Молчанова А.О. Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ: Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання / ЦППО АПН України. Київ: ТОК. 2007. – 4 с.

231. Мороз В.М. Мотиваційний механізм стимулювання трудової активності: державно-управлінський аспект: монографія / Володимир Мороз. – Х. : С.А.М., 2012. – 408 с.

232. Мороз В.М. Державне управління розвитком трудового потенціалу України: дис. д-ра наук з держ. упр. 25.00.02 «Механізми державного управління» / В.М. Мороз. Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2013. – 39 с.

233. Мороз С.А. Концептуалізація категорії «механізми державного управління» через призму аналізу содержания феномена «механізм» в економічних, юридических и техніеских науках / С.А. Мороз, Л.Н. Грень, В.М. Мороз // Научный журнал Академии государственного управления Республики Армения «Публичное управление». 2019. №1. – С. 10–19.

234. Москвичев С. Г. Мотивация, деятельность и управление / С. Г. Москвичев. – Киев – Сан-Франциско, 2003. – 492 с.

235. Муранова Н.П. Допрофесійна підготовка учнів авіакосмічного ліцею в системі «ліцей – ВНЗ»: автореф. дис. .. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н.П. Муранова. Житомир, 2005. – 24 с.

236. Найда І. В. Механізми державного регулювання у сфері працевлаштування молодих спеціалістів [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Найда Інна Володимирівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2015. – 20 с.

237. Наливайко Л.Р. Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції / Л.Р. Наливайко // Право і суспільство. № 3, частина 3, 2015. – С. 32–36.

238. Напрями реформування системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції (досвід, аналіз, прогнози): Колективна монографія / Авт. кол.: В.М. Аніщенко, Д.О. Закатнов, С.І. Здіорук та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 188 с.

239. Населення та міграція. Ринок праці. Державна служба статистики України. – Режим доступу: : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. ; Середня заробітна плата. Мінфін України. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2010/>.

240. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; ред. кол.: В. Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. – 448 с.

241. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Урядовий кур'єр від 04.07.2013 — № 117, / № 155 від 29.08.2013 /

242. Нижник Н. Р. До проблеми ефективності державного управління в Україні / Н. Р. Нижник // Підвищення ефективності державного управління: стан, перспективи та світовий досвід : зб. наук. пр. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – С. 6–11.

243. Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України / Н.Г.Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200 с., с.4–5.

244. Обласна програма розвитку системи освіти Київської області на 2019–2021 роки (Розпорядження голови Київської обласної державної адміністрації 25 березня 2019 року № 179) <http://koda.gov.ua/normdoc/proskhvalennya-proektu-programi-rozvi-10/>

245. Обласна програма розвитку освіти «Новий освітній простір Харківщини» на 2019 – 2023 роки (Рішення XVIII сесії VII скликання від 06 грудня 2018 року № 817 VII) <http://www.oblrada.kharkov.ua/ua/oblasna-programa-rozvitku-osviti-novij-osvitnij-prostir-kharkivshchini-na-2014-2018-roki/14493-normativni-dokumenti>

246. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : монографія / В. М. Огаренко. – Київ: Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.

247. Одайський, С. І. (2012). Управління навчально-виробничим процесом професійно-технічного навчального закладу при впровадженні державних стандартів підготовки робітників: дис... канд. пед. наук: 13.00.06. К.: Університет менеджменту освіти НАПН України, 260 с.

248. Освіта в Україні: базові індикатори інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyui-byuleten.pdf>

249. Офіційний веб-сайт ВРУ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80>.

250. Пал Л. А. Аналіз державної політики / Л. А. Пал. – Київ : Основи, 1999. – 422 с.

251. Паламарчук Н.О., Комарова О.А. Актуальні проблеми фінансування професійно-технічної освіти в Україні / Н.О. Паламарчук, О.А. Комарова // Наукові записки. – Вип. 15, 2014. – С. 47–51.

252. Палига О. В., Притула І. А. Модернізація професійної освіти в Україні / О.В. Палига, І.А. Притула // м. Василівка 2016 р. – 21 с., с. 3–4. – Режим доступу: <http://vpl57.zp.ua/file/IYPNowfQ>.

253. Пальчук М. Модель професійної освіти й навчання Фінляндії – третій етап європейської інтеграції / М. Пальчук // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 96 –102.

254. Паращенко Л. І. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті Національної стратегії розвитку освіти /

Л.І. Паращенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – № 1. – 2012. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=382>

255. Парсаданов Г. А. Планирование и прогнозирование социально-экономической системы страны (теоретико-методологические аспекты): учеб.пособие для вузов / Г. А. Пардасанов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 223 с.

256. Пащенко О.В., Гриценко І.А., Софій Н.З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: Навчально-методичний посібник. Київ: АртЕкономі, 2012. – 184 с.

257. Педагогічні засади децентралізації управління професійно-технічною освітою: Наук.-допоміж. бібліогр. покажчик / Упоряд. Капран С.Б. – К.: ІПТО. НАПН України, 2012. – 56 с.

258. Петрашенко Д. Державна освітня політика України на сучасному етапі: цілі, складові, перспективи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 6. – С. 141–144.

259. Петренко Л.М., Козак А.Р., Коваленко С.П. Професійна освіта і навчання в Україні: сучасні технології управління: Методичний посібник / за заг. ред. Петренко Л.М. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2011. – 152 с.

260. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : монографія / П. М. Петровський. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – 252 с.

261. Пономаренко В.М. Дослідження та аналіз освітньої політики в Україні: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / В. М. Пономаренко. Київ, 2010. – 21 с.

262. Попко І. А. Розвиток професійного дистанційного навчання у Франції / І. А. Попко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2012. – Вип. 2. – С. 46–48. – (Серія : Військово-спец. науки).

263. Постанова Кабінету Міністрів України__«Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 № 1341. Урядовий кур'єр

від 18.01.2012.— № 9, / № 155 від 29.08.2013 /

264. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Поступна Олена Вікторівна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2010. – 20 с.

265. «Президент: Реформа освіти є пріоритетною, бо є інвестицією в майбутнє України» Офіц. Веб сайт. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/videos/prezident-reforma-osviti-ye-prioritetnoyu-bo-ye-investiciyey-906>

266. Припотень В. Національні проблеми та зарубіжний досвід професійної освіти та профорієнтації молоді // Вісн. КНТЕУ. – 2010. – № 5. – С. 120–127.

267. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін / В. Г. Кремень // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 8–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_4.

268. Прогнозування соціально-економічних процесів: сучасні підходи та перспективи : монографія / за ред. О. І. Черняка, П. В. Захарченка. – Бердянськ : Ткачук, 2011. – 391 с.

269. Програма «Опікуємося освітою» Полтавської області на 2017–2020 роки. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/docs/pro-zatverdzhennya-programi-opikuiemosya-osvitoyu-na-2017-2020-roki>

270. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. – Режим доступу: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf

271. Проект «Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту». «Урядовий кур'єр», № 21 від 3 лютого 2016 р.

272. Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта». – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasad->

reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita

273. Професійне навчання кваліфікованих робітників в умовах високотехнологічного виробництва: теорія і практика: монографія / В.О. Радкевич, В.М. Аніщенко, Н.В. Кулалаєва, Г.І. Лук'яненко, А.М. Михайличенко, В.Є. Скульська; за ред. В.О. Радкевич. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – 248 с.

274. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою: монографія / Л.П. Пуховська, А.О. Ворначев, С.В. Мельник, Ю.І. Кравець; за наук. ред. Л.П. Пуховської. – Київ: Поліграфсервіс, 2014. – 176 с.

275. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення : (колективна монографія). Дослідження за темою. Педагогічна думка. [Електронний ресурс] / Л.І.Короткова, Г.І.Лук'яненко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Мельник, І.М.Савченко. – Київ, 2011.– 313 с.

276. Професійно-технічна освіта міста Києва: переваги професійно-технічної освіти. – Режим доступу:

<https://don.kyivcity.gov.ua/content/profesiynotehniczna-osvita.html>

277. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 43, ст.345. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-viii>

278. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України. Офіційний вісник України від 03.05.2002. 2002 р., № 16, стор. 11, стаття 860. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

279. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України № 344/2013 від 25 черв. 2013 року // Освіта.UA. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/36322/>

280. Про освіту: проект Закону України № 3491-д від 4 квіт. 2016 р., прийнятого в першому читанні 6 жовт. 2016 р. // Офіц. веб-портал ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.

281. Про порядок організації інклюзивного навчання осіб з

особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України. 2007. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-obgovorennya-poryadok-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya-u-zakladah-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti>

282. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 12 червня 2019 р. № 419-р. Урядовий кур'єр від 26.06.2019. – № 119. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80>

283. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Урядовий кур'єр від 28.12.2016. – № 246.

284. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2018 р. № 660. Урядовий кур'єр від 30.10.2018. – № 203.

285. Рашитова М.К. Проблеми впровадження державно-громадського управління освітою та шляхи їх розв'язання в Україні. – Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10rnksru.pdf>.

286. Регіональна комплексна програма розвитку освіти Волинської області на 2018–2022 роки. – Режим доступу: <https://voladm.gov.ua/article/pro-stan-realizaciyi-oblasnih-cilovih-program-v-oblasti-na-vikonannya-rozporyadzhennya-golovi-oblderzhadministraciyi-vid-13082018-r-526-pro-stan-realizaciyi-oblasnih-cilovih-program-v-oblasti/>

287. Регіональна стратегія розвитку Рівненської області на 2020 рік. – Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua/region-base?NID=1>

288. Регіональна цільова соціальна програма «Освіта Дніпропетровщини до 2021 року» (мета: формування доступної та якісної системи регіональної освіти і виховання, що відповідає вимогам суспільства

та динамічно розвивається, її інтеграції в європейський і світовий освітній простір). – Режим доступу: <https://oblrada.dp.gov.ua/category/diyalnist/region-prog/page/2/>

289. Регіональна цільова соціальна програма «Освіта Луганщини» на 2017–2020 роки. – Режим доступу: <http://oblosvita-lg.gov.ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/>

290. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» від 25.09.2015. – Режим доступу: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>

291. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.- наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю .О. Молчанова [та ін.] ; за ред. Н. Г. Протасової. – Київ ; Львів : НАДУ, 2012. – 456 с. С. 157–162.

292. «Розробка методології та математичної моделі для прогнозування перспективних потреб в освіченій та висококваліфікованій робочій силі в Україні». – Режим доступу: [:http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.07.22_LMF_anticipation/Lisogor_Presentation_22_07_2015.pdf](http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.07.22_LMF_anticipation/Lisogor_Presentation_22_07_2015.pdf)

293. Ромін А. В. Механізми державного управління вищими навчальними закладами у сфері ДСНС України : монографія / А. В. Ромін. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2013. – 200 с.

294. Ринок праці // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

295. Савченко І. М. Зарубіжний досвід інноватики в сфері взаємодії професійно-технічних навчальних закладів з роботодавцями та науковими установами: методичні рекомендації / І. М. Савченко, Т. В. Волкова. – К. : ПІТО НАПН України, 2011. – 60 с.

296. Савченко Н.В. Державне регулювання професійного навчання безробітних в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Н.В. Савченко. – Київ, 2012. – 23 с.

297. Садковий В. П. Державне управління в сфері формування

освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України : монографія / В. П. Садковий. – Х. : НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. – 240 с.

298. Садковий В.П. Механізми забезпечення якості неперервної освіти / В.П. Садковий // Державне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 22–23 лютого 2017 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2017. – С. 40–41.

299. Садковий В.П., Домбровська С.М., Шведун В.О., Вавренюк С.А. Державне управління виховним процесом в закладах вищої освіти України : монографія / В.П. Садковий, С.М. Домбровська, В.О. Шведун, С.А. Вавренюк. – Харків : НУЦЗУ, 2019. – 352 с.

300. Сапельнікова Н.Л., Решетова Г.І. Професійна освіта та професійна орієнтація як інструмент прогнозування та регулювання ринку праці. *Економіка і суспільство*. Випуск 9, 2018. – С. 919–926.

301. Селецький А.В. Професійна підготовка робітничих кадрів в Україні (1920–1959 рр.): монографія / А.В. Селецький // Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – 176 с.

302. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами: наукові категорії, методологія та актуальна проблематика досліджень на основі досвіду України та США / І. А. Семенець-Орлова // Університетські наукові записки. – 2015. – №1(53). – С. 302–311.

303. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами: наукові категорії, методологія та актуальна проблематика досліджень на основі досвіду України і США / І.А. Семенець-Орлова // *Університетські наукові записки*. 2015. № 1 (53). – С. 302–311.

304. Сергеева Л. М. Інституційний аналіз у діяльності професійно-технічних навчальних закладів. *Моніторинг якості освіти: теорія та практика*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2009. С. 174–178 с.

305. Серьожникова Р. К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Р. К. Серьожникова. – Одеса, 2009. – 48 с.
306. Сетров М. И. Общие принципы организации систем и их методологическое значение / М. И. Сетров. – Л. : Наука, 1971.
307. Сєбкова Х. Акредитація і забезпечення якості вищої освіти в Європі / Х. Сєбкова // Вища школа. – 2006. – № 2. – С. 77–84.
308. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. – 544 с.
309. Скальський В. В. Транскордонне співробітництво Вінницької області. URL: <http://www.vin.gov.ua/invest/mizhnarodne-spivrobotnytstvo/639-transkordonne-spivrobotnitstvo>.
310. Соціогуманітарні виміри державної політики : навч. посібн. / В. П. Трощинський, П. К. Ситнік, В. А. Скуратівський та ін. ; за ред. В. П. Трощинського. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 76 с.
311. Співаковський О., Панич О. Якою має бути політика у сфері української освіти? <http://education-ua.org/ua/articles/885-yakoyu-mae-butipolitika-u-sferi-ukrajinskoji-osviti>
312. Стасюк Г.Є. Освіта як чинник державотворення: автореф. дис... канд. філософ. наук за спеціальністю 09.00.10. – філософія освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.
313. Степанов В. Ю. Механізми забезпечення якості вищої освіти / В.Ю. Степанов // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: «Державне управління», 2014. – № 1. – С. 92–97.
314. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки: схвалено Указом Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012.– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.

315. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області до 2020 року.–
Режим доступу : <http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=0>; План розвитку професійної (професійно-технічної) освіти Чернігівщини на 2016–2018 роки. – Режим доступу :<http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=0>.

316. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року. – Режим доступу: [Strategiya-regionalnogo-rozvitku-Sumskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku-ta-Plan-yiyi-realizatsiyi-na-2015-2017-roki](#)];

317. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року. – Режим доступу :
[<http://www.dmsrr.gov.ua/programi-ta-plani-ekonom%D1%96chnogo-%D1%96-socz%D1%96alnogo-rozvitku-v%D1%96nniczko%D1%97-oblast%D1%96>.

318. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року. .–
Режим доступу:http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/06/Ct-rategiya-rozvitku-Donetskoji-oblasti-na-period-do-2020-roku.pdf.

319. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року.–
Режим доступу : https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/upload/181113_ppser-2019-2020.pdf.

320. Стратегія регіонального розвитку Тернопільської області на період до 2020 року .–
Режим доступу:<http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/20090.htm>.

321. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на на 2018–2020 роки.–
Режим доступу :https://adm-km.gov.ua//doc/doc37_RD_Strategy.pdf.

322. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2020 року .–
Режим доступу:http://archive.bukoda.gov.ua/sites/default/files/doc/PDF/proekt_st-rategiyi-rozvitku-oblasti-2020.pdf.

323. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року. –
Режим доступу : http://economika.kr-admin.gov.ua/files/strategy_2020.pdf

324. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року.
Режим доступу:http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/02/St

rategiya-rozvitku-Mikolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2020.roku-doc.doc

325. Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року
<https://khoda.gov.ua/pidtrimano-proekt-strategiji-regionalnogo-rozvitku-khersonskoji-oblasti-na-period-do-2020-roku>.

326. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2020 року
[<http://economy-zt.gov.ua/files/Strateg/strategia2020.pdf>].

327. Стратегія розвитку Київської області на період до 2020 року. –
Режим доступу :
https://docs.wixstatic.com/ugd/bcf654_2be5fc5fe6b043a3b8c2f1b45410c135.pdf.

328. Сучасний стан фінансування професійно-технічної освіти в Україні. січень 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/profesijno-tehnicna-osvita.pdf>.

329. Тамм А., Поступна О. Вища освіта як об'єкт державного управління. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/4/02.pdf>.

330. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників: монографія / [Лузан П.Г., Манько В. М., Нестерова Л. В, Романова Г. М.]; за заг. ред. Г.М. Романової. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 216 с.

331. Тихомиров Ю. А. Курс адміністративного права й процесу [Текст] / Ю. А. Тихомиров. – М. : 1998. – С. 482–483.

332. Тицька Я. О. Державна політика у сфері освіти: правовий аспект. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2(23), 2018. С. 55–60.

333. Тімар Т. Б. Як домогтися досконалості в освіті / Т. Б. Тімар, Д. Л. Кірпи; [пер. з англ. А. Кам'янець; наук. ред. П. Хобзей]. – Л. : Літопис, 2004. – 174 с.

334. Топузов О. М., Калініна Л. М. Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 34–44.

335. Три слони професійно-технічної освіти. URL: <http://education->

ua.org/ua/articles/1329-tri-slioni-profesijno-tehnichnoji-osviti

336. Трубич С. Ю. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу/ С. Ю. Трубич, З. М. Пушкар // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №4 (58). – С. 186–192.

337. Тодосова Г.І. Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10thidur.pdf>

338. Тодосова Г.І.. Механізми державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Тодосова Галина Іванівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2014. – 20 с.

339. Торопов Д. А. Инновации в профессиональном образовании Германии / Д. А. Торопов // Педагогика. – 2012. – № 8. – С. 113–120.

340. Тягушева О.Г. Розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / О.Г. Тягушева; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

341. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Офіційний вісник України від 26.09.2014. — 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125

342. Указ Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти». Офіційний вісник України від 03.05.2002 – 2002 р., № 16, стор. 11, стаття 860, код акта 22250/2002

343. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

344. Українське суспільство: міграційний рівень : національна доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. – 396 с.

345. Ульянченко Ю. Теоретико-методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіонів на кластерних засадах / Ю. Ульянченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Магістр, 2011. – № 1 (39). – С. 184–189.

346. Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика : монографія / [Г.В. Єльнікова [та ін.]; за ред. В.І.Свиштун. – К. : «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 338 с.

347. Управління освітою / Міністерство освіти і науки України, Нац. пед.ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В. П. Беха. К.:Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 546 с.

348. Усенко О.В. Місце і роль моделювання в державному управлінні освітою на сучасному етапі: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / О. В. Усенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2010. – 20 с.

349. У Харківській ОДА відзначили найкращих науковців області.
URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/106348>

350. Федорова І. І. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/abroad/higher_school/39508/

351. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. В. Федорчак // Демократичне врядування: зб. наук. пр. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf

352. Федорчак В.В. Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні: дис.. д-ра наук з держ. упр. – 25.00.02 / Федорчак Віктор Васильович; Нац. ун-т цивіл. захисту України. – Харків, 2018. – 373 с.

353. Федотова В. Г. Типология модернизаций и способов их изучения / В. Г. Федотова // Вопросы философии. – №4. – 2000. – С. 10–13.
354. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за заг. ред. В. Кременя. Київ, 2008. 472 с.
355. Філіппова В. Д. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України / В. Філіппова // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2013. – Вип. 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12.
356. Філософський словник соціальних термінів / В. П. Андрущенко, Т. В. Андрущенко, В. Г. Антонечко, В. С. Бакіров, Г. П. Балабанова, А. К. Бичко, І. В. Бичко, К. Ю. Богомаз, І. В. Бойченко. – [3-тє вид., доповн.]. – К.; Х. : Р.И.Ф., 2005. – 670 с.
357. Філософські засади моделювання системи освіти в ХХІ столітті [Електронний ресурс]. – URL: <http://info-library.com.ua/books-text-4039.html>.
358. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с. (М. Булатов), с. 272–273.
359. Фініков Т. Сучасна вища освіта: світові тенденції та Україна / Т. Фініков. – К. : Таксон, 2002. – 176 с.
360. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Л.Л. Сушенцева; ред.: Н.Г. Ничкало; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – Кривий Ріг : Вид. дім, 2011. – 438 с.
361. Хитько М.М. Стратегічне планування у системі державного управління освітою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / М.М. Хитько. Харків, 2019. – 20 с.
362. Цінності та орієнтири українського «покоління Z»: нове дослідження. – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/5980-cnnost-ta-oryentiri-ukrayinskogo-pokolnnya-z-nove-dosldzhennya.html>.

363. Шайнер Г.І. Розвиток комерційної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша третина XX століття): дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Ганна Ігорівна Шайнер. – Тернопіль, 2012. – 373 с.

364. Шатун В. Т. Концепція навчання впродовж життя як визначальний елемент стратегії європейського союзу щодо формування конкурентоспроможного суспільства / В.Т. Шатун // Наукові праці. Державне управління. 2016. Т. 281. Вип. 269. – С. 118–122.

365. Шевченко В.М. Механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах інноваційного розвитку в Україні [Електронний ресурс] / В.М. Шевченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 5. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=139>.

366. Шевченко А. І. Освіта у Франції / А. І. Шевченко // Рідна школа. – 2001. – С. 56–61.

367. Шевченко С. О. Державно-громадський механізм управління якістю вищої освіти: відповідь на виклики часу / Сергій Олексійович Шевченко // Управління в освіті : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 квітня 2011 року / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти [та інші]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 348–349.

368. Шевчук А.В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку / А.В. Шевчук. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. – 463 с.

369. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду / О. Шеломовська // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 1–16.

370. Шелюк Л. Модернізація освіти як інноваційний процес / Л. Шелюк // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. - 2013. - Вип. 29. - С. 31-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2013_29_8.

371. Шульга Н.Д. Державна освітня політика як інструмент соціально-

економічного розвитку України: автореф. д-ра наук держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Шульга Наталія Дмитрівна, Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2018. – 36 с.

372. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика» [Електронний ресурс] / Н.Д. Шульга // Державне управління: теорія і практика. – 2011. – № 2. – С. 1–7. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>.

373. Язык О.І. Моніторинг якості професійно-технічної освіти як складова інформаційного та управлінського забезпечення системи ПТО / О.І. Язык // Професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – № 1 – 2(23 – 24). – Харків: НМЦ ПТО, 2006. – С.106 – 121.

374. Якайтис І.Б. *Механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні: автореф. дис...* канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Інга Бронюсівна; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу МОН України. – Івано-Франківськ, 2018. – 21 с.

375. Якість професійно-технічної освіти покращиться, якщо її вчасно модернізувати — результати публічної консультації // Center.ua. URL: <https://centreua.org/2018/04/iakist-profesiyno-tekhnichnoi-osvity-p/>

376. Яремчук Н. Знайомимося з системою освіти в Німеччині / Н. Яремчук // Обдарована дитина. – 2007. – № 3. – С. 38–44.

377. Ярцева Т.О. Механізми державного управління розвитку освіти в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Т.О. Ярцева; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

378. Bache I. ‘Multi-level Governance in the European Union’, in. Levi-Faur, D.(ed.) Oxford Handbook of Governance, Oxford: Oxford University Press, 2012. 238 p.

379. Connaughton B.and T. Randma. Teaching Ideas and Principles of Public Administration: is it possible to achieve a common European perspective? URL:https://www.researchgate.net/profile/Bernadette_Connaughton/publication/2

[65074823 Teaching Ideas and Principles of Public Administration is it possible to achieve a common European perspective/links/55eda9d708ae199d47bd688f.pdf](https://doi.org/10.1080/00141801.2019.1644444)

380. Diamanti, K., Ioannou, L., Pouloudi, A. and Baglee, D. (2007) "Supportive mechanisms for effective change management", *Int. J. Information Systems and Change Management*, Vol. 2, No. 4, pp.307–333.

381. Du, Jianxia. "Technology and quality of education for students with low incomes and minorities: problems and policy implications.

382. Fayol, Henri Administration industrielle et générale. – Paris. – Dunod et Pinat. – 1917. – 174 p.

383. Gehani, R. Ray (2002) "Chester Barnard's "executive" and the knowledge-based firm", *Management Decision* 40(10): 980 – 991.

384. Gren' L. N. Content and practice of realization of mechanism of public administration in vocation-and-technical training development at regional level / L. N. Gren' // *Authority and Society (History, Theory, Practice)*. – 2019. – № 1 (49). – P. 74–82.

385. Gren' L. N. Directions in dual form of training introduction at National technical university "Kharkiv polytechnic institute": state-managerial aspect / L. N. Gren', Y. I Panfilov, S. V. Karlyuk // *Теорія і практика управління соціальними системами*. – 2019. – № 1. – С. 66–80.

386. Hassel A. 'Multi-level governance and organized interests', in Enderlein H., Wälti S. and Zürn M. (ed.) *Handbook on Multi-level Governance*. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2010. 320 p.

387. Hingel, A.J. (2001) *Education Policies and European Governance: Contribution to the Interservice Groups on European Governance. Development of Educational Policies*, March, DG EAC/A/1. Brussels: European Commission Directorate-General for Education and Culture.

388. *Human Resource Management and Corporate Competitiveness* Editor:Csaba Bálint ILLÉS, CSc Copyright, 2012. Gödöllő, Hungary. 420 p.

389. Jingjing Yang, Jing Chi, and Martin Young (2011). "A review of corporate governance in China", *Crawford School of Economics and*

Government, The Australian National University and Blackwell Publishing Asia Pty Ltd, Vol. 25, No. 1, pp.15–28.

390. *journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0256090920040207*

391. Klein Steven. Financing vocational education. A State Policymaker's Guide. 2001. 40 p.

392. Larysa Gren'. The role of public administration in quality improvement of specialists' vocational training / Larysa Gren'// International journal of public administration in socio-economic sphere. – 2020. – Volume 1. – P. 21–29.

393. Masaharu H. Japanese Public Bureaucracy in the Era of Globalization. No. 21. 2004. Ritsumeikan Law Review. pp. 1–18. URL: <http://www.asianlii.org/jp/journals/RitsLRev/2004/1.pdf>

394. Matei Ani. “The Development of the European Administration. Fundamental Concepts and Approaches”. National School of Political Studies and Public Administration, Bucharest, Romania. URL: http://aei.pitt.edu/13459/1/The_Development_of_the_European_Administration.mht.pdf

395. Moroz V. M. Analysis of the level of labor potential development in higher educational institutions of Ukraine: competitiveness of university graduates / V.M. Moroz, S. A. Moroz, M. V. Moroz // Economics, management, law: innovation strategy: Collection of scientific articles. – Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China, 2016. – P. 38–42.

396. Nafsika Alexiadou, Danica Fink-Hafner, Bettina Lange. Education Policy Convergence through the Open Method of Coordination: Theoretical Reflections and Implementation in ‘old’ and ‘new’ National Contexts.

397. Pandey I. M.. Governance of Higher Education Institutions. Volume: 29 issue: 2, page (s): 79–84.

398. Price, Nicholas Andrew and Caboverde, Christopher Ed, Technical-Vocational Education and Training for Business Process Management: Challenges and Potential (July 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3003856> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.30038>.

399. Redondo Eva García. Governance in educational institutions in Portugal. Pp. 17–22 Jan 15, 2016 DOI:<https://doi.org/10.7821/naer.2016.1.156> Department of Theory and History of Education, University of Salamanca, Spain.
400. Riikk Kiem. Authors and the Finnish National Board of Education. Quality management recommendations for vocational education and training. Layout: Yliopistopaino Helsinki 2008. 36 p.
401. Scholes, Dean, Jeffrey. Strategies for the development of integrated systems for assessing professional careers and technical education
402. Shaw Richard. New Public Management in Australia: Past, Present and Future. No 141, 2012/2. Australia
403. Steven Klein. Financing vocational education. A State Policymaker's Guide. 2001. 40 p.
404. Trahair R. C. S. E. Mayo: the humanist temper. New Brunswick, 2005.
405. Utka, Janet Mihalych "Analysis of competencies in the manufacturing industry for southern central Pennsylvania, as perceived by industry professionals: implications for secondary education".
406. Vavrenyuk S.A. Internal risks of the contemporary state of higher education in Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management : collection. - №5 (15) – September 2018. – Kyiv: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. – 298 p.
407. Vavrenyuk, S. (2019). Quality of education as one of the state safety factors. east journal of security studies, 5(2), 37-47 .Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/21>.
408. Vavrenyuk S.A. Improving the efficiency of public administration of the development of the system of higher education of Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management : collection. – №4 (19) – September 2019. – Kyiv : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – P.34-43.
409. Vavrenyuk, S. Improving the effectiveness of public administration in the development of the system of higher education in Ukraine / S.Vavrenyuk //

Authority and Society 2019 : XIII International Scientific Conference Proceeding 2019. – Tbilisi, Publishing House «Technical University», 2019. – P. 23–27.

410. Vavrenyuk S.A Influence of the process of reforming the higher education of Ukraine on the healthy lifestyle of student youth // S.A. Vavrenyuk // Public management : collection. – №5 (20) – December 2019. – Kyiv : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – P.34-44.

411. Vavrenyuk S.A. Features of governmental regulation in the sphere of educational services of Ukraine // S.A. Vavrenyuk // Public management : collection. – №2 (17) – March 2019. – Kyiv : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. – P.25-34.

412. Vavreniuk S. Problems and prospects of development of higher education in Europe // S. Vavreniuk // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. – Вип. 1 (12). – 592 с. – (Серія "Державне управління"). – С. 317-325.

413. Vavrenyuk, S., Karlash, V. (2019). Social security of the individual and society in the framework of the national security of Ukraine. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 4(1), 67-79. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/10>.

414. Wahlström Ninni. A third wave of European education policy: Transnational and national conceptions of knowledge in Swedish curricula Volume: 15 issue: 3, page(s): 298-313 Department of Education, Linnaeus University, 351 95 Växjö, Sweden.

415. William J. Siffin. “Two Decades of Public Administration in Developing Countries. Public Administration Review”. Vol. 36, No. 1 (Jan. - Feb., 1976), pp. 61–71.

416. Wu X., Ye Y. (2018) Management of Technical and Vocational Education. In: Technical and Vocational Education in China. Springer, Singapore, pp. 241–275.

417. Zimmerman J. ‘Decyzja administracyjna [The administrative

decision]’, in Miaskowska – Daszkiewicz, K. and Szmulik, B. (ed.) Encyklopedia samorządu terytorialnego [The encyclopedia of local government], Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer business. 2010. 336 p